

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

XVII. YÜZYILDA BESTELENMİŞ ZENCİR MURABBALARIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Bengü Didem ÖZÜYILMAZ

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Burçin UÇANER ÇİFDALÖZ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK MÜZİĞİ ANABİLİM DALI
TÜRK MÜZİĞİ BİLİM DALI**

AĞUSTOS 2022

**XVII. YÜZYILDA BESTELENMİŞ ZENCİR MURABBALARIN
YAPISAL ÖZELLİKLERİ**

Bengü Didem ÖZÜYILMAZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK MÜZİĞİ ANABİLİM DALI
TÜRK MÜZİĞİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

AĞUSTOS 2022

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Bengü Didem Özüyılmaz

10.08.2022

XVII. YÜZYILDA BESTELENMİŞ ZENCİR MURABBALARIN
YAPISAL ÖZELLİKLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Bengü Didem ÖZÜYILMAZ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ağustos 2022

ÖZET

Bu çalışmada, zencir usulünde bestelenmiş murabbaların gelenekten gelen yapısal özellikleri araştırılmıştır. Çalışmada öncelikle zencir usulünün eski ve yeni nazariyat kaynaklarındaki anlatımları incelenmiş; anlatımlar, gösterilen örnekler irdelenerek yorumlanmıştır. Daha sonra zencir murabbaların bugüne ulaşan en eski örnekleri olan XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir murabbaların tümü, güfte/vezin, usul/biçim yönlerinden ayrıntılı olarak incelenmiş, elde edilen bulgular tablo, grafik ve şemalar yardımıyla açıklanmıştır. Çalışmada ayrıca, zencir murabbaların güfte/vezin, usul/biçim özelliklerini göstererek, icrayı kolaylaştıracak bir nota yazım modeli oluşturulmuştur.

Bilim Kodu : 40106

Anahtar Kelimeler : Türk Klasik Müziği, Usul, Aruz, Form, Zencir, Murabba Beste

Sayfa Adedi : 163

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Burçin UÇANER ÇİFDALÖZ

AN ANALYSIS OF ZENCİR MURABBAS COMPOSED IN THE 17TH CENTURY IN
TERMS OF LYRICS, USUL AND FORM

(M.Sc. Thesis)

Bengü Didem ÖZÜYILMAZ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

August 2022

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the traditional structural features of murabbas composed in zencir usul. In the first part of the study, different representations of the zencir usul in the old and new theoretical sources were examined and interpreted by examining the examples shown. In the following part, all of the zencir murabbas composed in the 17th century, which are the oldest surviving examples today, were examined in detail in terms of their lyrics/prosody, usul/form and all the findings were explained with the help of tables, graphs and charts. This study also entails a notation template to facilitate the performance by demonstrating the lyrics/prosody, usul/form features of zencir murabba.

Science Code : 40106

Key Words : Turkish Classical Music, Usul, Rythmic Pattern, Prosody, Zencir, Murabba Beste

Page Number : 163

Supervisor : Prof. Dr. Burçin UÇANER ÇİFDALÖZ

TEŞEKKÜR

Çalışmanın başından sonuna kadar yardım ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Burçin UÇANER ÇİFDALÖZ başta olmak üzere, her zaman bilgilerine başvurduğum hocalarım Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU ve Dr. Fahreddin COŞGUNER'e; kaynak temini konusunda yardımcı olan kardeşim Emrah DEMİRHAN ve bilgi-işlem konularında teknik destek sağlayan kardeşlerim Cüneyd SARIKAYA ve Sinan DURU'ya; her zamân yanımda hissettiğim hocam Dr. Münevver ŞENDURAN'a ve mûsikî hayâtımı ve her şeyi borçlu olduğum hocam Dr. Timuçin ÇEVİKOĞLU'ya cân ü gönülden teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLoların LİSTESİ.....	x
GRAFİKLERİN LİSTESİ.....	x
RESİMLERİN LİSTESİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	35
3 YÖNTEM.....	43
3.1. Araştırmanın Modeli	45
3.2. Veri Toplama Teknikleri	45
3.3. Verilerin Analizi.....	46
4. BULGULAR ve YORUM	46
4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	46
4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum.....	49
4.2.1. Hâfız Pôst'un Uşşak Murabba Bestesinin Güftesi	49
4.2.2. 'İtrî'nin Rahatülervah Murabba Bestesinin Güftesi	49
4.2.3. Nazîm Yahyâ Çelebi'nin Muhayyer Murabba Bestesinin Güftesi.....	50
4.2.4. Yûsuf Çelebi'nin Nikriz Murabba Bestesinin Güftesi	51
4.2.5. Ebû-Bekir Ağa'nın Nühüft Murabba Bestesinin Güftesi	53
4.2.6. Ebû-Bekir Ağa'nın Evc Murabba Bestesinin Güftesi	53

4.2.7. Ebû-Bekir Ağa'nın Hüseyini Murabba Bestesinin Güftesi	54
4.2.8. Tâhir Efendi'nin Bayatı Murabba Bestesinin Güftesi.....	54
4.2.9. Hacı Sâdullâh Ağa'nın Hüseyinîşiran Murabba Bestesinin Güftesi.....	55
4.2.10. Hacı Sâdullâh Ağa'nın Sabazemzeme Murabba Bestesinin Güftesi	56
4.2.11. Hacı Sâdullâh Ağa'nın Hicaz Murabba Bestesinin Güftesi	57
4.2.12. 'Abdülhalîm Ağa'nın Sultanîrak Murabba Bestesinin Güftesi.....	58
4.2.13. Sultân III. Selîm Han'ın Şevkutarab Murabba Bestesinin Güftesi	58
4.2.14. Hamparsum Limonciyan'ın Bestenigar Murabba Bestesinin Güftesi	59
4.2.15. Hammâmîzâde İsmâ'îl Dede-Efendi'nin Maye Murabba Bestesinin Güftesi.....	59
4.2.16. Hammâmîzâde İsmâ'îl Dede-Efendi'nin Revnaknûma Murabba Bestesinin Güftesi.....	59
4.2.17. Dellâlîzâde İsmâ'îl Efendi'nin Karcıgar Murabba Bestesinin Güftesi	60
4.2.18. Dellâlîzâde İsmâ'îl Efendi'nin Mahurbuselik Murabba Bestesinin Güftesi.....	61
4.2.19. Dellâlîzâde İsmâ'îl Efendi'nin Muhayyerbuselik Murabba Bestesinin Güftesi.....	61
4.2.20. Şeyh (Neyzen) 'Alî Rızâ Efendi'nin Sultanîhüzzam Murabba Bestesinin Güftesi.....	62
4.2.21. Şehzâde Seyfeddîn Efendi'nin Hüseyinibuselik Murabba Bestesinin Güftesi.....	62
4.2.22. Hasan Esen'nin Dilkeşide Murabba Bestesinin Güftesi.....	63
4.2.23. Mu'allim İsmâ'îl Bey'in Evchuzi Murabba Bestesinin Güftesi.....	64
4.2.24. Santûrî Edhem Efendi'nin Nihavend Murabba Bestesinin Güftesi	65
4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum.....	67

4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	116
4.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	123
4.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	142
5. SONUÇ.....	157
KAYNAKLAR	159
ÖZGEÇMİŞ	163

TABLÖLARIN LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1.1. Repertuvarlarda bulunan zencir usulünde bestelenmiş eserlerin listesi.....	29
Tablo 1.2. Zencir usulünde murabba besteleyen bestekarların kronolojik sıralaması.	33
Tablo 1.3. Zencir usulünde bestelenmiş murabbaların yüzyıllara göre dağılımı.....	33
Tablo 4.1. XVII. yüzyılda bestelenen zencir murabbaların vezinleri.	47
Tablo 4.2. XVII. yüzyılda murabba besteleyen bestekarların kronolojik sıralaması.	67
Tablo 4.3. XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir usulündeki murabbaların listesi.	68

GRAFİKLERİN LİSTESİ

Grafik	Sayfa
Grafik 1.1: Zencir usulünde bestelenmiş eserlerin formlara dağılımı.....	31
Grafik 1.2: Zencir usûlünde bestelenmiş murabbaların yüzyıllara göre dağılımı.....	33

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 1.1: Kantemiroğlu'nun zencir anlatımı.	4
Resim 1.2: Nâsır 'Abdûlbâkî Dede'nin çift e düyek anlatımı.....	5
Resim 1.3: Nâsır 'Abdûlbâkî Dede'nin fahte anlatımı	5
Resim 1.4: Nâsır 'Abdûlbâkî Dede'nin çenber anlatımı.....	5
Resim 1.5: Nâsır 'Abdûlbâkî Dede'nin devrikebir ve berefşan anlatımı.....	6
Resim 1.6: Ezgi'nin zencir şeması	8
Resim 1.7: Ezgi'nin zencir şeması.....	8
Resim 1.8: İsmail Hakkı Özkan'ın zencir şeması	9
Resim 1.9: İsmail Hakkı Özkan'ın zencir şeması.....	10
Resim 4.1: Güftenin Mehmed 'Adlî Dîvânı'ndaki hali	50
Resim 4.2: Güftenin Sırrî Dîvânı'ndaki hali.....	51
Resim 4.3: Güftenin Nazîm Yahyâ Çelebi Dîvânı'ndaki hali.....	52
Resim 4.4: Güftenin Nazîm Yahyâ Çelebi Dîvânı'ndaki hali.....	52
Resim 4.5: Güftenin Seyyid Vehbî Dîvânı'ndaki hali.	53
Resim 4.6: Güftenin Nâbî Dîvânı'ndaki hali.	54
Resim 4.7: Güftenin 'Âsım Dîvânı'ndaki hali.	55
Resim 4.8: Güftenin Nazîm Yahyâ Çelebi Dîvânı'ndaki hali.	56
Resim 4.9: Güftenin Nazîm Yahyâ Çelebi Dîvânı'ndaki hali.....	56
Resim 4.10: Güftenin Çûhâdârzâde Şâkir Dîvânı'ndaki hali.	57
Resim 4.11: Güftenin Nâşid Dîvânı'ndaki hali.....	58
Resim 4.12: Güftenin Nazîm Yahyâ Çelebi Dîvânı'ndaki hali.....	60
Resim 4.13: Güftenin Nazîm Yahyâ Çelebi Dîvânı'ndaki hali	61

Resim 4.14: Güftenin Nazîm Yahyâ Çelebi Dîvânı'ndaki hali.....	62
Resim 4.15: Güftenin Fuzûlî Dîvânı'ndaki hali.....	63
Resim 4.16: Güftenin Nedîm Dîvânı'ndaki hali.	64
Resim 4.17: Güftenin Esrâr Dede Dîvânı'ndaki hali.	65
Resim 4.18: Güftenin Bâkî Dîvânı'ndaki hali.....	66

ŞEMALARIN LİSTESİ

Şema	Sayfa
Şema 4.1: Usul-Biçim şeması.	70
Şema 4.2: Uşşak - Cezmî / Hâfız Pôst - Usul-Biçim şeması.	74
Şema 4.3 Isfahan - Nâbî / ‘İtrî - Usul-Biçim şeması.	79
Şema 4.4 Neva - Ahmet Muhtâr Efendi? / ‘İtrî - Usul-Biçim şeması.	84
Şema 4.5 Rahatülervah - Mehmed ‘Adlî / ‘İtrî - Usul-Biçim şeması	89
Şema 4.6 Nişabürek - ? / Enfî Hasan Ağa - Usul-Biçim şeması.	94
Şema 4.7 Buselik - Kâmî / Kara İsmâ‘îl Ağa - Usul-Biçim şeması.	99
Şema 4.8 Buselik - Nazîm Yahyâ Çelebi - Usul-Biçim şeması.	104
Şema 4.9 Muhayyer - Sırrî (Defterdâr) / Nazîm Yahyâ Çelebi - Usul-Biçim şeması.	109
Şema 4.10 Nikriz - Nazîm Yahyâ Çelebi / Yûsuf Çelebi - Usul-Biçim şeması.	114
Şema 4.11 Usul/Güfte-Terennüm şeması	117
Şema 4.12: Uşşak Zencir Murabba (Cezmî / Hâfız Pôst) Usul-Vezin şeması.	125
Şema 4.13: Isfahan Zencir Murabba (Nâbî / ‘İtrî) Usul-Vezin şeması.	127
Şema 4.14: Neva Zencir Murabba (Ahmed Muhtâr Efendi? / ‘İtrî) Usul-Vezin şeması.	129
Şema 4.15: Rahatülervah Zencir Murabba (Mehmed ‘Adlî / ‘İtrî) Usul-Vezin şeması.	131
Şema 4.16: Nişabürek Zencir Murabba (? / Enfî Hasan Ağa) Usul-Vezin şeması.	133
Şema 4.17: Buselik Zencir Murabba (Kâmî / Kara İsmâ‘îl Ağa) Usul-Vezin şeması.	135
Şema 4.18: Buselik Zencir Murabba (Nazîm Yahyâ Çelebi) Usul-Vezin şeması.	137

Şema 4.19: Muhayyer Zencir Murabba (Defterdâr Sırrî / Nazîm Yahyâ Çelebi)	
Usul-Vezin şeması.....	139
Şema 4.20: Nikriz Zencir Murabba (Nazîm Yahyâ Çelebi / Yûsuf Çelebi)	
Usul-Vezin şeması.....	141

NOTALARIN LİSTESİ

Nota	Sayfa
Nota 1.1: Isfahan murabbanın TRT notası.....	12
Nota 1.2: Isfahan murabbanın TRT notası.....	13
Nota 1.3: Isfahan murabbanın TRT notası.....	14
Nota 1.4: Isfahan murabbanın bir fasıl mecmuasındaki notası	15
Nota 1.5: Isfahan murabbanın Ekrem Karadeniz tarafından oluşturulan notası.	16
Nota 4.1: Zencir murabbalarda, zenciri oluşturan usul halkalarının gösterimi.....	118
Nota 4.2: Zencir murabbalarda güfte-terennüm ilişkilerinin gösterimi.	119
Nota 4.3: Zencir murabbalarda usul-güfte/terennüm-biçim ilişkilerinin tümünün gösterimi.	121
Nota 4.4: Isfahan Murabba TRT notası.....	143
Nota 4.5: Isfahan Murabba TRT notası.....	144
Nota 4.6: Isfahan Murabba TRT notası.....	145
Nota 4.7: Isfahan Murabba -bir fasıl mecmuasında yer alan nota	146
Nota 4.8: Isfahan Murabba - Ekrem Karadeniz'in kitabında yer alan nota	147
Nota 4.9: Hâfız Post'un bestelediği uşşak zencir murabba.....	149
Nota 4.10: Hâfız Post'un bestelediği uşşak zencir murabba.....	151
Nota 4.11: Tarafımızdan oluşturulan model ve zencir murabba notası yazım önerisi.	155

1. GİRİŞ

Nazariyatı ve repertuarı büyük ölçüde sözlü olarak aktarılan Türk Müziğinin elde bulunan ilk yazılı kaynağı, büyük bilgin Fârâbî'nin (870-950), “Kitâbü'l-mûsikiyü'l-Kebîr” adlı eseridir (Öztuna, 1990, s. 284-285). Fârâbî'nin verdiği temel bilgilerden, sonraki dönem nazariyatçıları çok yararlanmışlardır. Bu bilgiler üzerinde çalışan bir diğer büyük bilgin olan İbn-i Sinâ (980-1037) ise “Kitâbü's-şifâ” adlı eserinde, oluşturduğu ses dizilerini ve bu dizilerin aralıklarını anlatmıştır (Öztuna, 1990, s. 377). Daha sonra Safiüddîn ‘Abdümü’mîn-i Urmevî (1217-1294), “Kitâbü'l-Edvâr” ve “Şerefiyye” adlı eserlerinde Türk Musikisi'nin hemen tüm konularını inceleyip açıklamıştır (Öztuna, 1990, s. 47).

Safiüddîn'in kurduğu sistem XIII. yüzyıl ortalarından, XX. yüzyıl başlarına kadar yaklaşık 700 yıl boyunca kullanılmış ve o dönemdeki nazariyatçıların tümü çalışmalarını bu sistem temelinde yürütmüşlerdir. Bunlar arasında Kutbüddîn-i Şirâzî (1236-1311), ‘Abdülkâdir-i Merâgî (1353-1435), Hızır bin ‘Abdullâh (XV. yüzyıl), Dimitrius Cantemir (1673-1723) ve Nâsır ‘Abdülbâkî Dede (1765-1821)'yi örnek olarak verebiliriz.

Kutbüddîn-i Şirâzî (1236-1311), “Dürretü't-Tâc” adlı eserinde Safiüddîn ‘Abdüümü’mîn-i Urmevî (1217-1294)'nin “Şerefiyye” adlı eserini şerh etmiştir (Çakır A. , 2014, s. 76).

‘Abdülkâdir-i Merâgî (1353-1435), “Şerh-i Kitâbü'l-Edvâr” adlı eserinde Safiüddîn ‘Abdüümü’mîn-i Urmevî'nin “Kitâbü'l-Edvâr” adlı eserini şerh etmiştir.

Hızır bin ‘Abdullâh (XV. yüzyıl), “Kitâbü'l-Edvâr” olarak anılan eserinde sazlar hakkında bilgiler vermiş, bazı usul, makam ve terkipler ile bazı formları anlatmıştır.

Kantemiroğlu (Dimitrius Cantemir, 1673-1723), “Kitâbu ‘İlmi'l-Mûsîkî ‘alâ vecihî'l-Hurûfât” adlı eserinde ses, akord, makamlar, usuller ve diğer nazari konular hakkında bilgi vermiş, birçok eserin notasına yer vermiştir.

Nâsır ‘Abdülbâkî Dede (1765-1821), “Teddîk ü Tahkîk” adlı eserinde makam ve usulleri anlatmış; “Tahrîriyye” adlı eserinde ise icad ettiği nota sistemini açıklamış, dört eserin notasını yazmıştır.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Safiyüddîn Sisteminin yerini alacak yeni çalışmalar yapılmaya başlanmış, bu yüzyılın ortalarına gelindiğinde, bugün kısaca AEU Sistemi olarak adlandırılan, Hüseyin Sâdeddin Arel (1880-1955), Dr. Suphi Zühtü Ezgi (1869-1962) ve Ord. Prof. Dr. Salih Murat Uzdilek (1891-1967)'in geliştirdikleri sistem, öğretim ve icrada kullanılan tek sistem haline gelmiştir.

Türk Müziğinin en önemli ve temel unsurlarından biri olan usul, bu müzik geleneğinin öğretim, icra ve aktarımının vazgeçilemez bir parçasıdır. Bu nedenle usuller üzerine inceleme ve araştırmalar yaparak, usul geleneklerini anlamak ve notaları usul geleneğini yansıtacak şekilde yazarak icra ve öğretime aktarmak çok önemlidir.

Usul kavramının, geçmişte ve son dönemde yazılmış başlıca nazariyat kitaplarında yer alan bazı tanımları şöyledir:

Hızır bin ‘Abdullâh (XV. yüzyıl) kitabında, usulle ilgili olarak “...san‘at-ı ikâ‘ san‘at-ı gınâ’nın aslıdur (usûl mûsikî icrâ’nın aslıdır)” demektedir ('Abdullâh, s. v.36a). Kantemiroğlu (Dimitrius Cantemir) (XVII. yüzyıl), “Kitâbu ‘İlmi’l-Mûsikî ‘alâ vechi’l-Hurûfât” adlı kitabında usulü, “...mûsikînin terâzisi ve endâzesi (tartısı ve ölçüsü)...” olarak tanımlamış; musiki ilminde her şeyden çok gerekli olanın usul bilgisi olduğunu belirtmiştir (Tura, 2001, s. 158). Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Nâsir ‘Abdûlbâkî Dede (XVIII. yüzyıl sonu) ise “Tedkîk ü Tahkîk” adlı kitabında usûlü, “...negamât-ı mevzûnenin vezni olan durûbun ‘aded-i mu‘ayyen üzre hey’et-i mahsûsasından ‘ibâret...” yani, düzgün nağmelerin ölçüsü olan vuruşların belirli bir sayıyla özel bir grup oluşturması olarak açıklamaktadır (Başer, 2013, s. 255). İsmail Hakkı Özkan, günümüzün en çok başvurulmuş usûl kaynaklarından biri olan “Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri - Kudüm Velveleleri” adlı kitabında usulü, “Vuruşlarının kıymetleri birbirine eşit veya eşit olmayan, fakat mutlaka muhtelif kuvvetli, yarı kuvvetli ve zayıf zamanların belli bir şekilde sıralanmasıyla meydana gelen belli kalıplar halindeki sayı veya vuruş guruplarına ‘usûl’ denir” cümlesiyle tarif etmiştir. Usul kavramını kitapta ayrıca, ‘Zamanın kalıplaşmış hali’ veya ‘Değişik düzümlerin birleşmesinden meydana gelmiş ve kalıp halinde belirlenmiş ölçü’ olarak tarif etmenin de mümkün olacağını belirtmiştir (Özkan, 2000, s. 561). Günümüzde sıkça başvurulmuş bir diğer kaynak olan “Türk Mûsikîsinde Usûller ve Kudüm” adlı kitabın yazarı Hurşit Ungay ise usulün tanımını yaptığı bölümün başlığına “Ölçü (Usûl)’ün Tanımı” yazmak suretiyle ölçü ve usulü aynı anlamda kullandığını

belirtmekte ve “Belli düzümlerden yapılarak kalıp halinde saptanmış ölçülere usûl denir” tanımına yer vermektedir (Ungay, 1981, s. 3).

TRT Repertuarı, Kültür Bakanlığı Nota Koleksiyonu, Dârü’l-elhân Külliyyâtı, Ra’ûf Yektâ Bey, Zekâ’îzâde Ahmed Irsoy, Subhi Ezgi ve Mu‘allim İsmâ‘îl Hakkı Bey’in hazırladığı notalar incelendiğinde, Türk Musikisi repertuarında değişik formlarda bestelenmiş 20.000’den fazla sözlü eser bulunduğu görülmektedir.

Sözlü eser formlarından biri olan murabbaların güfteleri dört mısradan oluşur. Bu eserlerde birinci, ikinci ve dördüncü mısralar aynı melodik yapıda, meyanhane de denilen üçüncü mısralar ise ayrı bir melodik yapıda bestelenirler. Bu eserlerde her mısradan sonra bir terennüm bölümü yer alır. Murabbaların üçüncü mısradan sonra gelen terennümleri, birinci, ikinci ve dördüncü mısralardan sonra gelen terennümlerinden farklı da olabilir. Sayısı az da olsa terennümsüz murabbalar da vardır (Yavaşca, 2002, s. 474).

Murabbalar büyük usullerde bestelenirler.

Zencir usulü, zaman sayısı bakımından Türk Müziğinin en büyük usulüdür. 120 zamanlı bu usul, uzun ve ifade gücü yüksek müzik cümleleri oluşturmaya imkan sağlamaktadır. Bu nedenle zencir murabbalar, Türk musiki sanatının şaheserleri arasında yer alırlar.

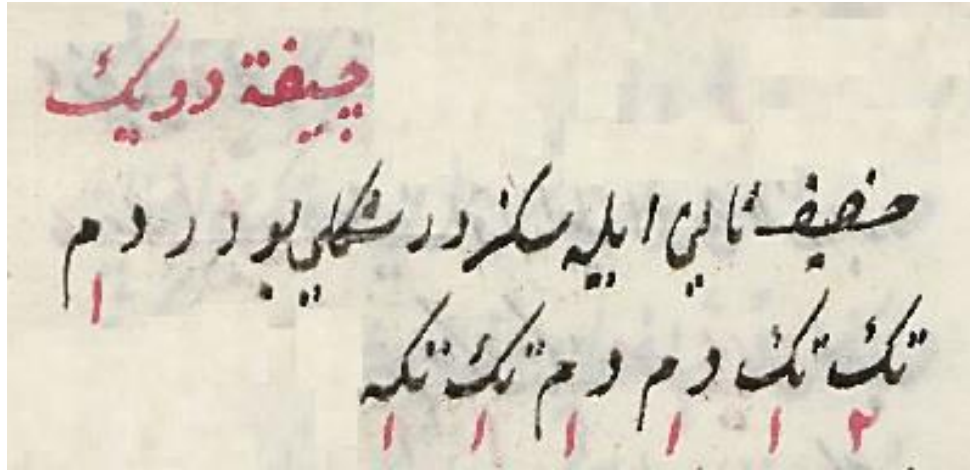
Türk Müziği’nin bugünün teori anlayışıyla uyumlu sayılabilecek en eski kaynaklarından Prens Dimitrius Kantemir (Kantemiroğlu, 1673-1723), *Kitâbu ‘İlmi’l-Mûsikî ‘alâ vechi’l-Hurûfât* adlı eserinde zencir usulünü, “Usûl-i Zencîr beş usûlden hâsıl olur. Ya’nî Düyek’den, Fahte’den, Çenber’den, Devr-i Kebîr’den ve Berevşân’dan” şeklinde tanımlayarak usul dairesini çizmiş ve darblarını göstermiştir:

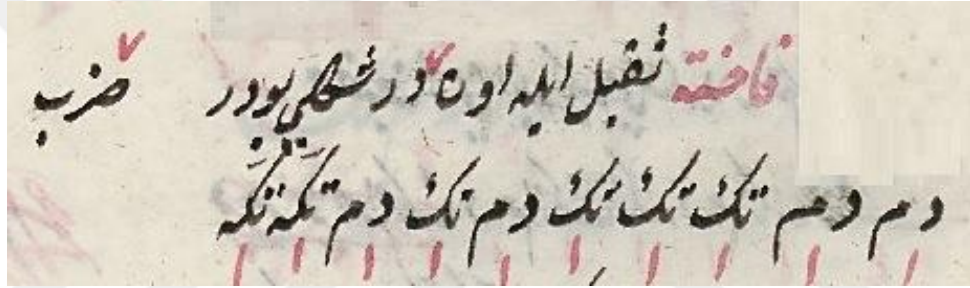
Resim 1.1. Kantemiroğlu'nun zencir anlatımı (Kantemiroğlu, Kitâb-ı İlmi'l-Mûsikî alâ Vechi'l-Hurûfât - İşâret-i Perdehây-ı Mûsikî - İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Arel nu. 100, eski harfli sayfa nu. 85).

Buradan “Düyek” ile “Düyek”in iki kat ağır mertebesi olan bugün “Çifte Düyek” olarak adlandırılan usulün kast edildiği anlaşılmaktadır.

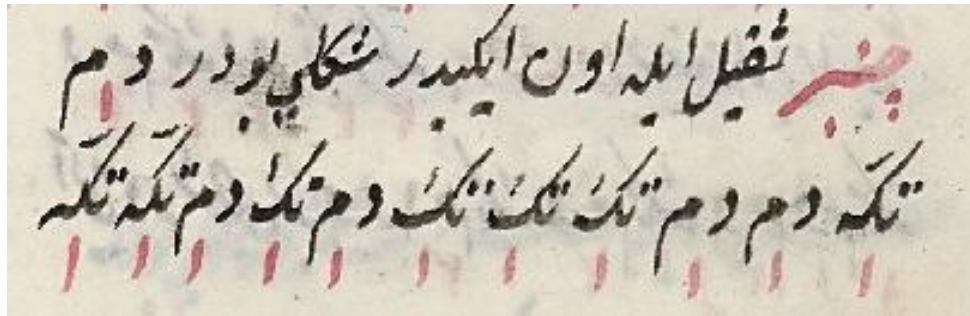
Yine bugünün teori anlayışıyla uyumlu sayılabilecek en eski kaynaklardan Nâsır ‘Abdûlbâkî Dede (1765-1821)’nin Tedkîk ü Tahkîk adlı eserinde zencir usulüne yer verilmemiştir. Ancak defterde zencir usulünü oluşturan halkalar yer almaktadır:

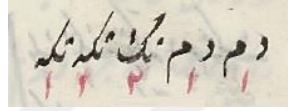
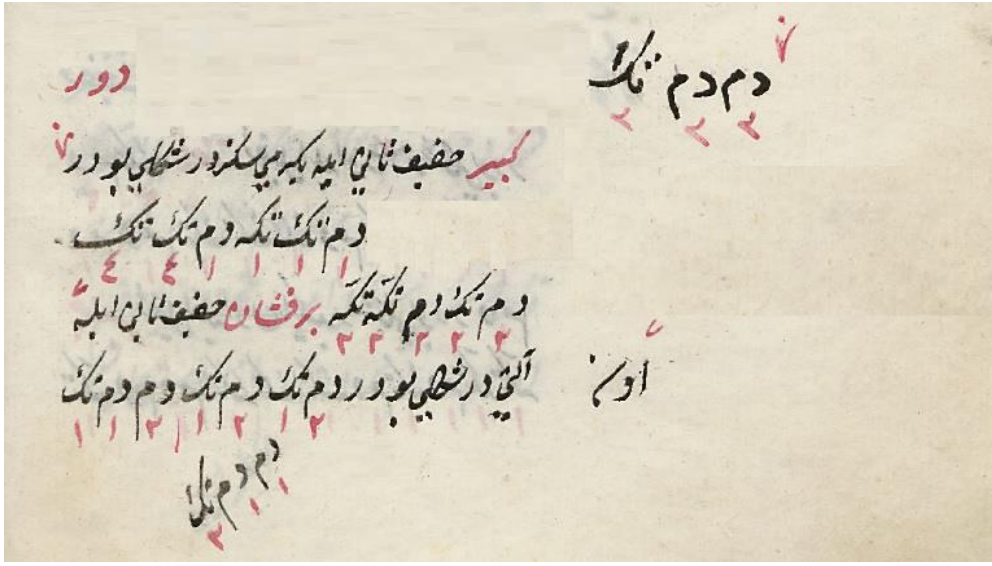
Resim 1.2. Nâsır ‘Abdûlbâkî Dede’nin çifte düyek anlatımı (Şeyh Nâsır ‘Abdûlbâkî Dede-Efendi, Tedkîk ü Tahkîk, Süleymâniye Küt. Nâfîz Paşa, nu. 1242, v.39b)

Resim 1.3. Nâsır ‘Abdûlbâkî Dede’nin fahte anlatımı (Şeyh Nâsır ‘Abdûlbâkî Dede-Efendi, Tedkîk ü Tahkîk, Süleymâniye Küt. Nâfîz Paşa, nu. 1242, v.39a)

Resim 1.4. Nâsır ‘Abdûlbâkî Dede’nin çenber anlatımı (Şeyh Nâsır ‘Abdûlbâkî Dede-Efendi, Tedkîk ü Tahkîk, Süleymâniye Küt. Nâfîz Paşa, nu. 1242, v.39a)

Resim 1.5. Nâsır ‘Abdülbâkî Dede’ nin devrikebir ve berefşan anlatımı (Şeyh Nâsır ‘Abdülbâkî Dede-Efendi, Tedkîk ü Tahkîk, Süleymâniye Küt. Nâfiz Paşa, nu. 1242, v.39b-40a).

Yukarıda görülen sayfaların çevirisi şöyledir¹:

Çifte Düyek²

düm tek tek düm tek (Kantemiroğlu)

1 2 1 2 2

düm tek tek düm düm tek te-ke (Nâsır ‘Abdülbâkî Dede)

1 2 1 1 1 1 1

Fahte

düm tek düm tek te-ke te-ke (Kantemiroğlu)

2 3 1 2 1 1

düm düm tek tek tek düm tek düm tek-ke tek-ke (Nâsır ‘Abdülbâkî Dede)

1 1 1 1 1 1 1 1 1 1

¹ Eski harfli metinlerin çevirileri araştırmacı tarafından yapılmıştır.

² Kantemiroğlu, “Düyek” olarak yazmıştır.

Çenber

düm te-ke düm düm tek düm tek te-ke te-ke (Kantemiroğlu)

1 1 1 1 3 1 2 1 1 (karşılaştırma için tarafımızdan bir
mertebe indirilmiştir)

düm tek-ke düm düm tek tek tek düm tek düm tek-ke tek-ke (Nâsır ‘Abdûlbâkî Dede)

1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1

Devrikebir

düm düm tek düm tek³ tek düm düm tek te-ke te-ke (Kantemiroğlu)

1 1 1 2 2 1 1 1 2 1 1

düm düm tek düm tek te-ke düm tek tek düm tek düm tek-ke tek-ke (N. ‘Abdûlbâkî

1 1 1 0,5 0,5 0,5 0,5 2 2 1 1 1 1 1 Dede)

(karşılaştırma için tarafımızdan bir mertebe indirilmiştir)

Bereşan⁴

düm tek düm tek düm düm tek düm düm tek te-ke te-ke (Kantemiroğlu)

2 1 2 1 2 1 1 1 1 2 1 1

düm tek düm tek düm düm tek düm düm tek te-ke te-ke (Nâsır ‘Abdûlbâkî Dede)

2 1 2 1 2 1 1 1 1 2 1 1

Suphi Ezgi, Nazarî ve Amelî Türk Musikisi adlı kitabında zencir usulünü şöyle açıklamıştır:

“Zincir usulü iki nevi’dir; birinci nevi ilk mertebesi olan altmış zamanlıdır; üç yüz sene evvel kullanılmıştır; ikinci nevi onun ikinci mertebesi olan yüz yirmi zamanlı bir düzümdür; bu ölçü sırasila bir Çifte Düyek, bir Fahte, bir Çenber, bir Devr-i Kebir ve bir Bereşan’dan mürekkeptir; bu ölçü donanımda 120/4 lükle yazılır; mürekkeb olduğu usuller birer hatla ayrılmak ve her birinin de yine müteşekkil olduğu ufak ölçüleri, noktalı hatlarla ayırmak faidelidir, şekli şu veçhiledir:

³ Bu darbın sehven yazılmamış olduğu anlaşılmaktadır.

⁴ Kantemiroğlu, “Bereşan” olarak yazmıştır.

Resim 1.6. Ezgi'nin zincir şeması (Ezgi, 1985, s. 155).

Kuvvetli zaif zamanları kendisini terkibeden usullerin zamanlarında olduğu gibidir; onda ağırca, ağır, çok ağır hareketler istimal edilmiştir. Vurulması umumi kaideye göre iki veya bir el ile icra olunur; ikinci üçüncü mertebelerde çok kullanılmıştır.”

Ezgi, bu satırlardan sonra Tanbûrî İsâk'ın maye peşrevi ile Ebûbekir Ağa'nın hüseyini, Eyyûbî Mehmed Bey'in bayati, Yûsuf Çelebi'nin nikriz ve Hâfız Post'un uşşak murabbalarının 4'lük için 80 metronom rakamı ile yazılmış notalarını, “Ağır Zincir” olarak vermektedir (Ezgi, 1985, s. 155-163).

Bu bölümden sonra ise yürük mertebesi hakkında şöyle demektedir:

“Üç yüz sene evvel çok kullanılmış olan birinci nevi Zincir başta bir Düyek, sonra bir Nimfahte, onu müteakib bir Nimçenber, daha sonra bir Devr-i revan, nihayetinde bir Nimbereşandan müteşekkildir; onu donanımda 60/4 lükle yazarız; kuvvetli zaif zamanları mürekkeb olduğu usullerin zamanlarında olduğu gibidir; şekli şöyledir:

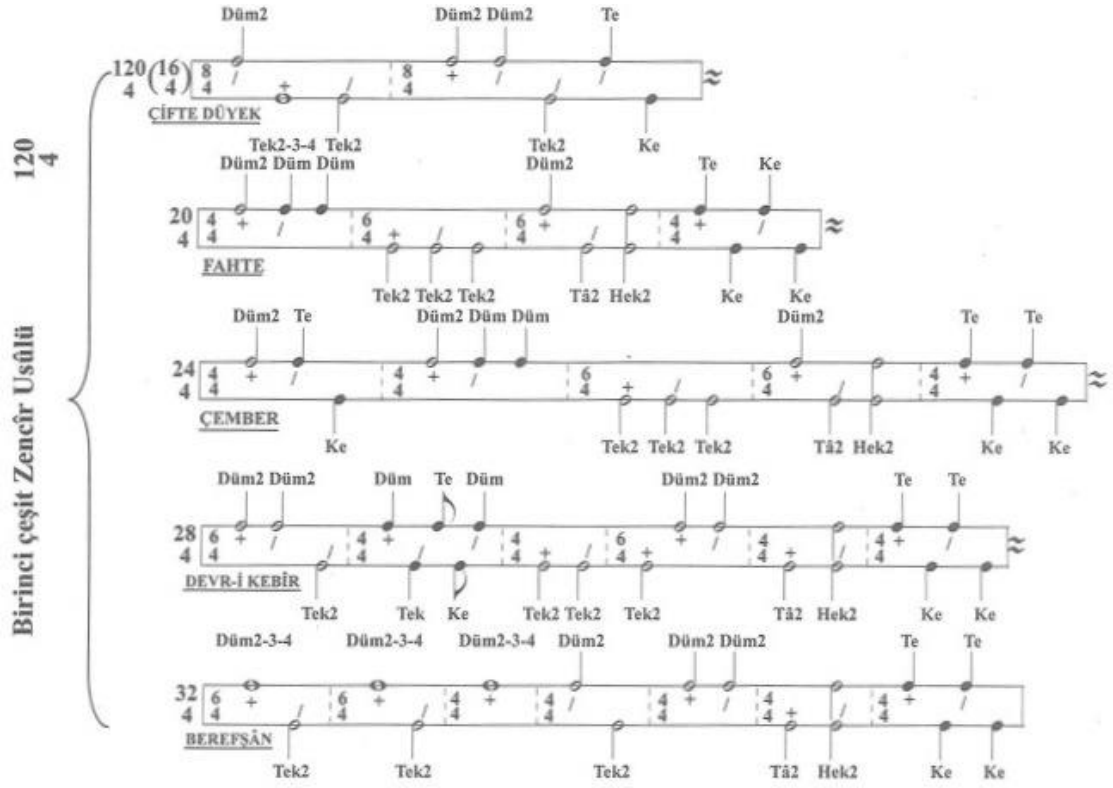

Resim 1.7. Ezgi'nin zincir şeması (Ezgi, 1985, s. 164).

Onun vurulması umumî kaideye göre iki veya bir el ile icra olunur; birinci, ikinci mertebelerde isti'mal edilmiştir; onunla Peşrev ve Besteler ölçülmüştür.” İsmail Hakkı Özkan da zincir usulünün iki çeşit olduğunu belirtmekte, ikinci çeşit zincir usulünü “Nîm Zencîr” olarak tanımlamaktadır.

Özkan, “Birinci çeşit Zencîr usûlü 120 zamanlıdır. Bir çifte Düyek (16/4), bir Fâhte (20/4), bir Çember (24/4), bir Devr-i Kebîr (28/4), bir Bereşân (32/4) usûllerinin kendi formlarında peşpeşe sıralanmaları ile elde edilmiştir. Bu beş çeşit usûlün hepsi

ikinci mertebede yani 4'lük mertebededir.” diyerek usul şemasını aşağıdaki gibi göstermektedir:

Resim 1.8. İsmail Hakkı Özkan'ın zencir şeması (Özkan, 2011, s. 797).

Özkan usulün bu mertebesine örnek olarak bestesi Tanbûrî İsak'a ait gülizar murabbanın 4'lük birim zaman ile yazılmış notasını “Zencîr” olarak adlandırarak vermektedir (Özkan, 2000, s. 796-799).

Özkan, ayrıca ikinci çeşit bir zencir usulü tanımlamakta ve bu usulü 60 zamanlı “Nîm Zencîr” olarak göstermektedir:

“Bir Ağır Düyek (8/4); bir Lenk Fâhte (10/4) (Nîm⁵ Fâhte), bir Nîm Çember (12/4), bir Âyin Devr-i Revanî (14/4) ve bir Nîm Berefsân usûllerinin kendi formalarında peşpeşe sıralanmasıyla elde edilir. Bu beş çeşit usulün hepsi ikinci yani 4'lük mertebededir⁶. Bu usulün toplam zaman sayısı 120 zamanlı Çember'in⁷ yarısıdır. ... Bu bakımdan bu çeşit Zencir'e (Nîm Zencir) diyebiliriz. Bu usülle ölçülmüş eserlerin başına (60/4) yazmalı⁸ ve meydana getiren her usulün başına o usulün rakamını yazmalı ve o usulü meydana getiren küçük usul veya zamanları noktalı ölçü çizgisiyle ayırmalı, o usulün sonunu düz bir ölçü çizgisiyle ayırmalı 60 zamanın sonuna çift düz çizgi çekilmelidir.” diyerek usul şemasını aşağıdaki gibi göstermektedir (Özkan, 2000, s. 800)

⁵ Sehven “Nün” yazıldığı düşünülmektedir.

⁶ Fakat örnek nota 8'lik mertebede yazılmıştır.

⁷ “Zencîr” kelimesinin sehven “Çember” olarak yazıldığı anlaşılmaktadır.

⁸ Örnek notada 60/8'lik olarak yazılmıştır.

Çalışmanın yapılmasına neden olan problemler yukarıda sıralandığı gibidir. Çalışmada ayrıca zencir usulündeki eserlerin kavranmasını ve icra edilmesini kolaylaştıracak bir nota yazım modeli oluşturmak amaçlanmıştır.

Zencir usulünde bestelenmiş eserler, bazı nüshalarda 120, bazılarında 60 zamanlı olarak gösterilmektedir. Aşağıda örnekler verilmiştir.

Zencir 8. İ S F A H A N B E S T E Buhari Zade İttri Erendi

Yargel e... ey ne si... si...
Yar ge li... lir mi ka... ka...
Yar ne gu... gu na cu... cum...
mi sa ba... sa...
fi le i... i...
bu gu va... va...
ha... hat ti ya...
mu... mug ki ba...
ru... ru si sa...
Yax... da... dan
bar... da... dan
Sar... da... dan
ne... ha ber a ma... n servi na
ne... ha ber
ne... ha ber
zim is... ve ba... zim dil nu...
va... zim ca... him a da nim
Ha... ti ya... var
Mug- ti ba... bar
Ri- si... bar...
dda... n ne... ha
ber hey ca nim hey ca nim

Nota 1.1. İsfahan murabbanın TRT notası

Yukarıdaki notada zencir usulü, 2'lik merteye ile yazılmış 60 zamandan oluşmaktadır. Bu 60 zaman 2/2'lik 30 ölçüye bölünmüştür.

İsfahan beste
GEL EY NESİMİ SABÂ

Murabba Zincir (♩ = 40) *BUHURİ ZÂDE İTRİ EF.*

YAR GEL EY YAR GE Lİ EY NE Sİ LİR Mİ KA Sİ KA Mİ SA BA İ
BA BA MU MAT-Tİ YA BA
YAR DAN DAN DAN NE HA BERA MAN
SERVİ NA ZİM İŞ VE BA ZİM DİL NÜ VA ZİM
CA NİM A CA NİM HA MAT-Tİ YAR YAR
DAN NE HABER HEY CA Mİ
MEYAN YA ŞE Mİ Mİ ZÜL FÜNE A
A MA DE DİR DİR ME
SÂ SÂ Mİ Ü MİT SERVİ NA
ZİM İŞ VE BA ZİM DİL NÜ VA ZİM CA NİM
A CA NİM A MA DE DİR ME SÂ

Nota 1.2. İsfahan murabbanın TRT notası

Yukarıdaki notada eserin usulü murabba zincir olarak gösterilmiştir. Zincir usulü, 2'lik mertebe ile yazılmış 60 zamandan oluşmaktadır. Bu 60 zaman 2/2'lik 30 ölçüye bölünmüştür.

İSFAHAN MURABBA' BESTE

120 Zamanlı 80 Gel ey nesim-i saba İtrî (1640, 171)

Çifte düyek

Yargeley ne si si
Yargelir mi ka ka
Yarnegâ ne gûn gûn

Fahte

mi sa ba ba hat
fi le i i müşk
bü şü var var ru

Çenber

tı yar yar dan
ki bar bar dan
zi gar gar dan

Devribebir

ne ha ber a man servina zım
ne ha ber a man servina zım
ne ha ber a man servina zım

İş ve ba zım dil ne va zım
iş ve ba zım dil ne va zım
iş ve ba zım dil ne va zım

Berevşan

ca nım a ca nım hat tı
ca nım a ca nım müş ki
ca nım a ca nım ruş zi

Yar yar dan
bar bar dan
gar gar dan

ne ha ber hey ca nım hey ca nım
ne ha ha
ne ha ha

Nota 1.3. İsfahan murabbanın TRT notası

Yukarıdaki nota 120 zamanlı yazılmış, çifte düyek usulü 8 + 8 / 4'lük 2 ölçüye, fahte usulü 4 + 6 + 6 + 4 / 4'lük 4 ölçüye, çenber usulü 4 + 4 + 6 + 6 + 4 / 4'lük 5 ölçüye, devribebir usulü 6 + 4 + 4 + 6 + 4 + 4 / 4'lük 6 ölçüye, berevşan usulü ise 6 + 6 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 / 4'lük 7 ölçüye (toplam 24 ölçüye) bölünmüştür.

بسته اصفهانه کلای نسیم مباحظ یارده نه خبر

ای کل یار glôl-ey né sy

ey mi sa ba ba

خه ha یا ملی خط hat bi ya یا ری ri

دن den دن den نه ne مان آ خه ha bér A man

نوی دل دهر xim-dil no یا ده nim ich vé ba نا ووسر (زنم) servî na

va nim dja nim A dja nim

خط hat بی یار yar دن den

نه ne خه ha bér هه hey dja nûn

Nota 1.4. Isfahan murabbanın bir fasıl mecmuasındaki notası (Isfahân Faslı, Kutmânîzâde Şamlı İskender, Evkaf Matbaası, İstanbul 1836, Fasikül nu. 21, s. 5-6) Eserin 4/4'lük ölçülere bölünerek yazılmış yukarıdaki notasında zencir usulü 4 zamanlı olarak gösterilmiştir.

ISFAHÂN BESTE

Usûlü : Zencîr

İTRİ

YAR GEL EY NE SÎ SÎ

MÎ SA BÂ BÂ HA

HAT TI VÂ VÂR DAN

DAN NE HA BER A MAN

TERENNUM

SER VÎ NÂ ZİM İŞ VE BÂ

ZİM DİL NŪ VÂ ZİM CA NİM A CA NİM

HAT TI YAR YAR DAN

NE HA BER HEY CA NİM

MEYAN

YAR ŞE MÎ MÎ ZŪL

FŪ NE Â Â

Nota 1.5. Isfahan murabbanın Ekrem Karadeniz tarafından oluşturulan notası.

Yukarıdaki notada eser 4/4'lük ölçülere bölünerek yazılmış, zencir usulü 4 zamanlı olarak gösterilmiştir.

Yukarıdaki belirsizlikler ışığında bu çalışmanın problem cümlesi; “Zencir usulünde bestelenmiş murabbaların özellikleri nelerdir?” olarak tespit edilmiştir.

Alt problemler

1. XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir murabbaların güfteleri hangi vezinlerdedir?
2. Zencir murabbaların vezin /anlam bakımından sorunlu güfteleri dîvânlarda nasıldır?
3. XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir usulündeki murabbalarda usul-biçim ilişkileri nasıldır?
4. XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir usulündeki murabbalarda usul-güfte/terennüm ilişkileri nasıldır?
5. XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir usulündeki murabbalarda hangi vezindeki güfteler, usule hangi dağılımlarla yerleştirilmiştir?
6. Zencir usulündeki murabbaların/eserlerin notaları nasıl yazılmalıdır?

Amaç

Çalışmanın amacı; XVII. yüzyılda zencir usulüyle bestelenmiş elde bulunan ilk örnekler üzerinden usul, güfte ve biçim yönünden yürütülecek araştırma ve incelemelerle, zencir usulünün özelliklerini ortaya koymaktır.

Yukarıdaki nüsha örneklerinde (Nota - 1, 2, 3, 4, 5) görülebileceği gibi zencir usulünde bestelenmiş eserlerin notalarında büyük sorunlar gözlenmektedir. TRT Repertuarı, Kültür Bakanlığı Nota Koleksiyonu, Dârü'l-elhân Külliyyâtı, Ra'ûf Yektâ Bey, Zekâ'îzâde Ahmed Irsoy, Subhi Ezgi ve Mu'allim İsmâ'il Hakkı Bey'in hazırladığı notalarda, zencir usulünde bestelenmiş birçok eser 4/4'lük olarak yazılmış; kimi 4'lük, kimi 2'lik mertebe ile yazılmış notalarda usul bölünmeleri dikkate alınmamıştır. 4/4'lük ölçülere bölünerek yazılan notalar, eserlerin zencir yerine sofyan usulü vurularak icra edilmesine yol açmakta, icra esnasında usullerin ve usullere göre bestelenmiş eserlerin ahengi yok olmaktadır. Bu çalışma ile zencir usulündeki eserlerin notalarının nasıl yazılması gerektiği hakkında oluşan fikirler de ortaya konmaktadır.

Büyük usullerle bestelenmiş sözlü eserlerde, güftelerin aruz kalıpları ile usullerin darbları arasındaki ilişkilerin incelenmesi, yapı analizleri açısından önemli verilere ulaşmayı sağlamaktadır. Çalışmanın üzerinden yürütüleceği XVII. yüzyılda bestelenmiş eserlerin usul-aruz analizleri bugüne kadar yapılmamıştır.

Diğer taraftan zencir usulünde bestelenmiş murabbaların biçim analizleri de yapılmamıştır. Bu çalışmada XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir murabbaların güfteleri ile terennüm bölümlerinin usul ile ilişkileri incelenerek açıklanmaktadır.

Önem

Çalışma, Türk Klasik Müziği zencir murabba geleneğinin, zenciri oluşturan usul halkaları yönünden ele alınarak incelenmesi; bu usul halkalarının güfte/vezin/tefilelerle ilişkilerinin araştırılması ve bu ilişkilerle oluşan tür/biçim özelliklerinin anlaşılacak ortaya konması açısından önemli görülmektedir. Ayrıca bu özelliklerin notada açıkça görülmesini sağlayacak bir yazım şablonu oluşturmanın da çok yararlı olacağı düşünülmektedir.

Sayıtlar

İncelenecek eserlerin nota üzerinde yazan bestekara ait oldukları; bu eserlerin meşk yolunda önemli değişikliklere uğramadan bugüne gelerek notaya aktarıldıkları; nüshalar arasındaki farklılıkların meşk yolunda veya eserlerin notaya alınması esnasında oluştuğu; nüshalar arasındaki mertebe farklılıklarının ise bu eserlerin notaya aktarıldığı dönemde Türk Müziği eserlerinin Batı Notası ile yazılması hususunda gerekli bilgi ve birikimin henüz oluşmamış olmasından kaynaklandığı sayıtlarından hareket edilmektedir.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın yapıldığı an itibariyle repertuarlarda zencir usulüyle bestelenmiş 121 esere ulaşılmıştır. TRT Repertuarı, Kültür Bakanlığı Nota Koleksiyonu, Dârü'l-elhân Külliyyâtı, Ra'ûf Yektâ Bey, Zekâ'îzâde Ahmed Irsoy, Subhi Ezgi ve Mu'allim İsmâ'il Hakkı Bey'in hazırladığı notalarda yapılan incelemeler sonucunda oluşturulan eser listesi aşağıdadır:

REPERTUVARLARDA BULUNAN ZENCİR USULÜNDEKİ ESERLER				
GÜFTENİN İLK MISRASI ¹¹	MAKAMI	FORMU	BESTEKARI	GÜFTEKARI
Hayâtın cümleyê sûr_ û sürûr_ û şevket-efzâdır	Acemaşiran	Beste	Dellâlzâde İsmâ‘îl Efendi	
Meşâmm-ı hâtıra bûy-î gül-î safâ’ bulagör	Acemaşiran	Beste	Hammâmîzâde İsmâ‘îl Dede-Efendi	
Mesnevî şevkîni eflâke çıkarmış nâyız	Acembuselik	Beste	Zeki Atkoşar	Yahyâ Kemâl Beyatlı
Bu rütbe derd-i firâkın edib esîr(i) benî	Bayati	Beste	Eyyûbî Mehmed Bey	
Gönülde dâğ-ı gam-î ‘aşkınî nihân buldum	Bayati	Beste	Tâhir Efendi	‘Âsım ¹²
Dilâ nihâl-i emel sanma rây(ı)gân_ açılır	Bayatiaraban	Beste	Hamparsum Limonciyan	
Dün gicê bir âh_ ilê çerhî siyeh-fâm_ eyledim	Bestenigar	Beste	Hamparsum Limonciyan	Vecîhî ¹³
Erişdi mevsim-i gül seyr-i gülsitân_ edelim	Bestenigar	Beste	Hammâmîzâde İsmâ‘îl Dede-Efendi	
Gönül o turra-(y)ı müşkin-kemende düşmüşdür	Buselik	Beste	Nazîm Yahyâ Çelebi	Nazîm Yahyâ Çelebi
Ne var bu mertebe ey şûh(ı) bî-amân_ olacak	Buselik	Beste	Kara İsmâ‘îl Ağa	Kâmî
Meclisde bu keyfiyyeti her dem mi sanırsın	Ciharagazin	Beste	Santûrî Edhem Efendi	
Geldi yînê mevsim-î gül bülbül_ ağlar îniler	Dilfûruz	Beste	Mu‘allim İsmâ‘îl Hakkı Bey	

¹¹ Eserlerin güftelerinin ilk mısraları vezne bağı olarak yazılmıştır. Vezne bağı yazımda Karaismailoğlu ve Çevikoğlu’nun müzik eserlerinin güfteleri için geliştirdikleri yazım sistemi kullanılmıştır.

¹² Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte ‘Âsım’a aittir (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu. 894.35-1, Demirbaş nu. NEKTY05521, v.22a).

¹³ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Vecîhî’ye aittir (Arslantaş, 1994, s. 182).

REPERTUVARLARDA BULUNAN ZENCİR USULÜNDEKİ ESERLER				
GÜFTENİN İLK MISRASI ¹¹	MAKAMI	FORMU	BESTEKARI	GÜFTEKARI
Gamzen ne dem ki tîğ(i) çeküb hûn-feşân olur	Dilkeşhaveran	Beste	Hasan Fehmi Mutel	Nef'î
Gönül o gonce-femin çâker-î keminesidir	Dilkeşhaveran	Beste	Dede Mehmed Zekâ'î Efendi	
Şükûfezâr-ı 'izârın gülün nazîresidir	Dilkeşhaveran	Beste	Dede Mehmed Zekâ'î Efendi	Enderûnî Vâsıf
Cemâl-i dil-keşinî âf(i)tâba benzetdim	Dilkeşide	Beste	Ahmed Avnî Konuk	Ahmed Avnî Konuk
Sâkıyâ meclise gel cismime gelsin cânım	Dilkeşide	Beste	Hasan Esen	Nedîm ¹⁴
Gamınla ülfetimiz vâr sürûru neyleyelim	Dilniyaz	Beste	Tolga Bektaş	Nâ'ilî
Ne tende cân ile sensiz ümîd-i sıhhat olur	Düğah	Beste	Merih Göksu	Nef'î
Ey şûh 'aceb ki derd-i nihânî bilir misin	Evcara	Beste	Bekir Sıdkı Sezgin	Râsih
Susmasın gülşen-i cân bülbülü feryâd etsin	Evcara	Beste	Alâeddin Yavaşca	Mustafa Tahralı
Ziyâ'-(y)ı mihr(i) verib neşve-î şerâb(ı) sanâ	Evc	Beste	Ebû-Bekir Ağa	Salâhî ¹⁵
Ey benî 'aşkınla ser-gerdân ü hayrân eyleyen	Evchuzi	Beste	Mu'allim İsmâ'îl Hakkı Bey	Esrâr Dede ¹⁶
Figân eder yine bülbül bahâr(ı) görmüşdür	Ferahnak	Beste	Hammâmîzâde İsmâ'îl Dede-Efendi	
Gelince va'd-ı visâlê bahâneler söyler	Gerdaniye	Beste	Hacı Fâ'ik Bey	Şeyh Gâlib

¹⁴ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Nedîm'e aittir (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu.894.35-1, Demirbaş nu.NEKTY01339, v.80b).

¹⁵ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Salâhî'ye aittir (Yarar, s. 216).

¹⁶ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Esrâr Dede'ye aittir (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu.894.35-1, Demirbaş nu. NEKTY10085, v.69b).

REPERTUVARLARDA BULUNAN ZENCİR USULÜNDEKİ ESERLER				
GÜFTENİN İLK MISRASI ¹¹	MAKAMI	FORMU	BESTEKARI	GÜFTEKARI
N'ôla âyılmazsa yârin dîde-î mestânesî	Gerdaniye	Beste	Mu'allim İsmâ'îl Hakkı Bey	
Beste-î zencîr-i zülfündür gönül ey dil-rubâ	Gülizar	Beste	Tanbûrî İsak	
Câm-ı 'aşkînlâ hemân şûrîde-ser bir ben miyim	Hicaz	Beste	Hacı Sâdullâh Ağa	Nâşid İbrâhim (Moralı) ¹⁷
Ne nâz-ı dîlber ilê nâ'il-î merâm oluruz	Hicaz	Beste	Mustafa Nezîhî Albayrak	
O mâhitâbı 'aceb gösterir mi bâna felek	Hicaz	Beste	Hammâmîzâde İsmâ'îl Dede-Efendi	
'Âlem içrê bir kemân ebrûyu buldum kendimê	Hicazkar	Beste	Kirkor Ciğercioğlu	
O nev-nihâl(i) ki serv-î revân olur giderek	Hicazkar	Beste	Dede Mehmed Zekâ'î Efendi	İsmâ'îl Müşfik
Gubâr-î hâk-i pâyin çeşmimê kuhl-î cevâhirdir	Hisar	Beste	Çiroz Mehmed Ağa	
Gülzâre salın mevsimidir geşt ü güzârın	Hüseyini	Beste	Ârif Sâmi Toker	Nedim
Senin çün hâb-ı râhat çeşm-i giryânımla düşmendir	Hüseyini	Beste	Ebû-Bekir Ağa	Nâbî ¹⁸
'Azîmetin nereden böyle bî-nikâb(ı) senin	Hüseyiniaşiran	Beste	Hacı Sâdullâh Ağa	Nazîm Yahyâ Çelebi ¹⁹

¹⁷ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Nâşid İbrâhim (Moralı)'e aittir (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu.894.35-1, Demirbaş nu.NEKTY01406, v.73b).

¹⁸ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Nâbî'ye aittir (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu.894.35-1, Demirbaş nu.NEKTY01257, v.103b).

¹⁹ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Nazîm Yahyâ Çelebi'ye aittir (Leipzig Üniv., Cod. Turc. 002., v.236b).

REPERTUVARLARDA BULUNAN ZENCİR USULÜNDEKİ ESERLER				
GÜFTENİN İLK MISRASI ¹¹	MAKAMI	FORMU	BESTEKARI	GÜFTEKARI
Ey nâvek-i bî-dâdına her sîne hedef	Hüseynibuselik	Beste	Şehzâde Seyfeddîn Efendi	Fuzûlî ²⁰
Bahâristân-ı hüsnün eylemişler ‘âşıkân ezber	Hüseynizemzeme	Beste	Şeyh ‘Alî Rızâ Efendi (Neyzen)	
Gören fütâde olur hüsn-i bî-bahânesinê	Hüzzam	Beste	Hammâmîzâde İsmâ‘îl Dede-Efendi	
Gel_ey nesîm-i sabâ hatt-ı yâr(1)dan ne haber	İsfahan	Beste	Buhûrîzâde Mustafâ ‘İtrî Efendi	Nâbî
O mâhitâbı ‘aceb gösterir mi bâna felek	Karcığar	Beste	Kemânî Tatyos Efendi	
Yıkıldı ‘aşk_ile âbâd(1) gördüğün gönlüm	Karcığar	Beste	Dellâlîzâde İsmâ‘îl Efendi	Nazîm Yahyâ Çelebi ²¹
Gel_ey sabâ yine ol gül-‘izâr(1)dan ne haber	Kuçek	Beste	Hacı Fâ‘ik Bey	
Ne kadar yâreledî gamzelerin bak bedenim	Kürdilihicazkar	Beste	Kânûnî Hacı ‘Ârif Bey	
Âyâ ne edem ol şeh-i hûbâna hediye	Mahurbuselik	Beste	Dellâlîzâde İsmâ‘îl Efendi	Enderûnî Dürri ²²
Olmamak zülfün esîrî dilberâ mümkün değil	Maye	Beste	Hammâmîzâde İsmâ‘îl Dede-Efendi	Ref‘et ²³

²⁰ Eserin eldeki tek nüshası Âsaf Hâlet Çelebi tarafından yazılmıştır. Eksik heceler yüzünden sorunlu olan ve sahibi yazılı olmayan bu güfte Fuzûlî’ye aittir (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu.894.35-1, Demirbaş nu.NEPTY05465, v.94a).

²¹ Nüshalarda yazılı olmayan, ancak bâzı makalelerde Nâbîzâde Nâzım’a ait olarak gösterilen bu güfte Nazîm Yahyâ Çelebi’ye aittir (Leipzig Üniv., Cod. Turc. 002., v.244a).

²² Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Enderûnî Dürri’ye aittir (Tayyâr-zâde Atâ, Hazırlayan Arslan, c.4, s. 422).

²³ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Ref‘et’e aittir (Yarar, s. 761).

REPERTUVARLARDA BULUNAN ZENCİR USULÜNDEKİ ESERLER				
GÜFTENİN İLK MISRASI ¹¹	MAKAMI	FORMU	BESTEKARI	GÜFTEKARI
Gönül düşüb ham-ı geysû-(y)i yâre kalmışdır	Muhayyer	Beste	Nazîm Yahyâ Çelebi	Sırrî (Girit Defterdârı) ²⁴
Çekme zahm-î dil_i için merheme zahmet cânâ	Muhayyerbuselik	Beste	Dellâlzâde İsmâ'îl Efendi	Nazîm Yahyâ Çelebi ²⁵
İssızım gurbetde kaldım pek garîbim ben bugün	Muhayyersünbül e	Beste	Tekin Para	Mehmet Turan Yarar
Sanâ bu cân_ü dilî verdim_ey şeh_î vâlâ	Muhayyersünbül e	Beste	Hacı Fâ'ik Bey	
Tutuşdu gam odınâ şâd(ı) gördüğün gönlüm	Muhayyersünbül e	Beste	Tanbûrî 'Alî Efendi	Fuzûlî
Piyâleler ki o ruhsâr-ı âl'e ter getirir ²⁶	Neva	Beste	Buhûrîzâde Mustafâ 'İtrî Efendi	Ahmed Muhtâr Efendi
Nasıl edâ bilir_ol dilber-î fedâyı görün	Neveser	Beste	Hammâmîzâde İsmâ'îl Dede-Efendi	Enderûnî Vâsîf
Nev-bahâr_ oldu gelin 'azm-i gülistân_ edelim	Nihavend	Beste	Santûrî Edhem Efendi	Bâkî ²⁷

²⁴ Bazı kaynaklarda Şeyh Sırrî 'Abdûlbâkî Dede'ye ait olarak gösterilen bu güfte, Girit Defterdârı (Üsküdarlı) İbrâhim Sırrî Efendi (v.1699)'ye aittir (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu.894.35-1, Demirbaş nu.NEKTY05540, v.29b).

²⁵ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Nazîm Yahyâ Çelebi'ye aittir (Leipzig Üniv., Cod. Turc. 002., v.183b).

²⁶ Eserin TRT repertuar listesinde Ahmed Muhtâr Efendi olarak gösterilen güfte sahibi kesin olarak tespit edilememiştir. Öztuna, eserin bestekarını Dede Efendi olarak göstermektedir (Öztuna, c. 1, s. 398). Bazı araştırmacılar, eseri 'İtrî ile aynı dönemde yaşayan Tosunzâde 'Abdullâh Efendi (v.1715)'ye ait olarak göstermektedir (<https://divanmakam.com/forum/piyaleler-ki-o-ruhsar-i-ale-ter-getirir-tosunzade-abdullah-celebi.29164/>).

²⁷ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Bâkî'ye aittir (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu.894.35-1, Demirbaş nu. NEKTY01302, v.58b).

REPERTUVARLARDA BULUNAN ZENCİR USULÜNDEKİ ESERLER				
GÜFTENİN İLK MISRASI ¹¹	MAKAMI	FORMU	BESTEKARI	GÜFTEKARI
Visâl-i yâre gönül sarf-ı himmet_istemiş	Nihavend	Beste	Hacı Fâ'ik Bey	Nazîm Yahyâ Çelebi
Gelince çeşmine cânâ şarâb-ı nâb(1) senin	Nikriz	Beste	Yûsuf Çelebi	Nazîm Yahyâ Çelebi ²⁸
Gül-î ruhî gibi seyr-î safâ'-(y)ı bağ_olmaz	Nikriz	Beste	Haham Şemoil Mendil	
Küşâde sînesi bilmem ki bir sehâ'sı mı var	Nişabürek	Beste	Enfî Hasan Ağa	
O şûh_olursa banâ mihribân murâdımcâ	Nühüft	Beste	Ebû-Bekir Ağa	Seyyid Vehbî ²⁹
Her ne dem alsa elê câm-ı safâ'yî sâkî	Rahatülervah	Beste	Eyyûbî 'Alî Rızâ Bey (Şengel) ³⁰	
Unutdurur gamın en kâm(1)rânı söyletsen	Rahatülervah	Beste	Buhûrîzâde Mustafâ 'İtrî Efendi	(Mehmed) 'Adlî ³¹
Cûlerle kûh(i)sâr(1)da çağlardı Kûh(i)ken	Rast	Beste	Dede Mehmed Zekâ'î Efendi	
Haydi gam çekme gönül gam tükenir	Raâst	Beste	Faruk Şahin	Mehmet Turan Yarar
O dil ki nê gam_ü endûh(1) nê melâl(i) tutar	Revnaknüma	Beste	Dellâlzâde İsmâ'îl Efendi	Nazîm Yahyâ Çelebi ³²

²⁸ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Nazîm Yahyâ Çelebi'ye aittir (Leipzig Üniv., Cod. Turc. 002., v.237a).

²⁹ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Seyyid Vehbî'ye aittir (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu.894.35-1, NEKTY02866, v.54b).

³⁰ Öztuna, bu eserin, Eyyûbî 'Alî Rızâ Bey (Şengel)'in ilk bestesi olduğunu ve 1905 yılında bestelendiğini belirtmektedir (Öztuna, c. 2, s. 349).

³¹ Bu eserin güftesi birçok kaynakta Sultân II. Mahmûd ('Adlî)'a ait olarak gösterilmektedir. Güfte, h.1156 (1743-1744) senesinde vefat eden Mehmed 'Adlî'ye aittir (Mehmed 'Adlî Dîvânı, Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi nu. 333, E 2150).

³² Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Nazîm Yahyâ Çelebi'ye aittir (Leipzig Üniv., Cod. Turc. 002., v.217a).

REPERTUVARLARDA BULUNAN ZENCİR USULÜNDEKİ ESERLER				
GÜFTENİN İLK MISRASI ¹¹	MAKAMI	FORMU	BESTEKARI	GÜFTEKARI
O nahl-i bâğ-ı letâfet amân_ amân geliyor	Sababuselik	Beste	Hammâmîzâde İsmâ‘îl Dede-Efendi	
Nedir bu gonçe-dehen sende ey gül-î ahmer	Sabazemzeme	Beste	Hacı Sâdullâh Ağa	Çûhâdârzâde Şâkir ³³
Hemîşe dilde sühân_elde sâz(ı) kârımdır	Sazkar	Beste	Tab‘î Mustafâ Efendi	Tab‘î Mustafâ Efendi
Böyle ruhsat-dih_iken gamze-i fettânesinê	Segah	Beste	Küçük Mehmed Ağa	
Gül hâre düşdü sîne-figâr_ oldu ‘andelîb	Segah	Beste	Faruk Şahin	Nâ‘ilî
Bizê bir meclis_olsâ sâkiyâ mahfî kedersizcê	Segaharaban ³⁴	Beste	Santûrî Edhem Efendî	Enderûnî Vâsîf
Yinê bu gîce çıkardım sipihre nâlemi ben	Sipihir	Beste	Tanbûrî ‘Âlî Efendi	
Hurşîd-i felek nûr-i çerâğ-î emelimdir	Sultanihüzzam	Beste	Şeyh ‘Alî Rızâ Efendi (Neyzen)	Antepli Hasan Aynî ³⁵
Bu hüsn-i behçet_ ilê sâna nâz(ı) lâzımdır	Sultaniirak	Beste	‘Abdülhalîm Ağa	Es‘ad ³⁶
Her seher şevk_ile dağlar dolaşır feryâdî	Sultaniirak	Beste	Faruk Şahin	Mehmet Turan Yarar

³³ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Çûhâdârzâde Şâkir’e aittir (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu.894.35-1, NEKTY00309, v.37a).

³⁴ Bu makam sultanisegah olarak da adlandırılır.

³⁵ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Antepli Hasan Aynî’ye aittir (Yarar, s. 1071).

³⁶ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Es‘ad’a aittir (Yarar, s. 1074). Güfte sahibinin Es‘ad mahlasını kullanan hangi şair olduğu tespit edilememiştir. Şeyh Gâlib Dîvânî’nda bu manzumeye rastlanmamıştır.

REPERTUVARLARDA BULUNAN ZENCİR USULÜNDEKİ ESERLER				
GÜFTENİN İLK MISRASI ¹¹	MAKAMI	FORMU	BESTEKARI	GÜFTEKARI
Misâlinî ne zemîn_ û zemân(1) görmüşdür	Sultaniyegah	Beste	Hammâmîzâde İsmâ'îl Dede-Efendi	
Yıkıldı darb-ı sitemden harâb_ olan gönlüm	Suzidil	Beste	Tanbûrî 'Alî Efendi	Nevres Bey
Gözûme külhan_ olur sahn-ı gülsitân sensiz	Suzinak	Beste	Dede Mehmed Zekâ'î Efendi	
Ne dem ki sînesi ô gül-ruhun küşâde olur	Şedaraban	Beste	Hacı Sâdullâh Ağa	Dâniş
Açıldı la'l-i 'izârın ciğerde dâğ-ı derûn	Şehnaz	Beste	Hammâmîzâde İsmâ'îl Dede-Efendi	
Bülbülüm derdimi hasretle ifâdem güldür	Şevkefza	Beste	Faruk Şahin	Mehmet Turan Yarar
Perçem-i gül-pûşinin yâdıyla feryâd_ eyledim	Şevkutarab	Beste	Sultân III. Selîm Han	Vecîhî ³⁷
Turra turrâ sanma ruhsârında kâkül devşirir	Şevkutarab	Beste	'Abdülkâdir Töre	Mahmûd Bey
O şûh-i şîvenümânın 'aceb sadâsı gelir	Şivenüma	Beste	Kaan Ulaş	
Açıldı bâğ(1)çe-i reng_ ü bûda bâr-ı bahâr	Tahirbuselik	Beste	Hacı Fâ'ik Bey	Şeyh Gâlîb
Gül ruhun şevkiyle çeşmim ol kadar zâr_ oldu âh	Tahirbuselik	Beste	Tanbûrî İsak	
Çemende sünbülü zülf-i nigâre benzetdim	Tarzıcedid	Beste	Hacı Fâ'ik Bey	
Bahâr(1) geldi dahî seyr-i gülşen_ eylemedik	Uşşak	Beste	Hâfız Pôst	Cezmî ³⁸
Gönül ki hande yüzünden yaşar hayâta güler	Uşşak	Beste	Nûrî Şeydâ Bey	Mu'allim Nâcî

³⁷ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Vecîhî'ye aittir (Aslantaş, 1994, s.183).

³⁸ Eserin nüshalarda yazılı olmayan güftekarı Cezmî'dir (Kılıç, 2013, s. 475).

REPERTUVARLARDA BULUNAN ZENCİR USULÜNDEKİ ESERLER				
GÜFTENİN İLK MISRASI ¹¹	MAKAMI	FORMU	BESTEKARI	GÜFTEKARI
Ne dem ki hüsnüne ol mehveşin nazâr_ederiz	Uşşak	Beste	Ebû-Bekir Ağa	
Gönül ki 'aşk_ile pür-sînedê hazîne bulur	Yegah	Beste	Dellâlzâde İsmâ'îl Efendi	Nazîm Yahyâ Çelebi
Kemâl-i hüsn(i) veribdir şarâb-ı nâb(1) sanâ	Zirgüle	Beste	Tanbûrî 'Alî Efendi	Fuzûlî
Bir dokunuş bir an seni sevmek	Rast	Şarkı	Fethi Karamahmudoğlu	Fethi Karamahmudoğlu
Bir nazar kıl hâlimê âsân_olâ cümlê sübul	Gülizarbuselik	Tevşîh	Hâfız Pöst	Nakşî-yi Akkirmânî
	Acemaşiran	Peşrev	Mehmed Çelebi (Kanbusu)	
	Arazbarek	Peşrev	Divitçi Karabet	
	Bestehisar	Peşrev	Tanbûrî İsak	
	Buselikaşiran	Peşrev	Şerîf	
	Ferahnak	Peşrev	Zekî Mehmed Ağa	
	Gerdaniyebuselik	Peşrev	Tanbûrî İsak	
	Hicaz/Peyk-i Safa	Peşrev	Fârâbî	
	Hicaz	Peşrev	Kâtip Çelebi	

REPERTUVARLARDA BULUNAN ZENCİR USULÜNDEKİ ESERLER				
GÜFTENİN İLK MISRASI ¹¹	MAKAMI	FORMU	BESTEKARI	GÜFTEKARI
	Hicaz/Benefşezar	Peşrev	Tab'î Mustafâ Efendi	
	Hüseyni	Peşrev	Gâzi Giray Hân (Tatar)	
	Hüseyni	Peşrev	Muzaffer (Saatçi Mustafâ Efendi)	
	Hüseyniaraban	Peşrev	Tanbûrî Emîn Ağa	
	Karcıgar	Peşrev	Tanbûrî 'Alî Efendi	
	Maveraünnehir	Peşrev	Buhurcu	
	Maye	Peşrev	Tanbûrî İsak	
	Nihavend	Peşrev	Artin Çilingiroğlu	
	Rahatülervah	Peşrev	Fârâbî	
	Rast	Peşrev	Muzaffer (Saatçi Mustafâ Efendi)	
	Rast	Peşrev	Şerîf	
	Rehavi	Peşrev	Çoban Giray	
	Rehavi	Peşrev	Çoban Giray	
	Rehavi	Peşrev	Tanbûrî İsak	
	Segah	Peşrev	Şerîf	
	Şehnaz	Peşrev	Kemânî 'Alî Ağa	

REPERTUVARLARDA BULUNAN ZENCİR USULÜNDEKİ ESERLER				
GÜFTENİN İLK MISRASI ¹¹	MAKAMI	FORMU	BESTEKARI	GÜFTEKARI
	Şehnaz	Peşrev	Neyzen ‘Alî Dede	
	Şevkicedid	Peşrev	Mîkâ’îl Sinân Efendi	
	Şevkicihan	Peşrev	‘Arabzâde ‘Abdurrahmân Efendi	
	Tahir	Peşrev	Tanbûrî İsak	

Tablo 1.1. Repertuvarlarda bulunan zencir usulünde bestelenmiş eserlerin listesi (makama göre alfabetik).

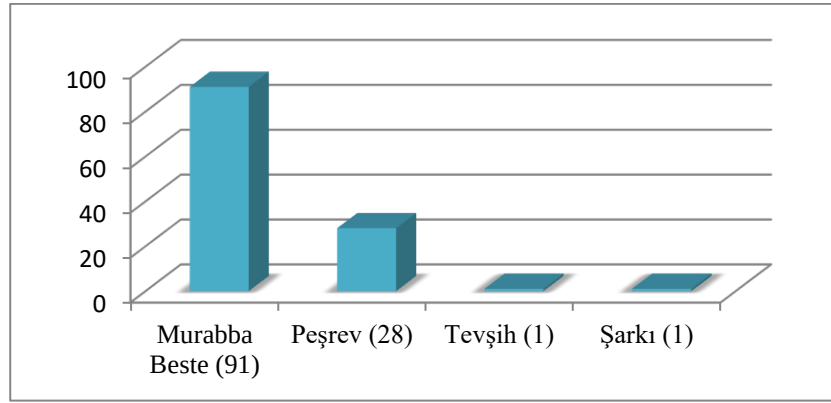
Yukarıda (Tablo 1.1’de) listelenen 121 eserin 91’i (yaklaşık % 75’i) murabba beste, 28’i (yaklaşık % 23’ü) peşrev formundadır. Repertuvarlarda zencir usulünde bestelenmiş 1 tevşih ile yakın dönemde bestelenmiş 1 şarkıya rastlanmaktadır. Ayrıca Hatibzâde ‘Osmân Efendi ve Hasan Fehmi Mutel’in rast kar-ı natıklarında³⁹ da bu usulle bestelenmiş bölümler bulunmaktadır.

Hammâmîzâde İsmâ‘îl Dede-Efendi’nin sultaniyegah murabbasında berefşan usulü kullanılmamıştır. Değişik kaynaklarda bu eserin 88 zamanlı usulü, eksik zencir veya - usul dört halkadan oluştuğu için- murabba zencir olarak anılmaktadır. Yine Hammâmîzâde İsmâ‘îl Dede-Efendi’nin hüzzam murabbasında berefşan usulü yerine de devrikebir kullanılmak suretiyle 116 zamanlı bir kompozisyon oluşturulduğu görülmektedir.

Yavuz Yektaş’ın, güftesi Keçecizâde ‘İzzet Mollâ’ya ait, “Zülfündedir benim baht-ı siyâhım” mısra ile başlayan ruhnüvaz makamındaki eseri kaynaklarda zencir usulünde gösterilse de incelendiğinde, mısralarının 4’lük mertebede bestelenmiş nimdevir usulündeki bir lahne nakış yapısında yerleştirildiği ve ardından 8’lik mertebede bestelenmiş zencir usulündeki bir lahne lafzi terennümün eklendiği görülmüştür. Usul ve biçim özellikleri dikkate alındığında bu eserin zencir olarak tasnif edilmesi mümkün görünmemektedir. Bunlardan başka Hamparsum Limonciyan’a ait olarak gösterilen neva makamındaki zencir murabbanın elde bulunan eksik ve okunaksız nüshasında sadece vezin ve anlam bakımından sorunlu ve birbiriyle uyumsuz zeminhane ve meyanhane mısraları yer aldığından listeye alınmamıştır⁴⁰.

³⁹ Hatibzâde ‘Osmân Efendi’nin Râst Kâr-ı Nâtık’ının güfte sahibi mechuldür, “*Râst(ı) geldim merg(i)zâr içrê o şûh-i dilkeşê*, Remel, *fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün*”; Hasan Fehmi Mutel’in rast kar-ı natıkı’nın güftesi bestekarındır, “*Râst gelince bir gün ol dil-fikâre*, vezni sorunludur”.

⁴⁰ “Dilberâ hüsnün resmini bir tasvîre yazmışlar? / Gönül bir aksi mürgi semender denilmiş?”. Eser ve güftesi hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanmamıştır.

Grafik 1.1. Zencir usulünde bestelenmiş eserlerin formlara dağılımı.

Yukarıdaki grafik (Grafik 1.1) incelendiğinde zencir usulünde en çok murabba formunda eser bestelenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

63 bestekar tarafından bestelenmiş, notası bugüne ulaşan 121 eserden murabba formunda olan 91 eser, aşağıda kronolojik olarak sıralanan 46 bestekar tarafından bestelenmiştir⁴¹:

BESTEKAAR	ESER SAYISI	DOĞUM-ÖLÜM TARİHLERİ
Hâfız Pôst	1	1620?-1694
Buhûrîzâde Mustafâ 'İtrî Efendi	3	1638?-1712
Enfî Hasan Ağa	1	1670?-1724
Kara İsmâ'îl Ağa	1	1674?-1724
Nazîm Yahyâ Çelebi	2	1650?-1727
Yûsuf Çelebi	1	1670?-1728?
Ebû-Bekir Ağa	4	1685?-1759
Tab'î Mustafâ Efendi	1	1705?-1765
Tâhir Efendi	1	?-1774
Küçük Mehmed Ağa	1	?-1800?
Hacı Sâdullâh Ağa	4	?-1801?
'Abdülhalîm Ağa	1	1720?-1802
Sultân III. Selîm Han	1	1761-1808

⁴¹ Eserlerin besteleniş tarihleri bilinmediğinden kronolojik tablo için bestekarların öncelikle vefat ve sonra doğum yılları dikkate alınmıştır.

Tanbûrî İsak	2	1745?-1814
Hamparsum Limonciyan	2	1768-1839
Haham Şemoil Mendil	1	?-1849
Çiroz Mehmed Ağa	1	?-1850?
Hammâmîzâde İsmâ'îl Dede-Efendi	10	1778-1846
Dellâlîzâde İsmâ'îl Efendi	6	1797-1869
Eyyûbî Mehmed Bey	1	1804-1850
Dede Mehmed Zekâ'î Efendi	5	1825-1897
Hacı Fâ'ik Bey	6	1831?-1891
Tanbûrî 'Alî Efendi	4	1836-1890
Nûrî Şeydâ Bey	1	1866-1901
Şeyh 'Alî Rızâ Efendi (Neyzen)	2	?-1904
Santûrî Edhem Efendi	3	1855-1926
Kemânî Tatyos Efendi	1	1858-1913
Kânûnî Hacı 'Ârif Bey	1	1862-1911
Mu'allim İsmâ'îl Hakkı Bey	3	1866-1927
Ahmed Avnî Konuk	1	1871-1938
Kirkor Ciğercioğlu	1	?-1940?
'Abdülkâdir Töre	1	1873-1946
Şehzâde Seyfeddîn Efendi	1	1874-1927
Eyyûbî 'Alî Rızâ Bey (Şengel)	1	1880-1953
Mustafa Nezîhî Albayrak	1	1871-1964
Hasan Fehmi Mutel	1	1885-1964
Ârif Sâmi Toker	1	1926-1997
Bekir Sıdkı Sezgin	1	1936-1996
Alâeddin Yavaşca	1	1926-
Zeki Atkoşar	1	1954-
Faruk Şahin	4	1957-
Hasan Esen	1	1958-
Merih Göksu	1	1971-
Kaan Ulaş	1	1972-

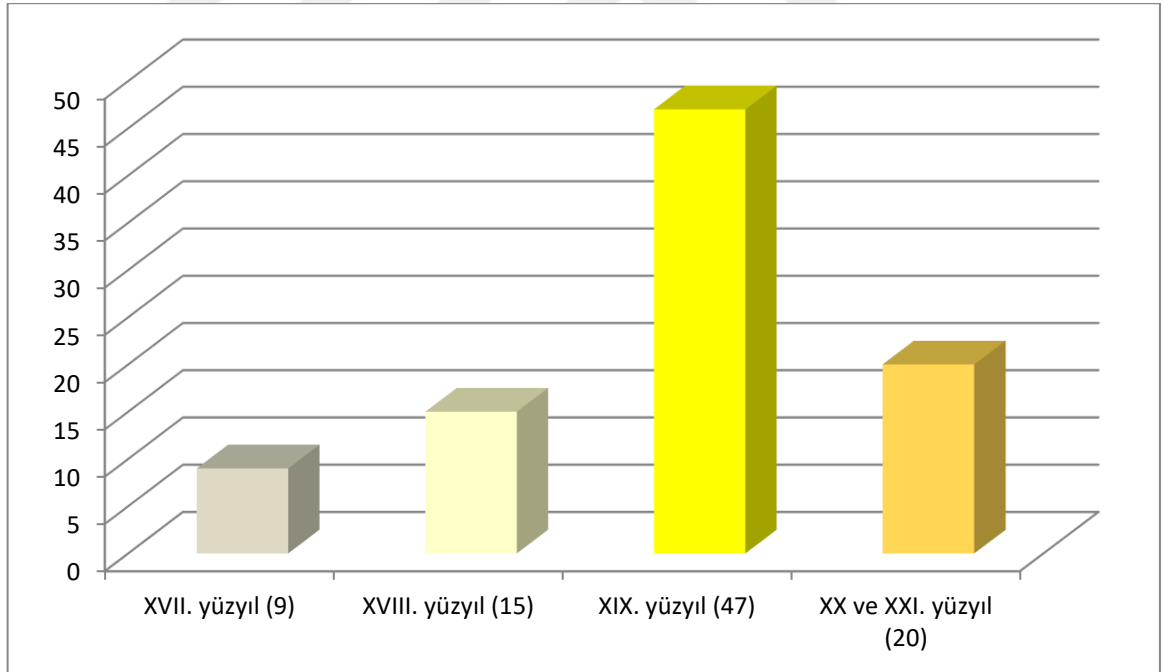
Tolga Bektaş	1	1976-
Tekin Para	1	1977?-

XVII. yüzyıl
 XVIII. yüzyıl
 XIX. yüzyıl
 XX. ve XXI. yüzyıllar

Tablo 1.2. Zencir usûlünde murabba besteleyen bestekarların kronolojik sıralaması. 63 bestekar tarafından bestelenmiş, notası bugüne ulaşan 121 eserden murabba formundaki 91 eserin yüzyıllara göre dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

BESTELENDİĞİ YÜZYIL	ESER SAYISI
XVII. yüzyıl	9
XVIII. yüzyıl	15
XIX. yüzyıl	47
XX. ve XXI. yüzyıl	20

Tablo 1.3. Zencir usulünde bestelenmiş murabbaların yüzyıllara göre dağılımı.

Grafik 1.2. Zencir usulünde bestelenmiş murabbaların yüzyıllara göre dağılımı.

Yukarıdaki Tablo 1.3 ve Grafik 1.2’de görüleceği gibi, elde bulunan zencir murabbaların büyük çoğunluğu XIX. yüzyılda bestelenmiştir.

Bu araştırmanın evrenini zencir usulünde bestelenmiş eserler oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan örnekleme yöntemi amaçsal (amaçlı) örnekleme yöntemidir.

Çalışmanın örneklemini ise XVII. yüzyılda bestelenmiş 9 zencir murabba oluşturmaktadır.

Sınırlılıklar

Zencir murabbaların elde bulunan en eski örnekleri XVII. yüzyılda bestelenmiştir. TRT Repertuarı, Kültür Bakanlığı Nota Koleksiyonu, Dârü'l-elhân Külliyyâtı, Ra'ûf Yektâ Bey, Zekâ'îzâde Ahmed Irsoy, Subhi Ezgi ve Mu'allim İsmâ'îl Hakkı Bey'in hazırladığı notalarda, XVII. yüzyılda zencir usulünde bestelenmiş 9 murabbanın notası yer almaktadır. Çalışmada, usul-biçim ilişkileri ve usul-güfte/terennüm ilişkileri, XVII. yüzyılda bestelenmiş, bugüne ulaşan zencir usulündeki 9 murabbanın tümü üzerinden incelenmiştir.

Elde notası bulunan zencir usulündeki en eski murabbalar, XVII. yüzyılda bestelenmiştir. Çalışmada, bu yüzyılda bestelenen zencir murabbalar güfte, usul ve biçim yönünden incelenerek geleneksel yapıları ve özellikleri tesbît edilmiştir. Çalışmada, nitel ve nicel yöntemin birlikte kullanıldığı karma yöntemlerden “iç içe karma desen” kullanılarak, güfte, usul ve biçim incelemeleriyle oluşan geniş karma desen verileri kuramsal çerçeve dahilinde biraraya toplanıp, çözümlenmiştir.

XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir murabbaların güfte, usul ve biçim özellikleri, çalışmada elde edilecek nitel verileri; eserlerin incelenmesi sonucunda elde edilecek rakamsal veriler ile tarihsel süreçteki değişimlerin rakamsal ifadeleri ise nicel verileri oluşturulmuştur. Çalışmada, iç içe karma desen oluşturulurken nitel ve nicel veriler kuramsal çerçeve dahilinde birleştirilerek yorumlanmıştır.

2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Sadece zencir usulünü anlama ve anlatmayı amaçlayan veya bu usulde bestelenmiş murabbaları -birbirini tamamlayan- güfte, usul ve biçim yönleriyle inceleyen daha önce yapılmış spesifik bir çalışmaya rastlanmamakla birlikte özellikle usul-aruz vezni ilişkisine yönelik yüksek lisans ve doktora düzeyinde araştırmalar bulunmaktadır.

Hatipoğlu (2008), “Mesleki Müzik Eğitimi Veren Kurumlarda Türk Müziği Usûlleri Öğretiminin Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezinde, mesleki müzik eğitimi veren kurumlar kapsamında Eğitim Fakülteleri Müzik Öğretmenliği programında verilmekte olan Türk Sanat Müziği dersleri ile Türk Müziği Konservatuvarları bünyesinde yürütülmekte olan usûl derslerinde Türk Müziği usulleri öğretimine ilişkin görüş ve uygulamaları değerlendirmiştir. Çalışmada müzik eğitimi alanı öğretim elemanlarının % 46,7'sinin müzik bilginleri ile meşk ettiği sonucuna varılmış, müzik eğitimi alanı öğretim elemanlarının usul kuramı, kavramları ve uygulamadaki yeri ve öneminin anlaşılabilmesi, gelenek ile bağının kurulabilmesi, kültürel aktarımının gerçekleştirilebilmesi için akademik çalışmaların yanı sıra alanında usta müzik bilgin, hanende ve sazandeler ile meşk etmeleri önerilmiştir. Çalışmada ayrıca, “Türk Sanat Müziği” dersini vermek üzere görevlendirilecek bireyler için müzik eğitimi lisansı yanı sıra Türk Müziği alanında yapılacak yüksek lisans veya doktora/sanatta yeterlilik belgesi aranması; öğretim elemanlarının Türk Müziği alanında lisans üstü eğitim yeterlilik programlarına yönlendirilmesi; mesleki müzik eğitimi kurumları öğretim elemanlarının geleneksel Türk Müziği'nin aktarımına ve geçmiş ile kültürel bağın ortadan yok olmamasına yönelik akademik çalışma alanları dışında konu edilen durumlar açısından söz sahibi kişiler ile meşk etmeleri ve buna benzer çalışmalara katılmaları; mesleki müzik eğitimi kurumları öğretim elemanlarının günümüzde asıl kullanım alanının yok olmaya başladığı usûl unsurunun Türk Müziği açısından gerekliliğinin, öneminin, durumunun ne olduğu yönünde akademik ve bilimsel çalışmalar yapmaları ve yönetimleri tarafından desteklenmeleri; mesleki müzik eğitimi kurumları öğretim elemanlarının genelde Türk Müziği özelde usul kuramı konusunda tarihsel süreç içerisinde ortaya konulan tüm kuramlar, kavramlar ve anlamları hakkında meydana gelmiş olan kullanım karmaşasına yönelik farkında olma seminerleri düzenlenmesi önerilmiştir.

Çevikoğlu (2010), “Mevlevîhânelerin Faaliyette Olduğu Dönemde Bestelenmiş Mevlevî Âyînlerinin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi” adlı doktora tezinde, Mevlevîhânelerin faaliyette olduğu dönemde bestelenmiş, elde notası bulunan 46 Mevlevî Âyîninde kullanılan usûlleri yapısal özellikleriyle anlatmış ve güftelerin yazıldığı arûz vezni kalıpları arasındaki ilişkileri varlık/yokluk ve nicelik yönünden incelemiştir. Çalışma sonucunda; Âyîn-i Şerîflerde kullanılan her usûl ile bestelenen beyit ve rubâ’îlerin söylendiği bahir kalıplarının oranları tespit edilmiş, vezinlere uygulanma şekilleri ortaya konarak güfte-usûl-vezin dağılımları belirlenmiştir. Tezde, Âyîn-i Şerîflerde aynı vezindeki güftelerin çoğunlukla aynı usûllerle bestelendikleri, Âyîn-i Şerîflerde aynı usûllerle bestelenen aynı vezindeki güftelerin vezne bağlı hece dağılımlarının büyük ölçüde aynı olduğu, farklı Âyîn-i Şerîflerde yer alan aynı güfte bölümlerinin de büyük çoğunlukla aynı usûllerle bestelendikleri sonucuna varılmıştır.

Gargun (2011), “Dede Efendi, Zekâî Dede ve Dellâlzâde’nin Beste formunda, Zencîr usûlündeki eserlerinin usûl-arûz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde Dede Efendi, Zekâî Dede ve Dellâlzâde’ye ait Beste formunda zencir usulündeki eserlerin en çok hangi aruz kalıbı ya da kalıpları ile bestelendiğinin tespit edilmesine yönelik bir çalışma yapmıştır. Çalışmada, Dede Efendi’nin hüzzam ve sultaniyegah eserlerinin, ritim ve kompozisyon açısından önemli özelliklere sahip olduğu, Mayesegah eseri ise, Remel Bahri’nin Fâ’îlâtün/ Fâ’îlâtün/Fâ’îlâtün/Fâ’îlün vezin kalıbıyla bestelendiği, Zekâî Dede’nin Müctes Bahri’ne ait vezindeki eserleri ile Dede Efendi’nin aynı vezne sahip eserleri arasında güftenin vezne bağlı hece dağılımlarının aynı yapıyı gösterdiği, Dellâlzâde’ye ait 6 eserin 3’ü Müctes Bahri’nin Mefâ’îlün/Fe’îlâtün/Mefâ’îlün/Fe’îlün(Fa’lün) vezin kalıbıyla bestelendiği belirtilmiştir.

Akşit (2019), “Türk Musikisi Usul Kalıplarının Kavram ve Terim Olarak Anlamları” adlı yüksek lisans tezinde, usullerin isimlerinin ne anlama geldiği, nereden ortaya çıktığı gibi hususları açıklamıştır. Çalışmada, Türk musikisinde usulün, “kalıp-ölçü” olarak ifade edildiği, Usullerin hemen hemen hepsinin isimlerinin Arapça veya Farsçadan alındığı, gerek şiir gerekse musiki dilinde Arapça ve Farsçanın etkisinin usul isimlerine de yansıdığı, bazı usul kalıplarının doğrudan tekke musikisi ile alakalı olduğu ve tekke zikirlerinde bu usullerin kullanılmış olmasından dolayı dini kültür ile ilgili olduğuna dair bilgiler bulmanın mümkün olduğu, sofyan, bektaşî devr-i revanî,

mevlevi devr-i revanı gibi usullerin bu anlamda değerlendirilebileceği, bazı usul isimlerinin ise farklı milletlerin ismi ile ifade edildiği (örneğin, devr-i hindi, darb-ı türki, türk aksağı), Lenk fahte usulünün bir hayvan adından geldiğine dair bilgilere ulaşıldığı, ancak bu usulün ismi ile ifade edilen hayvan arasında bir ilinti kurulamadığı belirtilmiştir, buradan usul kalıplarına verilen isimlerin bir kural çerçevesinde ortaya çıkmadığı fikrine ulaşılmıştır. Ayrıca bu isimlerin çok farklı anlamlar ifade ettiği, bazen usulün kullanış amacına uyumlu bir isim aldığı halde bazen de kuş isminden geldiği gibi tespitler yapılmış, tüm bunlardan, usul kalıplarına verilen isimlerin bir kural çerçevesinde ortaya çıkmadığı sonucu çıkarılmıştır.

Aydın (2019), “Türk Müziği Edvarları ve Nazariyat Kitaplarında Usûl Anlayışı” adlı yüksek lisans tezinde, Türk Musikisinde usul anlayışının tarihi seyrini bazı kavramlar ve unsurlar üzerinde durarak ana hatlarıyla göstermenin amaçlandığını belirtmiş, ele aldığı kaynaklarda usullerin darblarının nasıl yazıldığını belirtmiştir. Çalışmada, IX. yüzyıldan XI. yüzyıla kadar devam eden ika-usul anlayışının yerini XVI. yüzyıl ortalarından itibaren farklı bir usul anlayışına bıraktığı ve bu durumun görülebildiği ilk eserlerin XVII. yüzyılda Ali Ufkî'nin yazmaları olduğu, usuller konusunda zaman zaman Batı müziği teorisinin izlerinin görüldüğü bu eserlerde bir teori oluşturulmadığı ve bu eserlerin Osmanlı müzik geleneğine bugün görebileceğimiz bir etkisi olmadığı, XVIII. yüzyıl başında incelenen ilk eser olan Kitab-ı İlmü'l Mûsikî Alâ Vechi'l Hurûfât isimli edvarında, usul konusunda XVI. yüzyılda başlayan pratikteki değişimin ilk kez bu eserle kuramsallaştırıldığı, Ahmed 'Avni Konuk'un Hanende Mecmuası'nda usul anlatımı Nâsır 'Abdûlbâkî Dede ile birebir örtüştüğü, H. Sadettin Arel ve Suphi Ezgi'nin basit usûller ve mürekkep usuller şeklinde yaptığı tasnifin, usul geleneğinde bir kırılma meydana getirdiği, ika kelimesinin, H. Sadettin Arel tarafından IX. yüzyıldan bugüne kullanılan bağlamlarıyla değerlendirilmediği, Batı müziği terminolojisindeki rythme terimine karşılık olarak ortaya atıldığı, Suphi Ezgi'nin, zaman içinde darpların bölünerek velveleli hale gelmesine karşı çıktığı ve tâhek, tekkâ darplarını ilmi olmadıkları gerekçesiyle reddettiği belirtilmiştir.

İnce (2019), “Türk Müziği Usûl Eğitim-Öğretiminde Kullanılan Yazılı Kaynakların İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde, Türk müziği usul eğitim-öğretiminde

kullanılan yazılı kaynakları usul bakımından incelemiş, terminoloji ve darb farklılıklarına işaret etmiştir.

Çalışmada, ele alınan 16 çalışmadan 14'ünün (Yekta, Pırnal, Mutlu, Ungay, Karadeniz, Özkan, Çakar, Sangan, Çelikkol, Sayan, Teymur, Salgar, Yarkın ve Gönül) usul kavramının tanımına yer verdiği, 2'sinin (Ezgi ve Kanık) yer vermediği, incelenen kaynakların 6'sının (Pırnal, Ungay, Çelikkol, Sayan, Teymur ve Gönül) mertebe, gider, ritim ve metronom kavramlarını tanımlarken; 10'unun (Yekta, Ezgi, Kanık, Mutlu, Karadeniz, Özkan, Çakar, Sangan, Salgar, Yarkın) bahsi geçen kavramın tanımına yer vermediği, çalışmaların 10'unda düzum kavramı (Ezgi, Pırnal, Ungay, Karadeniz, Özkan, Sangan, Çelikkol, Teymur, Yarkın ve Gönül) tarif edilirken; 6'sında (Yekta, Kanık, Mutlu, Çakar, Sayan, Salgar) mezkur kavrama dair bir tarif bulunmadığı, bahsi geçen kavramı Teymur'un daha detaylı irdelediği belirtilmiştir.

Yılmaz (2019), "Beste Formunda Kullanılan Devr-i Kebîr, Remel ve Firengîfer Usûllerinin Karşılaştırılması" adlı yüksek lisans tezinde, beste formunda bestelenmiş 40 eseri, güftelerin usul darplarına dağılımı ve ezgi seyirlerinin usullerle olan ilişkileri bakımından incelemiş, usul-güfte ve usul-ezgi ilişkileri bakımından karşılaştırmıştır. Çalışmada, cümleler içerisinde, devrelerin başlangıç ve bitiş noktalarının bulundukları usul düzumlerinin 3 usulde de 6 zamanlı düzumlerde olduğu, devrelerin başlangıç ve bitiş noktalarının bulunduğu usul düzumlerinde yer alan vezin hecelerinin dağılımlarına göre; 6 zamanlı düzum yapılarının 3 usulde farklı olduğunun görüldüğü, remel usûlünde; 6 zamanlı düzumlerin ilki 4+2 ve ikincisi 2+2+2 şeklinde oluşurken, firengifer usulündeki 6 zamanlı düzumlerin ikisi de 2+4 şeklinde ve devr-i kebir usulündeki 6 zamanlı düzumlerin ise 5+1 şeklinde yapısal özellik gösterdiğinin görüldüğü, devrelere göre belirlenen cümle yapılarının, Hafif-i Evvel mertebesinde ifade şekliyle; Remel usulündeki cümleler 16+16+24 şeklinde düzumlenirken, firengifer usulündeki cümleler 12+16+28 ve devr-i kebir usulündeki cümleler 14+14+28 zamanlı devrelerle düzumlenerek usullerin farklı yapıda olduğunun görüldüğü, remel usûlünün Sakîl mertebesindeki ifade şekliyle 14/1'lik gösteriminin; zamanı ve düzumleri bakımından açık olarak 15. yy'da Seydî'nin tariflerindeki 14 zamanlı remel-i kasir usulüyle önemli derecede uyumluluk gösterdiğinin görüldüğü, vezin hecelerinin usuller içerisinde aldıkları arızı değerleri doğrultusunda remel

usulünün bestelerde kullanılan yapısının 56/4'lük, firengifer usulünün 14/2'lik ve devr-i kebir usulünün de 14/2'lik şeklinde olduğunun anlaşıldığı belirtilmiştir.

Akatay (2020), "III. Selim'in Terkip Ettiği Sûzî-dilâra ve Şevk-û Tarâb Makamlarında Bestelediği Eserlerin Makam, Usûl ve Form Açısından İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinde, III. Selîm'n Türk Müziği üzerinde yaptığı çalışmaları, hayatı ve eserlerine yer vermiş, terkip ettiği 18 makamdan bestelediği 34 eser içerisinde en fazla kullandığı suzidilara ve şevkutarab makamlarından bestelediği eserlerin makam, usul ve form analizini yapmıştır. III. Selîm'in suzidilara makamında bestelemiş olduğu *'Kemân-ı Aşkını Çekmek O Şûhun, Hayli Müşkûlmüş', 'Çîn-i Gîsûsuna Zencîr-i Teselsül Dediler', 'A Gönül Cûr'amıyız', 'Ab ü tâb ile Bu Şeb Hâneme Cânân, 'Gülşende Yine Meclis-i Rindâne Donansın'* isimli beş adet eser analiz edildiğinde, Türk Müziği yazılı kaynaklarında tarif edilen suzidilara makamındaki rast çeşni içerisindeki segah perdesinin buselik perdesi olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. III. Selîm'in terkip etmiş olduğu suzidilara ve şevkutarab makamları ve Geleneksel Türk Müziği yazılı kaynaklarında Ra'ûf Yektâ'nın tarif ettiği suzidilara ve şevkutarab makamları ile Arel, Ezgi, Uzdilek'in tarif ettiği suzidilara ve şevkutarab makamları arasında birtakım farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. III. Selîm'in suzidilara makamında bestelemiş olduğu eserler analiz edildiğinde segah perdesini kullanmadığı ancak Arel, Ezgi, Uzdilek dizisine bakıldığında eserin donanımında segah perdesi kullanıldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla rastta rast çeşnisi olması gerekirken buselik perdesinin bu şekilde kullanımından kaynaklı, rastta çargah çeşnisi yapıldığı görülmektedir. III. Selîm'in suzidilara makamında bestelemiş olduğu eserler analiz edildiğinde nevada hicaz, çargahta nikrizli kalışları sıklıkla kullandığı görülmektedir. Nâsır Dede'nin Her makamın ancak bir karar perdesi vardır düşüncesinden hareketle, III. Selîm'e ait olan şevkutarab makamında bestelemiş olduğu 'Perçem-i Gül Pûşunun Yâdiyle Feryâd Eyledim' adlı eseri canfeza makamını yansıttığı, III. Selîm'in şevkutarab makamında bestelemiş olduğu "Gönlüm Yine Bir Gonc-i Nâzik Tene Düştü" isimli yürük semai formundaki eserinin güftesi murabba olmasına rağmen murabba icra edilmediği, zemin + terennüm ve meyan + terennümle eser icrasının son bulunduğu tespit edilmiştir.

Nar (2020), "Türk Müziği 2 ila 10 Zamanlı Usûllerde Velvele Analizi" adlı yüksek lisans tezinde, küçük usullerin ana şekillerinin, yaygın olarak kullanılan velvelelerinin

ses kayıtları (Stüdyo kayıtları ve sahne performansları) ile bu alanda yazılmış olan yazılı eserlerin incelendiği belirtilmiş ise inceleme ile ilgili bir bilgiye rastlanmamış, çalışmada usullerin velvelelerinin yazıldığı görülmüştür. Tezin “Sonuç ve Öneriler” bölümü Ulusal Tez Merkezi’ndeki tezde yer almadığından tez ile elde edilen sonuca ulaşamamıştır.

Çevik (2021), “Beste formundaki eserlerin biçim, ezgi ve usûl açılarından incelenmesi” adlı doktora tezinde, Türk Müziği eserlerinin gelecek nesillere aktarılmasının uzun dönemler boyunca meşk yoluyla gerçekleştiği düşüncesiyle ve bunun doğal bir sonucu olarak, sonraki zamanlarda kişilerin kendi nüans ve yorum farklılıkları sonucunda eserlerin değişime uğradığını söylemektedir. Çevik, Türk Müziği tarihinde eserlerin notaya alınmasında kapsamlı bir girişim olarak nitelendirdiği Dârü'l-Elhân tarafından yürütülen transkripsiyon çalışmalarına dair incelemelerinde, güftelerde yazım yanlışlarının olduğunu, vezin hatalarının ve güftenin anlamını bozan kelimelerin var olduğunu bulgularla ortaya koymaktadır. Çalışmada Dârü'l-Elhân Külliyyâtı'nda notaya alınmış beste formundaki eserler usul-vezin, biçim/form ve ezgi ilişkisi bakımından incelenerek tashihi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, Türk Müziği sözlü eserlerinin önemli bir ögesinin güfte olduğu, güfte ve ezginin birbirini desteklediği ve usul-vezin ilişkisinde bozulmaların muhtemelen daha sonraki dönemlerde ortaya çıkmış olabileceği ve bu bozulmaların giderilmesi ile eserin özgün haline daha yakın bir transkripsiyonun elde edilebileceği varsayılmıştır. Çevik, çalışmayı “Prof. Dr. Serda Türkel Oter tarafından geliştirilen güfte ve ezgi odaklı yeni bir form analizi yöntemiyle, güfte unsurunun ezgi ve usul kullanımlarıyla birlikte beste formundaki yapısal değişikliklere olan etkisi incelenmiştir. Bunlara ilaveten mevcut nüshalardaki bestelerin biçimlerinin XV. yy'dan XIX. yy'a kadar hangi şekillerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Çalışma; Dârü'l-Elhân Külliyyâtı'nda bulunan beste formundaki eserlerde 30 farklı biçimin var olduğunu ortaya koymuştur.” cümlesiyle özetlemektedir. Çevik, çalışmanın sonuç bölümünün ilgili kısmında; Zencîr ve Eksik Zencîr usûlünde bestelenmiş eserlerde 3 farklı vezin kalıbının kullanıldığını; bu eserlerden 15'inin “Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün”, 3'ünün “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” ve 1'inin “Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün” vezninde olduğunu ve zencir ve eksik zencir eserlerde 18 farklı vezin uygulamasının bulunduğunu belirtmiştir.

Gözcü (2021), “III. Selim’in Ağır ve Yürük Semâilerinin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde, öncelikli olarak müzik tarihinden, Türk Müziği tarihi ve Türk Müziğinde dönemlerle ilgili bilgilere alt başlıklar hâlinde detaylı olarak yer vermiştir. Müzik formları başlığı altında Türk Müziğindeki Formlar hakkında bilgiler vermiştir. Ağır ve yürüksemai formları ve Türk Müziğinde dönem bestekarları hakkında bilgiler vermiş, III. Selîm’in hayatı, sanatçı kimliği, bestekarlığı, şairliği ve terkip etmiş olduğu makamlar hakkında açıklamalar yapmıştır. Tezde Sultân III. Selîm’in ağır ve yürük semai formunda bestelemiş olduğu eserlerin usul-aruz vezin kalıpları tespit edilmiş, kullanılan usul kalıpları hakkında bilgiler verilmiş, eserlerin güfte açıklamalarına, eser güftesinin vezin tablolarına, usul-aruz vezin tablolarına yer verilmiştir. Sultân III. Selîm’in eserleri arasından ağır semai ve yürük semai formunda 6 eser incelenmiş, bu eserlerin makam ve usulleri açıklanmış ve tablolar halinde gösterilmiştir. Güftenin vezin tabloları ve usûl ile vezin uyumu tablo halinde her eser için ayrıca verilmiş, şekil özellikleri, vezin açıklamaları, ârızaları ve güftelerin anlamları ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Ağır semai formunda bestelenen 3 eserinde Remel bahrini, yürük Semai formunda bestelenmiş 3 eserinden ilkinde Remel, ikincisinde Hezec ve üçüncüsünde ise Muzâri‘ bahirlerinin kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, araştırmanın evreni ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama teknikleri ve verilerin analizi ve yorumlanmasında kullanılan yöntemler açıklanmaktadır.

Bu çalışmada nitel ve nicel yöntemin birlikte kullanıldığı karma yöntem uygulanmaktadır.

Karma yöntem araştırması; araştırmacı veya araştırma ekibinin, anlama ve doğrulamanın genişliği ve derinliği amacıyla nitel ve nicel araştırma yaklaşımlarının bileşenlerini birleştirdikleri bir araştırma türüdür (Johnson ve diğerleri, 2007: Aktaran: Kocaman Aslıhan, 2015, s. 354). Karma yöntem araştırması, araştırmacının veri topladığı ve analiz ettiği, bulguları dâhil ettiği ve tek bir çalışmada veya araştırma programında nitel ve nicel yaklaşım veya yöntemleri kullanarak çıkarımlarda bulunduğu bir araştırmadır (Tashakkori ve Creswell, 2007: Aktaran: Katıtaş, 2019, s. 6251). Nicel ve nitel araştırmaları birleştiren karma yaklaşımın kullanılmasında araştırma soruları belirleyici rol oynamaktadır. Buna göre, tek bir veri kaynağının yetersiz olduğu, sonuçların açıklanması gerektiği, araştırma bulgularının geliştirilmesi gerektiği, birinci yöntemi geliştirmek için ikinci bir yöntemin gerektiği ve araştırma amacının en iyi şekilde birden fazla aşama ile ele alınabileceği durumlarda karma yöntem araştırmalarının kullanılması uygundur (Creswell ve Plano Clark, 2015: Aktaran: Katıtaş, 2019, s. 6251).

Çalışmada uygulanan yöntem, toplanan verilerin analizlerle yorumlanması ile elde edilecek sonuçların, metin ve rakamlarla ifade edileceği karma yöntem desenlerinden “iç içe karma desen”dir. İç içe karma desen, bir veya daha fazla veri türünün (nicel veya nitel ya da birlikte) yer aldığı geniş bir desenden oluşur. Araştırma verileri, geleneksel nicel ve nitel desenler içinde toplanır ve çözümlenir. Bu desende araştırmacı, (deneysel çalışma gibi) nicel bir araştırma içerisine, nitel bir aşama ekleyebilirken; (durum çalışması gibi) nitel bir aşamanın içerisine nicel bir aşama ekleyebilir. Bu nicel ya da nitel (destekleyici) aşamalar, genel deseni bir şekilde geliştirmek amacıyla eklenir (Mazlum ve Mazlum, 2017, s. 16).

Çalışma esnasında, vezin/anlam bakımından sorunlu ve/veya sahipleri notalarda yazılı olmayan güftelerin, divanlardaki hallerini tespit etme zorunluluğu doğmuştur. Elde

bulunan nota nüshaları, güfte kaynakları ve divanlar üzerine yapılan çalışmalar taranarak güftelerin sahipleri tespit edilmiş; daha sonra güftelerin kütüphanelerde açık erişimde bulunan el yazması divanlardaki asıllarına ulaşmıştır. Araştırma ve tespit aşamalarında uzman görüşüne başvurulmuştur.

XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir murabbaların tümünün notaları araştırmacı tarafından Finale nota yazım programında yazılmıştır.

XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir murabbaları usul/biçim yönünden izah ederken Çevikoğlu'nun kullandığı sadeleştirilmiş gösterim yönteminden yararlanılmıştır. Çevikoğlu, biçim özelliklerini daha çok metin olarak anlatmayı tercih etmekte ve lahin bölümlerini büyük harflerle, bu bölümlere yerleşen mısraları ise rakamlarla ifade ettiği yalın bir gösterim yöntemi kullanmaktadır (Çevikoğlu, 2021, s. 133-186). Bu yöntemde güftenin mısraları sıralı rakamlar ile (1, 2, 3, ...); mısraların yerleştiği lahinler ise alfabenin sıralı büyük harfleri ile (A, B, C, ...), ; ikai terennüm ile lafzi terennüm yerine kullanılan mısra parçalarının yerleştiği lahinler büyük "T" ile; ikai terennümler (güfte olarak) küçük "i" ile ve lafzi terennüm yerine kullanılan mısra parçaları ise küçük "l" harfi ile gösterilmektedir.

Bu gösterim yöntemine göre zencir murabbalarda:

A: Çifte düyek, fahte ve çenber usullerinde bestelenmiş birinci lahni

T: Devrikebir ve berefşan usullerinde bestelenmiş terennüm lahnini

(Ta: A lahninin terennümü, Tb: B lahninin terennümü)

B: Çifte düyek, fahte ve çenber usullerinde bestelenmiş ikinci lahni

1, 2, 3, 4: mısralar

i: ikai terennüm (ia: A lahninin ikai terennümü, ib: B lahninin ikai terennümü)

11, 12, 13, 14: 1, 2, 3 ve 4. mısraların lafzi terennümü (1a: A lahninin lafzi terennümü, 1b: B lahninin lafzi terennümü) olarak tayin edilmiştir.

Örnek olarak, yaptığımız kronolojik tasnife göre elde bulunan en eski eser olan Hâfız Pôst'un uşşak murabbasının biçim şeması şöyle gösterilebilir:

(A 1) + (Ta ia+1a1)

(A 2) + (Ta ia+1a2)

(B 3) + (Tb ib+lb3)

(A 4) + (Ta ia+la4)

3.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada, XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir murabbalar üzerinden inceleme yapabilmek için tarama araştırma modeli uygulanmaktadır. Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel tarama araştırmasını şöyle tanımlamıştır: “Bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmalara tarama (survey) araştırması denir” (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2014, s. 14).

“*Araştırma modeli, “...araştırma amacına uygun ve ekonomik olarak, verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi için gerekli koşulların düzenlenmesidir”* (Selltiz, Jahoda, Deutsch ve Cook, 1959, s50: Aktaran: Karasar, 2009). Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır... Tarama araştırmacısı nesnenin ya da bireyin doğrudan kendisini inceleyeceği gibi, önceden tutulmuş çeşitli kayıtlara (yazılı belge ve istatistikler, resimler, ses ve görüntü kayıtları vb) eski kalıntılar ve alandaki kaynak kişilere başvurarak, elde edeceği dağınık verileri, kendi gözlemleriyle, bir sistem ile bütünleştirerek yorumlamak durumundadır” (Karasar, 2009, s. 76-77).

Çalışmada, tarama araştırmasında dönem ve mertebelere göre içerik analizi yapılmış; analiz yapılırken içerik analizi yöntemlerinden kategorisel analiz kullanılmıştır. Önce eserler bestelendiği tarihlere ve güftelerinin söylendiği arûz kalıplarına göre kategorilere ayrılmış, bu aşamada nicel analiz yöntemi de kullanılarak vezinlerin uygulanma oranları belirlenmiştir. Daha sonra zencir usulünün, XVII. yüzyılda bestelenen murabbalarda usul-güfte-biçim kurguları incelenerek gelenekteki uygulama biçimi ortaya konmuştur.

3.2. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada incelenen eserlerin tümünün uzak ve yakın geçmişte yazılmış notaları araştırmacının elinde bulunmaktadır. Bu notalar, Dârü'l-Elhân Tasnîf ve Tesbîr İlmi Hey'etinin yayınladığı notalar, Subhi Ezgi, Mu'allim İsmâ'il Hakkı Bey, Refik Fersan, Leon Hancıyan, Sînekemânî Nûri Duyguer tarafından yazılmış nüshalar gibi geleneği

bugüne taşıyan önemli şahsiyetlerin kıymetli nüshaları arasından seçilmiştir. Elde birden fazla nüsha bulunduğunda kronolojik olarak en eski olanı tercih edilmiştir.

3.3. Verilerin Analizi

Çalışmada örnek eserler üzerinden usul ve biçim incelemelerinin yanı sıra güftelerinin vezin incelemeleri de yapılmıştır. Bu incelemeler aşağıdaki aşamalarda yürütülmüştür:

1. Kaynaklardaki zencir usulü tanımlarının incelenmesi
2. XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir murabba nüshalarının incelenmesi
3. Eserlerin seçilen nüshalarının vezin-usul-biçim incelemeleri
4. Eserlerdeki aynılık ve farklılıkların belirlenmesi

XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir murabbalarda aynı mertebede bestelenmiş eserlerin güfte dağılımlarındaki aynılık/farklılıklar karşılaştırmalı olarak incelenmiş, elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Bu süreçte yapılan tarama araştırması ve içerik analizinde kategorisel analiz tekniği kullanılmıştır.

4. BULGULAR ve YORUM

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir murabbaların güfteleri hangi vezinlerdedir?

Güftelerin vezinleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

İLK MISRASI	VEZNİ	GÜFTEKAR	BESTEKAR	
Bahâr(ı) geldi dahî seyr-i gülşen_eylemedik	Müctes, <i>mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i>	Cezmî ⁴²	Hâfız Pôst	1
Gel ey nesîm-i sabâ hatt-ı yâr(ı)dan ne haber	Müctes, <i>mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i>	Nâbî	Buhûrîzâde Mustafâ 'İtrî Efendi	3
Piyâleler ki o ruhsâr-ı âl'e ter getirir ⁴³	Müctes, <i>mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i>	Ahmed Muhtâr Ef.	Buhûrîzâde Mustafâ 'İtrî Efendi	
Unutdurur gamın_en kâm(ı)rânı söyletsen	Müctes, <i>mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i>	(Mehmed) 'Adlî ⁴⁴	Buhûrîzâde Mustafâ 'İtrî Efendi	
Küşâde sînesi bilmem ki bir sehâ'sı mı var	Müctes, <i>mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i>		Enfî Hasan Ağa	1
Ne var bu mertebe ey şüh(ı) bî-amân_olacak	Müctes, <i>mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i>	Kâmî	Kara İsmâ'il Ağa	1
Gönül düşüb ham-ı geysû-(y)i yâre kalmışdır	Müctes, <i>mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i>	Sırrî (Defterdâr) ⁴⁵	Nazîm Yahyâ Çelebi	2
Gönül o turra-(y)ı müşkin-kemende düşmüşdür	Müctes, <i>mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i>	Nazîm Yahyâ Ç.	Nazîm Yahyâ Çelebi	
Gelince çeşmine cânâ şarâb-ı nâb(ı) senin	Müctes, <i>mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i>	Nazîm Yahyâ Ç. ⁴⁶	Yûsuf Çelebi	1

Tablo 4.1. XVII. yüzyılda bestelenen zencir murabbaların vezinleri.

⁴² Eserin nüshalarda yazılı olmayan güftekarı Cezmî'dir (Kılıç, 2013, s. 475).

⁴³ Eserin TRT repertuvar listesinde Ahmed Muhtâr Efendi olarak gösterilen güfte sahibi kesin olarak tesbît edilememiştir. Öztuna, eserin bestekârını Dede Efendi olarak göstermektedir (Öztuna, c. 1, s. 398). Bazı araştırmacılar, eseri 'İtrî ile aynı dönemde yaşayan Tosunzâde 'Abdullâh Efendi (v.1715)'ye ait olarak göstermektedir (<https://divanmakam.com/forum/piyaleler-ki-o-ruhsar-i-ale-ter-getirir-tosunzade-abdullah-celebi.29164/>).

⁴⁴ Bu eserin güftesi birçok kaynaktaki Sultân II. Mahmûd ('Adlî)'a ait olarak gösterilmektedir. Güfte, h.1156 (1743-1744) senesinde vefat eden Mehmed 'Adlî'ye aittir (Mehmed 'Adlî Divânı, Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi nu. 333, E 2150).

⁴⁵ Bazı kaynaklarda Şeyh Sırrî 'Abdülbâkî Dede'ye ait olarak gösterilen bu güfte, Girit Defterdârı İbrâhim Sırrî Efendi (v.1699)'ye aittir (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu.894.35-1, Demirbaş nu.NEKTY05540, v.29b).

⁴⁶ Nüshalarda sahibi yazılı olmayan bu güfte Nazîm Yahyâ Çelebi'ye aittir (Leipzig Üniv., Cod. Turc. 002., v.237a).

Yukarıdaki tablo (Tablo 4.1) incelendiğinde, XVII. yüzyıla ait, bugüne ulaşan tüm zencir murabbaların, Müctes bahrinin *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* veznindeki beyitlerle bestelendiği görülmektedir. Bu eserler, zencir murabbaların elde bulunan ilk örnekleri olarak geleneği temsil ederler. Bu inceleme ışığında gelenekte zencir murabbaların, Müctes bahrinin *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* veznindeki beyitlerle bestelendiği söylenebilir.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Zencir murabbaların vezin /anlam bakımından sorunlu güfteleri divanlarda nasıldır?

Zencir murabbalarda vezin/anlam bakımından sorunlu ve/veya sahipleri notalarda

yazılı olmayan güfteler, divanlarda bulunarak tespit edilerek aşağıda sıralanmıştır:

4.2.1. Hâfız Pôst'un Uşşak Murabba Bestesinin Güftesi

Hâfız Pôst'un uşşak murabba bestesinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir. Bu güfte Cezmî'ye aittir (Kılıç, 2013, s. 475).

Bahâr(1) geldi dahî seyr-i gülşen_eylemedik

Ya nîce ol güle efsûs_u şîven_eylemedik

Yeter yeter sitemin bahtımızdan_etmedeyiz

Bu âh_ü şekveyi ey şûh(1) senden_eylemedik

Müctes, *mefâ 'ilün fe 'ilâtün mefâ 'ilün fe 'ilün*

4.2.2. 'İtrî'nin Rahatülervah Murabba Bestesinin Güftesi

Buhûrîzâde Mustafâ 'İtrî Efendi'nin rahatülervah murabba bestesinin güfte sahibi birçok kaynakta Sultân II. Mahmûd ('Adlî) olarak gösterilmektedir. Güfte, h.1156 (1743-1744) senesinde vefat eden Mehmed 'Adlî'ye aittir.

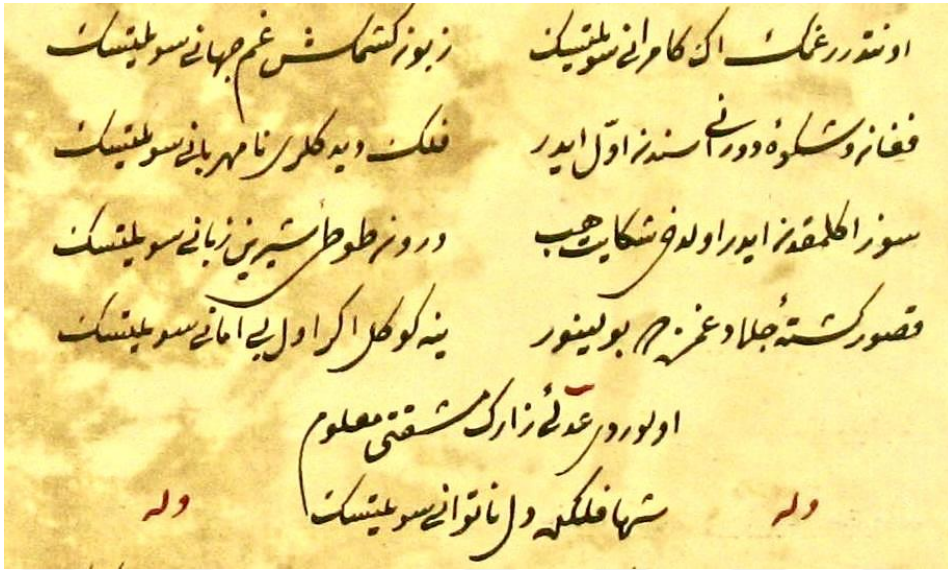
Unutdurur gamın_en kâm(1)rânı söyletsen

Zebûn-ı keşmekeş-î gam cihânı söyletsen

Olurdu 'Adli-(y)i zârın meşakkatî ma'lûm

Şehâ felekde dil-î nâ-tüvânı söyletsen

Müctes, *mefâ 'ilün fe 'ilâtün mefâ 'ilün fe 'ilün*

Resim 4.1: Güftenin Mehmed ‘Adlî Dîvânı’ndaki hali (Mehmed ‘Adlî Dîvânı, Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi nu. 333, E 2150, v.270b).

4.2.3. Nazîm Yahyâ Çelebi’nin Muhayyer Murabba Bestesinin Güftesi

Nazîm Yahyâ Çelebi’nin Muhayyer murabba bestesinin güftesi, bazı kaynaklarda Şeyh Sırrî ‘Abdûlbâkî Dede’ye ait olarak gösterilmektedir. Bu güfte Girit Defterdârı (Üsküdarlı) İbrâhim Sırrî Efendi (v.1699)’nindir.

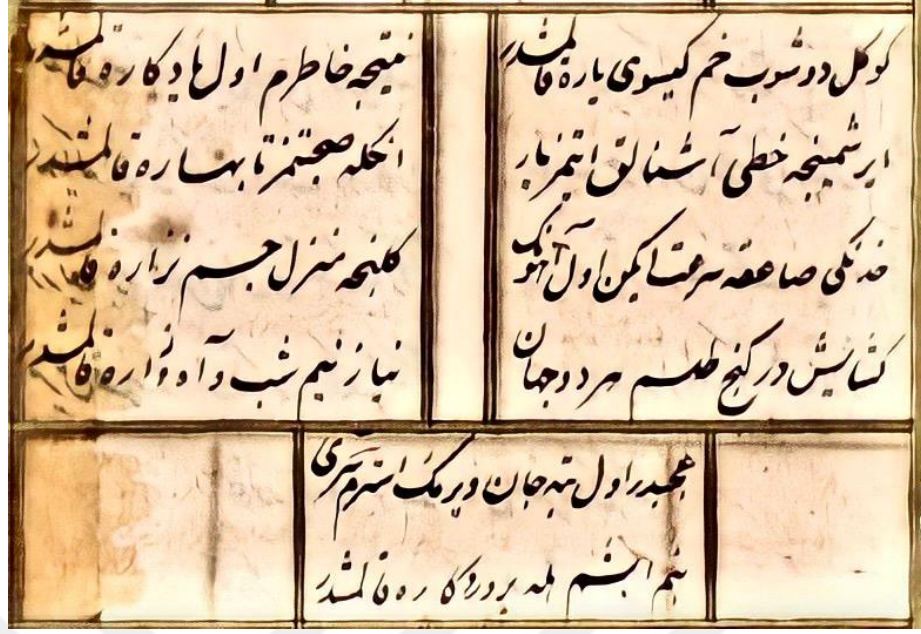
Gönül düşüb ham-ı geysû-(y)i yâre kalmışdır

Netîce hâtırım_ol yâd(i)gâre kalmışdır

‘Aceb mi ol büte cân vermek_isterim Sırrî

Benim işim hele Perverd(i)gâr’e kalmışdır

Müctes, *mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün*

Resim 4.2: Güftenin Sırrı Divânı'ndaki hali (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu. 894.35-1, Demirbaş nu. NEKTY05540, v.29b).

4.2.4. Yûsuf Çelebi'nin Nikriz Murabba Bestesinin Güftesi

Yûsuf Çelebi'nin nikriz murabba bestesinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir. Bu güfte, Nazîm Yahyâ Çelebi'ye aittir.

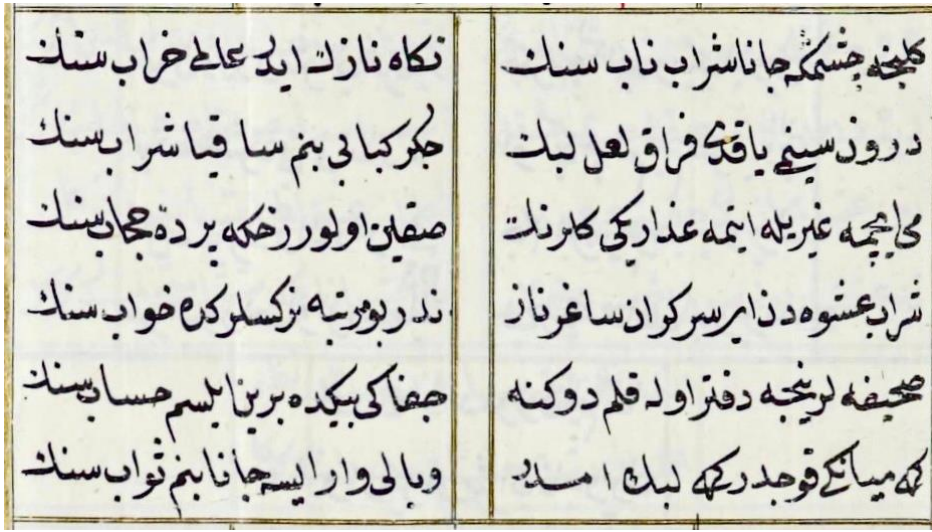
Gelince çeşmine cânâ şerâb-ı nâb(1) senin

Nigâh-ı nâzın_eder 'âlemî harâb(1) senin

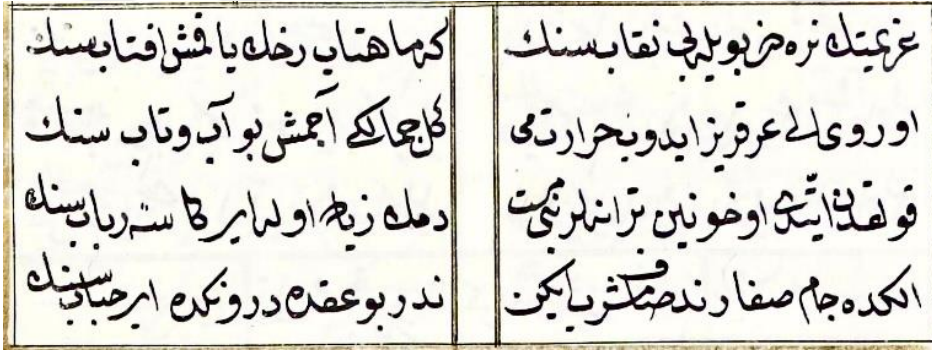
O rûy-i âl'i 'arak-rîz_edip harâret-i mey

Gül-i cemâlini açmış bu âb_ü tâb(1) senin

Müctes, *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*

Resim 4.3. Güftenin Nazîm Yahyâ Çelebi Dîvânı'ndaki hali (Leipzig Üniv., Cod. Turc. 002., v.237a).

Resim 4.4. Güftenin Nazîm Yahyâ Çelebi Dîvânı'ndaki hali (Leipzig Üniv., Cod. Turc. 002., v.236b).

Bu güftenin ilk beyitinin Nazîm Yahyâ Çelebi'nin bir gazelinden (Resim 4.3), ikinci beyitinin ise başka bir gazelinden (Resim-4.4) alındığı ve bu şekilde dört mısra haline getirilerek bestelendiği anlaşılmaktadır.

4.2.5. Ebû-Bekir Ağa'nın Nühüft Murabba Bestesinin Güftesi

Ebû-Bekir Ağa'nın nühüft murabba bestesinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir. Bu güfte, Seyyid Vehbî'ye aittir.

O şûh_olursa banâ mihribân murâdımcâ

Müsâ'id_olmuş_olurdû zamân murâdımcâ

O tarzı tavrı tabîatca işve gönlümcê

Hırâm_u cilve 'acâ'ib⁴⁷ meyân murâdımcâ

Müctes, mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Resim 4.5. Güftenin Seyyid Vehbî Dîvânı'ndaki hali (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu. 894.35-1, NEKTY02866. v.54b).

4.2.6. Ebû-Bekir Ağa'nın Evc Murabba Bestesinin Güftesi

Ebû-Bekir Ağa'nın Evc Murabba bestesinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir. Bu güfte Salâhî'ye aittir (Yarar, s. 216).

Ziyâ-(y)ı mihr(i) verib neşve-(y)î şerâb(ı) sanâ

Tutar elinde kadeh mâh_ü âf(i)tâb(ı) sanâ

Dokuz dolansa n'olâ çerhi Zühre vû Nâhîd

Gelince bezmine îdince intisâb(ı) sanâ

Müctes, mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

⁴⁷ Dîvân'da "Hırâm-ı cilve-i şîrîn"

4.2.7. Ebû-Bekir Ağa'nın Hüseyni Murabba Bestesinin Güftesi

Ebû-Bekir Ağa'nın hüseyni murabba bestesinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir.
Bu güfte, Nâbî'ye aittir.

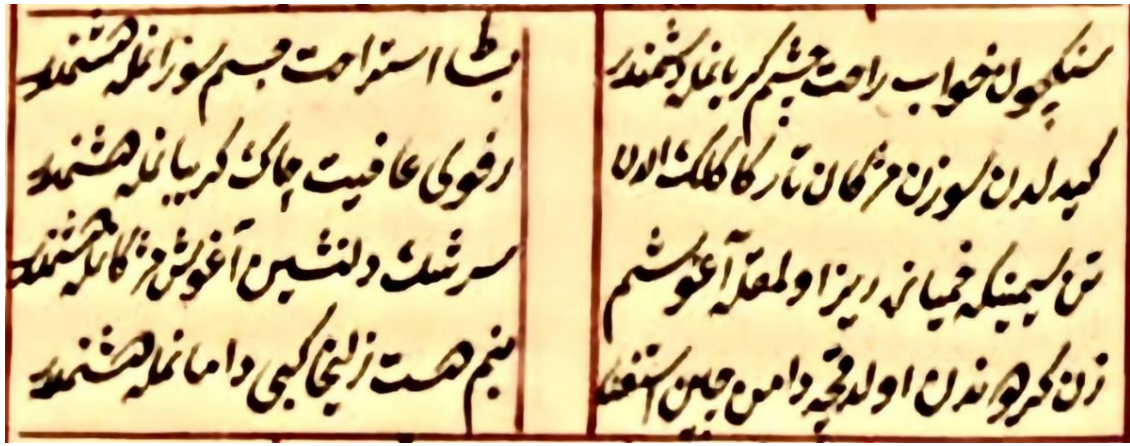
Senin çün hâb-ı râhat çeşm-i giryânımla düşmendir

Bisât-î istirâhat cism-i sûzânımla düşmendir

Gidelden sûzen-î müjgân(ı) târ-î kâkülün elden

Rûfû-yî 'âkıbet⁴⁸ çâk-î girîbânımla düşmendir

Hezec, *mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün*

Resim 4.6. Güftenin Nâbî Dîvânı'ndaki hali (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu. 894.35-1, Demirbaş nu. NEKTY01257, v.103b).

4.2.8. Tâhir Efendi'nin Bayati Murabba Bestesinin Güftesi

Tâhir Efendi'nin bayati murabba bestesinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir.
Güfte, 'Âsım'a aittir.

Gönülde dâğ-ı gam-î 'aşkınî nihân buldum

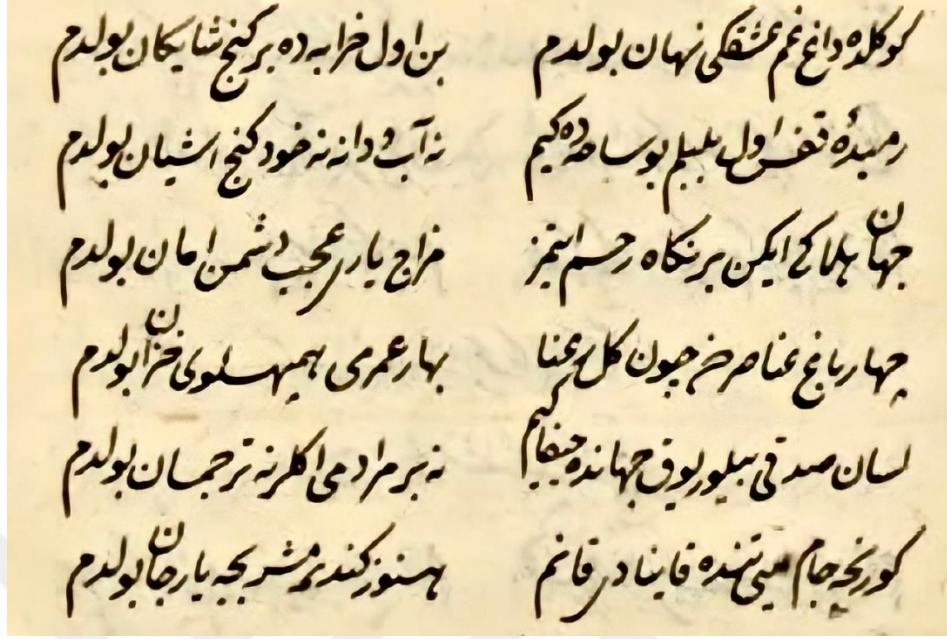
Ben_ol harâbede bir gûne şây(ı)gân buldum

Görünce câm-ı meyî tende kaynadî kânım

Henûz(i) kendime meşrebce yâr-ı cân buldum

Müctes, *mefâ 'ilün fe 'ilâtün mefâ 'ilün fe 'ilün*

⁴⁸ Dîvân'da "âfiyet"

Resim 4.7. Güftenin ‘Âsım Dîvânı’ndaki hali (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu. 894.35-1, Demirbaş nu. NEKTY05521, v.22a).

4.2.9. Hacı Sâdullâh Ağa’nın Hüseyinîşiran Murabba Bestesinin Güftesi

Hacı Sâdullâh Ağa tarafından hüseyinîşiran makamında bestelenen “ ‘Azîmetin nereden böyle bî-nikâb(1) senin” mısrası ile başlayan eserin nüshalarda sahibi yazılı olmayan güftesinin Nazîm Yahyâ Çelebi’ye ait olduğu tespit edilmiştir.

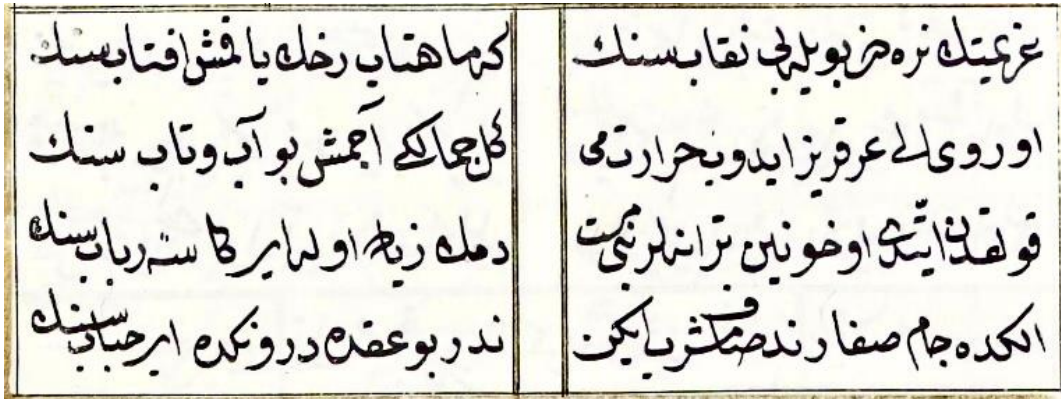
‘Azîmetin nereden böyle bî-nikâb(1) senin

Ki mâh(i)tâb-ı ruhun yakmış_âf(i)tâb(1) senin

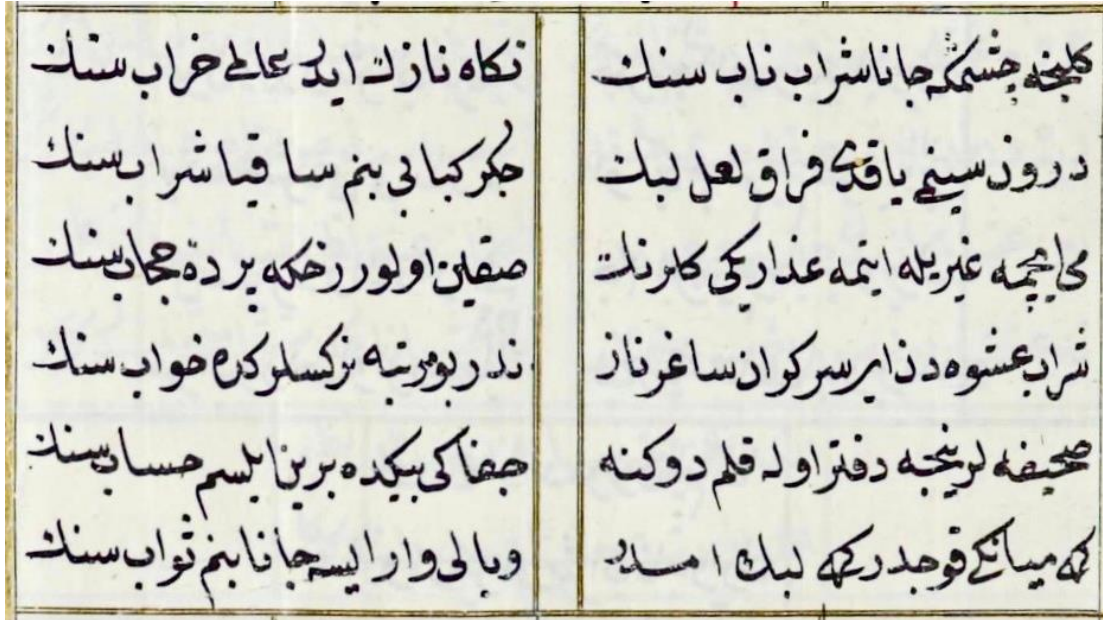
Gehî miyânını koçdur, gehî lebin emdir

Vebâli var ise cânâ benim, sevâb(1)senin.

Müctes, mefâ ‘ilün fe ‘ilâtün mefâ ‘ilün fe ‘ilün

Resim 4.8: Güftenin Nazîm Yahyâ Çelebi Dîvânı'ndaki hali (Leipzig Üniv., Cod. Turc. 002., v.236b).

Resim 4.9: Güftenin Nazîm Yahyâ Çelebi Dîvânı'ndaki hali (Leipzig Üniv., Cod. Turc. 002., v.237a).

Bu güftenin de ilk beyitinin Nazîm Yahyâ Çelebi'nin bir gazelinden (Resim 4.8), ikinci beyitinin ise başka bir gazelinden (Resim 4.9) alındığı anlaşılmaktadır (Yûsuf Çelebi'nin nikriz murabba bestesinin güftesinin alındığı gazeller).

4.2.10. Hacı Sâdullâh Ağa'nın Sabazemzeme Murabba Bestesinin Güftesi

Hacı Sâdullâh Ağa'nın sabazemzeme murabba bestesinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir. Bu güfte, Çûhâdârzâde Şâkir'e aittir.

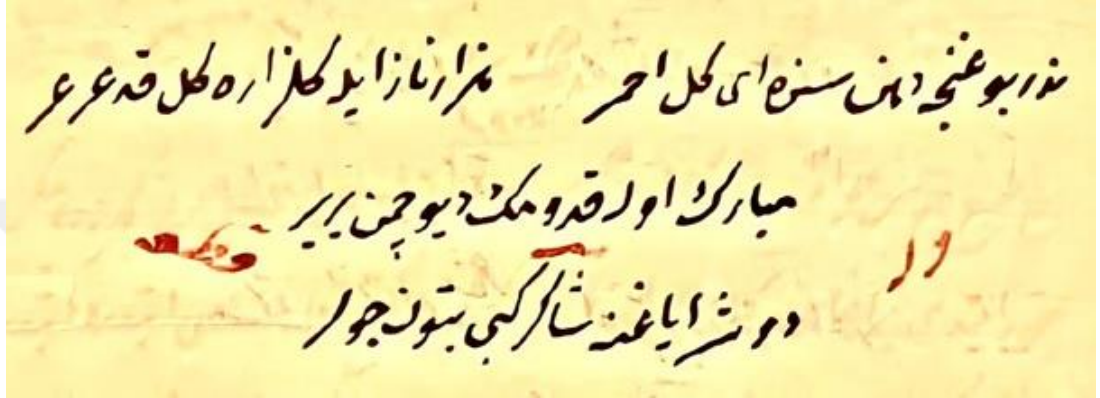
Nedir bu gonce-dehen sende ey gül-î ahmer

Hezâr(1) nâz_ile gülzâre gel kad-î ‘ar‘ar

Mübârek_ôla kudûmün deyip çemen yer yer

Düşer ayağına Şâkir gibî bütün cûler

Müctes, *mefâ ‘ilün fe ‘ilâtün mefâ ‘ilün fe ‘ilün*

Resim 4.10: Güftenin Çûhâdârzâde Şâkir Dîvânı'ndaki hali (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu. 894.35-1, NEKTY00309, v.37a).

4.2.11. Hacı Sâdullâh Ağa'nın Hicaz Murabba Bestesinin Güftesi

Hacı Sâdullâh Ağa'nın hicaz murabba bestesinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir.

Bu güfte, Nâşid İbrâhim (Moralı)'e aittir.

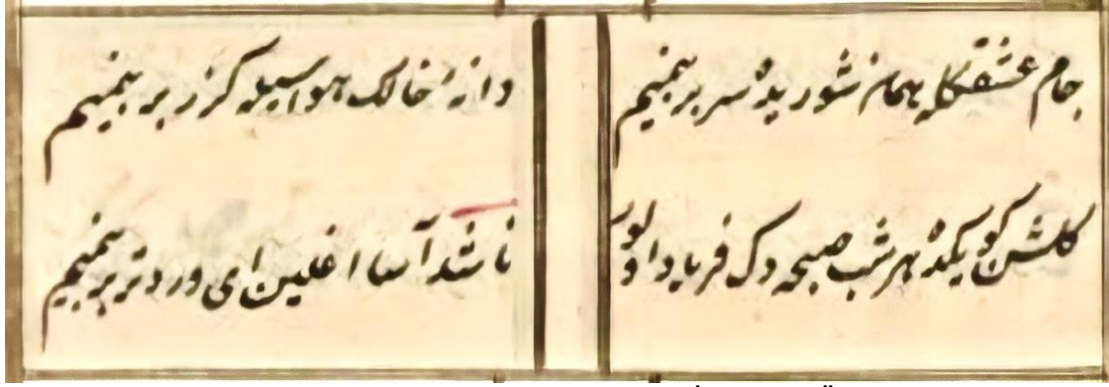
Câm-ı ‘aşkılâ hemân şûrîde-ser bir ben miyim

Dâne-î hâlin hevâsıylâ gezer bir ben miyim

Gülşen-î kûyinde her şeb subha dek feryâd_olur

Nâşid-âsâ ağlayan ey verd-i ter bir ben miyim

Remel, fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün

Resim 4.11: Güftenin Nâşid Dîvânı'ndaki hali (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu. 894.35-1, Demirbaş nu. NEKTY01406, v.73b).

4.2.12. 'Abdülhalîm Ağa'nın Sultaniirak Murabba Bestesinin Güftesi

'Abdülhalîm Ağa'nın sultaniirak murabba bestesinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir. Bu güfte, Es'ad'a aittir (Yarar, s. 1074). Güfte sahibinin Es'ad mahlasını kullanan hangi şair olduğu tespit edilememiştir. Şeyh Gâlib Dîvânı'nda bu manzumeye rastlanmamıştır.

Bu hüsn_ü behcet_ilê sâna nâz(1) lâzımdır

Bu sûz-i 'aşk_ile bânâ niyâz(1) lâzımdır

Sabâya etme sakın ser-fürû bu hüsn_ile sen

Nihâl-i 'işve biraz ser-firâz(1) lâzımdır

Müctes, mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

4.2.13. Sultân III. Selîm Han'ın Şevkutarab Murabba Bestesinin Güftesi

Sultân III. Selîm Han'ın şevkutarab murabba bestesinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir. Bu güfte, Vecîhî'ye aittir (Aslantaş, 1994, s. 183, gazel nu. 144).

Sünbül-î gül-pûşunun yâdiyle feryâd_eyledim

'Andelîb-î bâğa feryâdımla imdâd_eyledim

Eskidir âgaze-(y)î hâlet-fezâ-(y)î bülbülân

Bâ'is-î efgan_olur bir nağme îcad_eyledim

Remel, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

4.2.14. Hamparsum Limonciyan'ın Bestenigar Murabba Bestesinin Güftesi

Hamparsum Limonciyan'ın bestenigar murabba bestesinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir. Bu güfte Vecîhî'ye aittir (Aslantaş, 1994, s. 182, gazel nu. 142).

Dün gicê bir âh_ilê çerhî siyeh-fâm_eyledim

Hâlimî ben dê bu yüzden yâre i'lân_eyledim

'Aşk(ı)dâ geşt_û güzârım ermedî ser-menzilê

Vâdi-î hayretde âhir kâr-ı ârâm_eyledim

Remel, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

4.2.15. Hammâmîzâde İsmâ'îl Dede-Efendi'nin Maye Murabba Bestesinin Güftesi

Hammâmîzâde İsmâ'îl Dede-Efendi'nin maye murabba bestesinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir. Bu güfte, Ref'et'e aittir (Yarar, s. 761).

Olmamak zülfün_esîrî dilberâ mümkün değil

Beste-(y)î zencîr-i 'aşk_oldum, rehâ mümkün değil

Derdimî yansam sanâ, sen dê acırsın şüphesiz

Hâl-i zâr-î Re'fet'î lâkin edâ mümkün değil

Remel, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

4.2.16. Hammâmîzâde İsmâ'îl Dede-Efendi'nin Revnaknûma Murabba Bestesinin Güftesi

Dellâlîzâde İsmâ'îl Efendi'nin revnaknûma murabba bestesinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir. Bu güfte, Nazîm Yahyâ Çelebi'ye aittir.

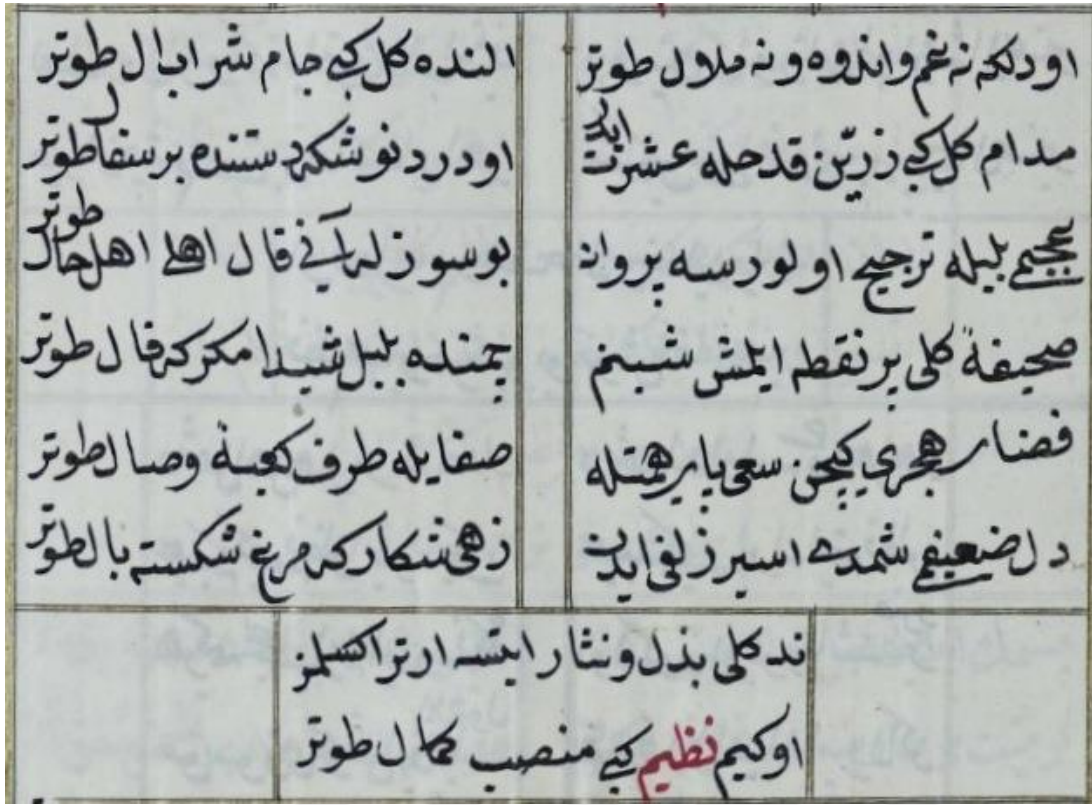
O dil ki nê gam_ü endûh_ü ne melâl(i) tutar

Elinde gül gibi câm-î şarâb-ı âl(i) tutar

Ne denli bezl_ü nisâr_etse artar_eksilmez

O kim Nazîm(i) gibî mansıb-î kemâl(i) tutar

Müctes, mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Resim 4.12: Güftenin Nazîm Yahyâ Çelebi Dîvânı'ndaki hali (Leipzig Üniv., Cod. Turc. 002., v.217a).

4.2.17. Dellâlzâde İsmâ'îl Efendi'nin Karcıgar Murabba Bestesinin Güftesi

Dellâlzâde İsmâ'îl Efendi'nin karcıgar murabba eserinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir. Bazı kaynaklarda Nâbizâde Nâzım'a ait olarak gösterilen bu güfte, Nazîm Yahyâ Çelebi'ye aittir.

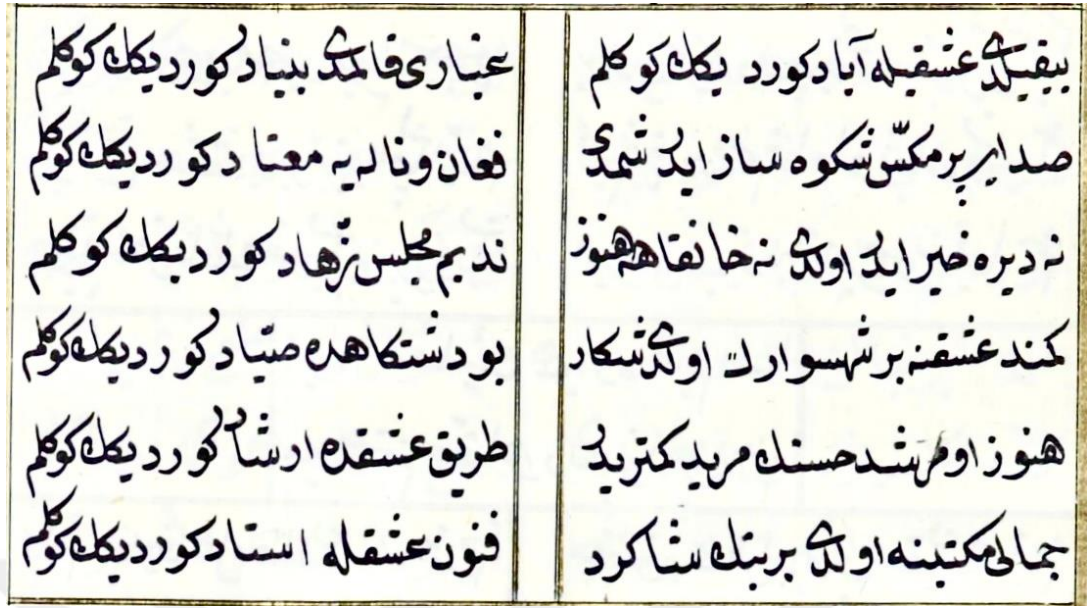
Yıkıldı 'aşk_ile âbâd(1) gördüğün gönlüm

Gubârı kalmadı bünyâd(1) gördüğün gönlüm

Cemâl-i mektebinê oldu bir bütün şâgird

Fünûn-ı 'aşkda üstâd(1) gördüğün gönlüm

Müctes, mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Resim 4.13: Güftenin Nazîm Yahyâ Çelebi Dîvânı'ndaki hali (Leipzig Üniv., Cod. Turc. 002., v.244a).

4.2.18. Dellâlzâde İsmâ'îl Efendi'nin Mahurbuselik Murabba Bestesinin Güftesi

Dellâlzâde İsmâ'îl Efendi'nin mahurbuselik murabba bestesinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir. Bu güfte, Enderûnî Dürri'ye aittir (Tayyâr-zâde Atâ, Hazırlayan Arslan, c. 4, s. 422)..

Âyâ ne edem ol şeh-i hûbâne hediyyê
 Bû tuhfe-(y)i cânım ola cânâne hediyyê
 Hak zât-ı hümâyûnunu dâ'im_ede âmîn
 Bû dürr-i du'â'dır hele şâhâne hediyyê
Hezec, mef'ûlû mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlûn

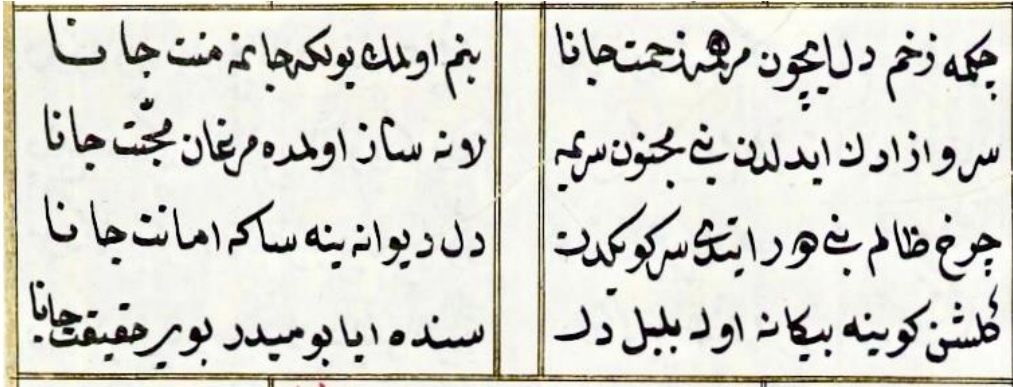
4.2.19. Dellâlzâde İsmâ'îl Efendi'nin Muhayyerbuselik Murabba Bestesinin Güftesi

Dellâlzâde İsmâ'îl Efendi'nin Muhayyerbuselik murabba bestesinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir. Bu güfte, Nazîm Yahyâ Çelebi'ye aittir.

Çekme zahm-i dil_içün merheme zahmet cânâ
 Benim_ölmek yolunâ cânıma minnet cânâ
 Gülşen-i kûyine bîgâne olan bülbül-i dil

Sende âyâ bu mudur bûy-i hakikat cânâ

Remel, fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün

Resim 4.14: Güftenin Nazîm Yahyâ Çelebi Dîvânı'ndaki hali (Leipzig Üniv., Cod. Turc. 002., v.183b).

4.2.20. Şeyh (Neyzen) 'Alî Rızâ Efendi'nin Sultanihüzzam Murabba Bestesinin Güftesi

Şeyh (Neyzen) 'Alî Rızâ Efendi'nin sultanihüzzam murabba bestesinin güfte sahibi notalarda yazılı değildir. Bu güfte, Antepli Hasan Aynî'ye aittir (Yarar, s. 1071).

Hurşîd-i felek nûr-i çerâğ-î emelimdir

Âzâde iken 'aşka giriftâr_olayım der

Fikr-î ser-i zülfünle olub besteye zencîr

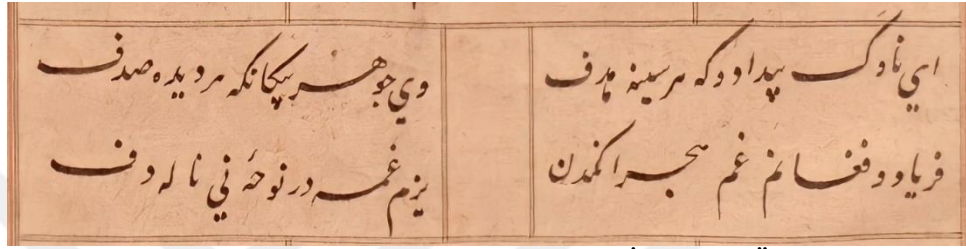
Âşüfte-ser-î turra-(y)i tarrâr_olayım der

Hezec, mef'ûlû mefâ 'ilü mefâ 'ilü fe 'ülün

4.2.21. Şehzâde Seyfeddîn Efendi'nin Hüseyribuselik Murabba Bestesinin Güftesi

Şehzâde Seyfeddîn Efendi'nin hüseyribuselik murabba bestesinin güfte sahibi notada yazılı değildir. Eldeki tek nüshası Âsaf Hâlet Çelebi tarafından yazılmış olan nüshada bazı heceler eksik ve vezni sorunludur. Güftenin, Fuzûlî'ye ait bir rubai olduğu tespit edilmiştir.

Ey nâvek-i bî-dâdına her sîne hedef
V'ey cevher-i peykânına her dîde sade f
Feryâd_ü figânım gam-ı hicrânından
Bezm-î gamadır nevha-(y)ı ney nâle-(y)i def
Ahreb, *mef'ûlû mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ul*
mef'ûlû mefâ'ilü mefâ'ilün fa' (3. mısra')

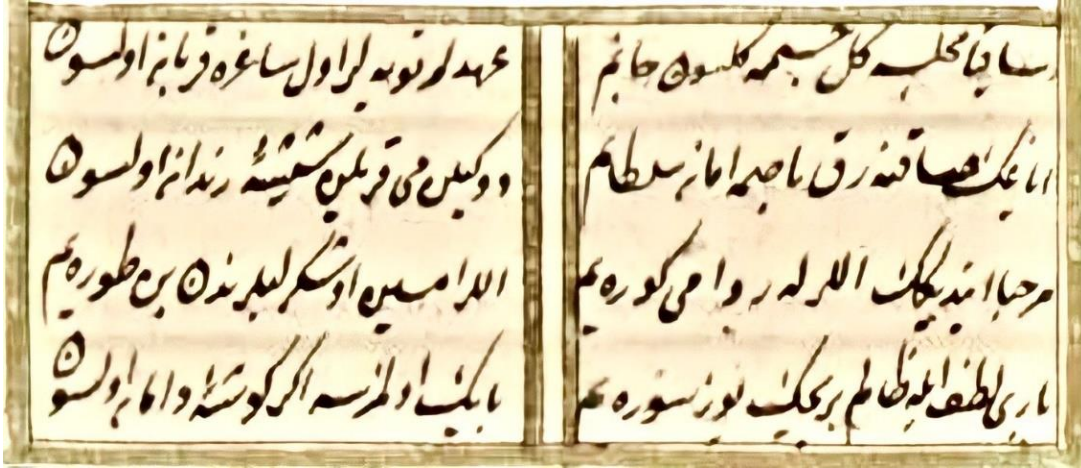
Resim 4.15: Güftenin Fuzûlî Dîvânı'ndaki hali (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu. 894.35-1, Demirbaş nu. NEKTY05465, v.94a).

4.2.22. Hasan Esen'nin Dilkeşide Murabba Bestesinin Güftesi

Hasan Esen'in dilkeşide murabba bestesinin güfte sahibi de elde bulunan tek notada yazılı değildir⁴⁹. Bu güfte Nedîm'e aittir.

Sâkıyâ meclise gel cismime gelsin cânım
Ahd(i)ler tevbeler_ol sâğara kurbân_olsun
Ayağın sâkınarak basma amân sultânım
Dökülen mey kırılan şîşe-(y)i rindân_olsun
Remel, *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

⁴⁹ Eldeki tek nota bir yarışma için yazıldığı anlaşılan rumuzlu bir nüshadır.

Resim 4.16: Güftenin Nedîm Dîvânı'ndaki hali (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu. 894.35-1, Demirbaş nu. NEKTY01339, v.80b).

4.2.23. Mu'allim İsmâ'il Bey'in Evchuzi Murabba Bestesinin Güftesi

Mu'allim İsmâ'il Bey'in evchuzi murabba bestesinin güfte sahibi de elde bulunan tek nota olan bestekar nüshasında yazılı değildir⁵⁰. Bu güfte Esrâr Dede'ye aittir.

Ey benî 'aşkınla ser-gerdân_ü hayrân_eyleyen

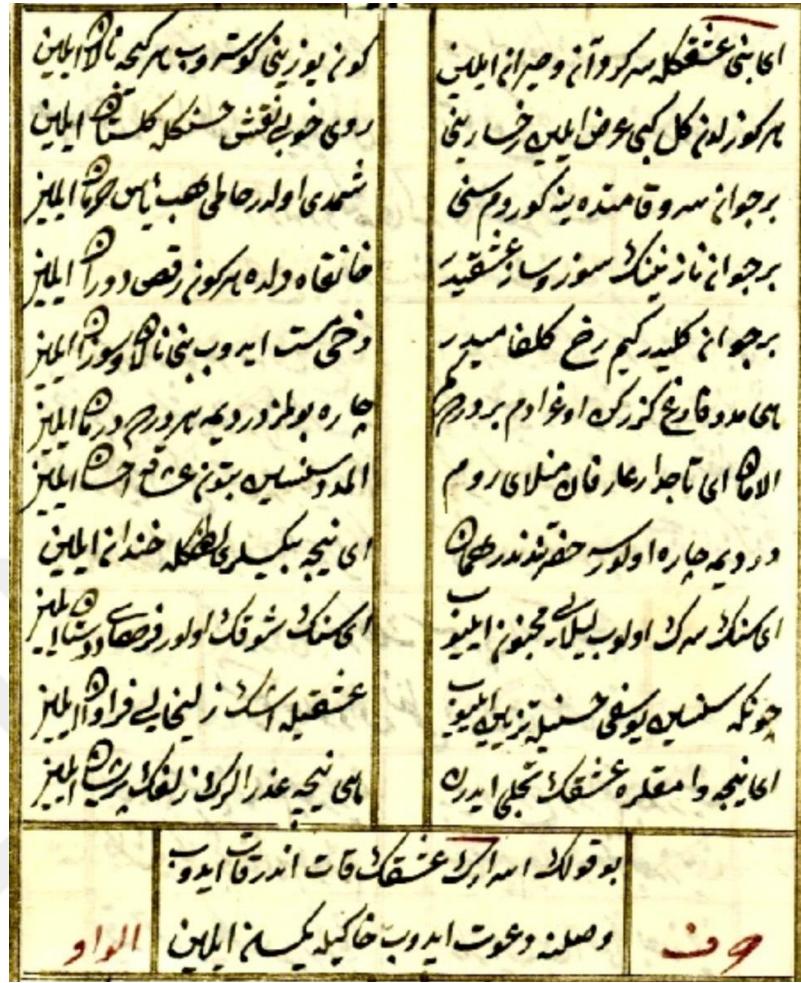
Gün yüzûnû gösterib her gîce nâlân_eyleyen

Ey meded fâriğ gezerken uğradım bir derde kim

Çâre bulmaz derdimê her derde dermân_eyleyen

Remel, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

⁵⁰ Mu'allim İsmâ'il Hakkı Bey notaya sadece zeminhane ve meyanhane mısralarını yazmıştır. Diğer mısralar beyitler bulunarak tarafımızdan tespit edilmiştir.

Resim 4.17. Güftenin Esrâr Dede Dîvânı'ndaki hali (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu. 894.35-1, Demirbaş nu. NEKTY01339, v.80b).

4.2.24. Santûrî Edhem Efendi'nin Nihavend Murabba Bestesinin Güftesi

Santûrî Edhem Efendi'nin nihavend murabba bestesinin güfte sahibi de elde bulunan tek nota olan Mu'allim İsmâ'il Hakkı Bey nüshasında yazılı değildir⁵¹. Bu güfte Bâkî'ye aittir.

⁵¹ Mu'allim İsmâ'il Hakkı Bey notaya sadece zeminhane ve meyanhane mısralarını yazmıştır. Ancak sonradan Cüneyd Kosal tarafından yeni harflerle mısraların tamamı eklenmiştir.

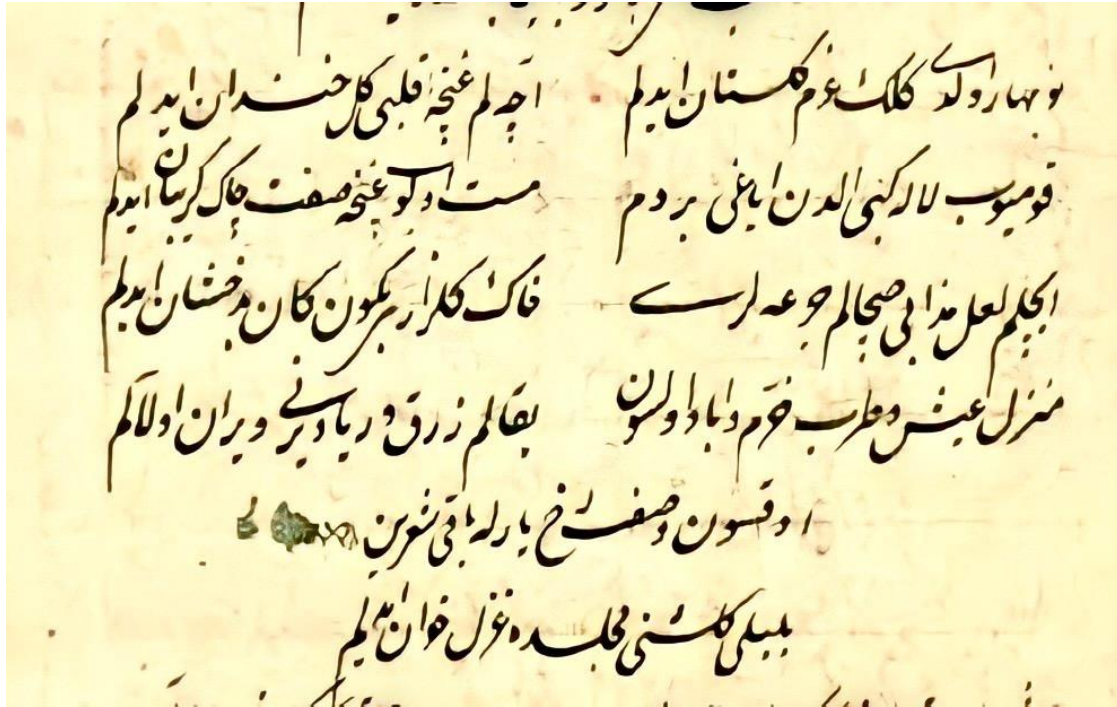
Nev-bahâr_ oldu gelin ‘azm-i gülistân_edelim

Açalım gonçe-(y)i kalbî gül-i handân_edelim

Komayıb lâle gibî elden_ayâğî bir dem

Mest_olub gonçe-sıfat çâk-ı girîbân_edelim

Remel, fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Resim 4.18. Güftenin Bâkî Dîvânı'ndaki hali (İstanbul Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu. 894.35-1, Demirbaş nu. NEKTY01302, v.58b).

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir usulündeki murabbalarda usul-biçim ilişkileri nasıldır?

Kronolojik tabloda da görüldüğü gibi zencir murabbaların elde bulunan ilk örnekleri XVII. yüzyıla aittir ve şu bestekarlar tarafından bestelenmiştir:

BESTEKAAR	DOĞUM-ÖLÜM TARİHLERİ
Hâfız Pöst	1620?-1694
Buhûrîzâde Mustafâ 'İtrî Efendi	1638?-1712
Enfî Hasan Ağa	1670?-1724
Kara İsmâ'îl Ağa	1674?-1724
Nazîm Yahyâ Çelebi	1650?-1727
Yûsuf Çelebi	1670?-1728?

Tablo 4.2. XVII. yüzyılda murabba besteleyen bestekarların kronolojik sıralaması.

Bu çalışma, zencir murabbaların XVII. yüzyılda bestelenmiş elde bulunan örneklerinin tamamı olan şu 9 eser üzerinden yürütülmüştür:

BESTEKARI	İLK MISRASI	MAKAMI	GÜFTEKARI
Hâfız Pöst	Bahâr(1) geldi dahî seyr-i gülşen_eylemedik	Uşşak	Cezmî
Buhûrîzâde M. 'İtrî Ef.	Gel_ey nesîm-i sabâ hatt-ı yâr(1)dan ne haber	Isfahan	Nâbî
	Piyâleler ki o ruhsâr-ı âl'e ter getirir	Neva	Ahmed Muhtâr Ef.
	Unutdurur gamı en kâm(1)rânı söyletsen	Rahatülervah	(Mehmed) 'Adlî
Enfî Hasan Ağa	Küşâde sînesi bilmem ki bir sehâ'sı mı var	Nişabürek	
Kara İsmâ'îl Ağa	Ne var bu mertebe ey şûh(1) bî-amân_olacak	Buselik	Kâmî
Nazîm Yahyâ Çelebi	Gönül o turra-(y)ı müşkin-kemende düşmüşdür	Buselik	Nazîm Yahyâ Ç.
	Gönül düşüb ham-ı geysû-(y)i yâre kalmışdır	Muhayyer	Sırrî (Defterdâr)
Yûsuf Çelebi	Gelince çeşmine cânâ şarâb-ı nâb(1) senin	Nikriz	Nazîm Yahyâ Ç.

Tablo 4.3. XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir usulündeki murabbaların listesi.

Zencir usulü, 16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte, 24 zamanlı çenber, 28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan usullerinin birleşmesinden oluşan ve büyük müzik cümlelerinin oluşturulmasına imkan sağlayan uyumlu tertibi ile Türk Musikisi usul geleneği içinde çok önemli ve özel yere sâhip olan 120 zamânlı bir usûl kombinasyonudur.

Aşağıdaki usul-biçim şemalarında simetrik-asimetrik, bütünleşik içyapılar şu şekilde gösterilmiştir:

Zencir usulünün halkaları olan beş usul, kırmızı çerçeve ile işaretlenmiştir. Bu usullerden 16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte ve 24 zamanlı çenber, bütünün yarısı olan ilk 60 zamanı oluşturmaktadır; zencir usulünün ilk üç halkası ile oluşan ilk 60 zaman mavi çerçeve ile işaretlenmiştir.

28 zamanlı devriker ve 32 zamanlı bereşan usullerinin birleşmesinden oluşan son 60 zaman ile usul tamamlanmaktadır; zencir usulünün son iki halkası ile oluşan son 60 zaman ise yeşil çerçeve ile işaretlenmiştir.

XVII. YÜZYILDA BESTELENMİŞ ZENCİR MURABBALARIN USUL-BİÇİM ŞEMALARI:

Zencir usulünün, mısraların yerleştiği ilk 60 zamanı (çifte düyek, fahte ve çenber)

Zencir usulünün, terennümlerin yerleştiği son 60 zamanı (devrikebir ve berefşan)

Şema 4.1. Usul-Biçim şeması.

'Uşşâk Murabba'
Bahâr(i) geldi dahî seyr-i gülşen_eylemedik

Zencîr

Cezmî / Hâfız Pöst

1 (yâr) Ba - hâr (hâr) (i)

2 gel (gel)

3 di da - hî (hî)

4 seyr

5 (seyr) - i gül - şen ey

6 (ey) - le - me - dik

7 (yen) (tir) (lâ) (tir) (ye)(le)(lel) (lel) (lel) (lî)

8 (yâ) (lâ) (yel) (lel) (lî)

9 (seyr) - (i) (gûl) (gûl) - (şen)

10 (ey) - (le) - (me) - (dik) (hey) - (câ) - (nûm)

'Uşşâk Zencîr Murabba' / Cezmî - Hâfız Pöst / 2

(yâr) Ya nî (nî) - ce

ol (ol)

gü - le ef (ef) -

sûs

(sûs) u şî - ven ey

(ey) - le - me - dik

(yen) (tîr) (lâ) (tîr) (ye)(le)(lel) (lel) (lel) (lî)

(yâ) (lâ) (yel) (lel) (lî)

(yâr) (î)(şî) (şî) - (ven)

(ay) - (le) - (me) - (dik) (hey) (câ) - (nîm)

'Uşşâk Zencîr Murabba' / Cezmî - Hâfız Pôst / 3

21 (yâr) Ye - ter ye -

22 ter (ye) - (ter) 20

23 si - te - min (min)

24 bah 24

25 (bah) - ti - mız - dan et

26 (et) - me - de - yiz 28

27 (yen) (tir) (lâ) (tir) (ye)(le)(lel) (lel) (lel) (lî)

28 (yâ) (lâ) (ye) (lel) (lî) 32

29 (bah) - (ti) - (mız) (mız) - (dan)

30 (et) (me) (de) (ye) (hey) (eû) (num) 16

'Uşşâk Zencîr Murabba' / Cezmî - Hâfız Pôst / 4

(yâr) Bu âh (âh) ü şek (şek)

ve - yi ey (ey) şûh

(şûh) (i) sen - den ey (ey) - te - me - dik

(yen) (tir) (lâ) (tir) (ye)(le)(le) (le) (le) (lî) (yâr) (lâ) (yâr) (le) (lî)

(yâr) (i)(sen) (sen) - (den) (ey) - (le) - (me)-(dik) (ney) (câ)-(nâm)

Dilem SON

Şema 4.2. Uşşak - Cezmî / Hâfız Pôst - Usul-Biçim şeması.

Yukarıdaki notada (Şema 4.2) usul-biçim şemalarında simetrik-asimetrik, bütünleşik içyapılar şu şekilde gösterilmiştir:

Zencir usulünün halkaları olan beş usul, yukarıda kırmızı çerçeve ile işaretlenmiştir. Bu usullerden 16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte ve 24 zamanlı çenber, bütünün yarısı olan ilk 60 zamanı oluşturmaktadır; zencir usulünün ilk üç halkası ile oluşan ilk 60 zaman mavi çerçeve ile işaretlenmiştir.

28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan usullerinin birleşmesinden oluşan son 60 zaman ile usul tamamlanmaktadır; zencir usulünün son iki halkası ile oluşan son 60 zaman ise yeşil çerçeve ile işaretlenmiştir.

Yukarıdaki nota (Şema 4.2) incelendiğinde, lahin parçasının zencir usulünün bir ölçüsünde tamamlandığı, bu lahin parçasının iki kısımdan oluştuğu, ilk kısmın çenber usulünün sonunda bir kalışla ikinci kısma geçtiği, ikinci kısmın ise devrikebir ve berefşan usullerine yerleştiği anlaşılmaktadır. Böylece farklı zamanlı usûllerden (16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte, 24 zamanlı çenber, 28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan) oluşması nedeniyle asimetrik gibi görünse de lahnin iki eşit parçaya (cümleciğe) bölünerek simetrik hale geldiği anlaşılmaktadır.

İsfahân Murabba'

Gel ey nesîm-i sabâ hatt-ı yâr(i)dan ne haber

Zencîr

Nâbî / Buhûrîzâde Mustafâ 'İtrî Efendi

(yâr) Gel ey (ey) ne -

sîm (sîm) -

sa - bâ (bâ)

hatt -

(hatt) t yâr (yâr) (i)-dan

(dan) ne ha - ber (a)(mân)

(serv)(i)(nâ) - (zîm) ('îş) - (ve) - (bâ) - (zîm)

(dîl) - (nû) - (vâ) - (zîm) (câ) - (nîm)(a)(câ) - (nîm)

(hatt) - (i) (yâr) (yâr) (i)(dan)

(ne) (ha) - (ber) (hoş) (câ) - (nîm)

İsfahân Zencîr Murabba' / Nâbî - 'Itrî / 2

11 (yâr) Ge - lir (lir) mi

12 kâ (kâ) -

13 fi - le - (y)î ((y)î)

14 müşk

15 (müşk) - (i) bâr - (bâr) - (i) dan

16 (dan) ne ha - ber (a)(mân)

17 (serv)(i)(nâ) - (zım) ('ış) - (ve) - (bâ) - (zım)

18 (dîl) - (nîl) - (câ) - (zım) (câ) - (nîm)(a)(câ) - (nîm)

19 (müşk) - (i) - (bâr) (bâr) - (i)(dan)

20 (uc) (ha) - (ber) (uc) - (câ) - (nîm)

İsfahân Zencîr Murabba' / Nâbî - 'İtrî / 3

(yâr) Şe - mîm (mîm) - i

zül (zül) -

fû - ne â (â) -

mâ - (SÂZ)

de - dir (dir) me şâm

(şâm) - (i) â - mîd

(serv)(i)(nâ) - (zîm) ('îş) - (ve) - (bâ) - (zîm)

(dîl) - (nû) - (vâ) - (zîm) (câ) - (nîm)(a)(câ) (nîm)

(â) - (mâ) - (de)(dir) (me) - (şâm) -

(i) (î) - (mîd)

İsfahân Zencîr Murabba' / Nâbî - 'İtrî / 4

(yâr) Ne gû (gû) - ne
cûn (cûn) -
hû - şû vâ (vâr)
rûz
(rûz) (i) - gâr (gâr) (i)-dan
(dan) ne ha - ber (a)(mân)
(serv)(i)(nâ) - (zım) ('is) - (ve) - (bâ) - (zım)
(dîl) (nû) (vâ) (zım) (cû) (nîm)(a)(cû) (nîm)
(rûz) (i) - (gâr) (gâr) (i)(dan)
(ne) (nâ) - (ber) (nev) (câ) - (nîm) *Dilem* SON

Şema 4.3 İsfahan - Nâbî / 'İtrî - Usul-Biçim şeması.

Yukarıdaki notada (Şema 4.3) usul-biçim şemalarında simetrik-asimetrik, bütünleşik içyapılar şu şekilde gösterilmiştir:

Zencir usulünün halkaları olan beş usul, yukarıda kırmızı çerçeve ile işaretlenmiştir. Bu usullerden 16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte ve 24 zamanlı çenber, bütünün yarısı olan ilk 60 zamanı oluşturmaktadır; zencir usulünün ilk üç halkası ile oluşan ilk 60 zaman mavi çerçeve ile işaretlenmiştir.

28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan usullerinin birleşmesinden oluşan son 60 zaman ile usul tamamlanmaktadır; zencir usulünün son iki halkası ile oluşan son 60 zaman ise yeşil çerçeve ile işaretlenmiştir.

Yukarıdaki nota (Şema 4.3) incelendiğinde, lahin parçasının zencir usulünün bir ölçüsünde tamamlandığı, bu lahin parçasının iki kısımdan oluştuğu, ilk kısmın çenber usulünün sonunda bir kalışla ikinci kısma geçtiği, ikinci kısmın ise devrikebir ve berefşan usullerine yerleştiği anlaşılmaktadır. Böylece farklı zamanlı usullerden (16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte, 24 zamanlı çenber, 28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan) oluşması nedeniyle asimetric gibi görünse de lahnin iki eşit parçaya (cümleciğe) bölünerek simetric hale geldiği anlaşılmaktadır.

Nevâ Murabba'
Piyâleler ki o ruhsâr-ı âl'e ter getirir

Zencîr

Ahmed Muhtâr Efendi? / Buhûrîzâde Mustafâ 'İtrî Efendi

(yâr) Pi - yâ (yâ) - le
ler (ler)
ki o ruh (ruh)
(ruh) - sâr (S Â Z)
(r) âl' (âl') - e ter
(ter) ge - ti - rir
('ôm)(rûm)(yâ) (lâ) (ye) (le)(lel) (le)(lâ)
(mî) - (rim) (yâ) (le)(lel) (le)(le) (le)(lel) (lî)
(sâr) - (î) (âl') (âl') - (e) (ter)
(ge) - (î) - (rî) (hey) (câ) - (mîr)

Nevâ Zencîr Murabba' / Buhûrîzâde Mustafâ 'İtrî Efendi / 2

16 (yâr) Di - yâr (yâr) - 1

12 hüs (hüs) -

13 ne ge - lir (lir)

14 (lir) bâr (S Â Z)

15 (rî) Cem (Cem) gü-her

16 (her) ge - ti - rir

17 ('öm)(rüm)(yâ) (lâ) (ye) (le)(lel) (le)(lâ)

18 (mî) - (rîm) (yâ) (le)(lel) (le)(le) (le)(lel) (lî)

19 (bâr) - (î) (Cem) (Cem)(gü)-(her)

20 (ge) (tî) (rîr) (hey) (câ) (nîm)

Nevâ Zencîr Murabba' / Buhûrîzâde Mustafâ 'İtrî Efendi / 3

(yâr) Ha - tâ (tâ) - ya

tev (tev) -

be o rak -

kâs (S Â Z)

(s)ı 'ış ('ış) - ve - per -

dâ - zun

('öm)(rüm)(yâ) (lâ) (ye)(le)(le) (le)(lâ)

(mî) - (rîm) (yâ) (le)(le) (le)(le) (le)(le) (lî)

(rak) - (kâs) - (î)('ış) ('ış) (ve)(per) -

(dâ) - (zun) (S Â Z)

Nevâ Zencîr Murabba' / Buhûrîzâde Mustafâ 'İtrî Efendi / 4

31 (yâr) Hî - râm (râm) 16

32 şî (şî) 20

33 ve - le - rî (rî) 20

34 (rî) hâ (S Â Z) 24

35 ti - râ (râ) ne-ler 24

36 (ler) ge - ti - ri 28

37 ('öm)(rüm)(yâ) (lâ) (ye) (le)(lel) (le)(lâ) 28

38 (mî) (rîm) (yâ) (lo)(lol) (lo)(lo) (lo)(lol) (li) 32

39 (hâ) (ti) (râ) (râ) (ne)-(ler) 32

40 (ge) (ti) (rî) (ley) (câ) (mî) Dilem SON

Şema 4.4 Neva - Ahmet Muhtâr Efendi? / 'İtrî - Usul-Biçim şeması.

Yukarıdaki notada (Şema 4.4) usul-biçim şemalarında simetrik-asimetrik, bütünleşik içyapılar şu şekilde gösterilmiştir:

Zencir usulünün halkaları olan beş usul, yukarıda kırmızı çerçeve ile işaretlenmiştir. Bu usullerden 16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte ve 24 zamanlı çenber, bütünün yarısı olan ilk 60 zamanı oluşturmaktadır; zencir usulünün ilk üç halkası ile oluşan ilk 60 zaman mavi çerçeve ile işaretlenmiştir.

28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan usullerinin birleşmesinden oluşan son 60 zaman ile usul tamamlanmaktadır; zencir usulünün son iki halkası ile oluşan son 60 zaman ise yeşil çerçeve ile işaretlenmiştir.

Yukarıdaki nota (Şema 4.4) incelendiğinde, lahin parçasının zencir usulünün bir ölçüsünde tamamlandığı, bu lahin parçasının iki kısımdan oluştuğu, ilk kısmın çenber usulünün sonunda bir kalışla ikinci kısma geçtiği, ikinci kısmın ise devrikebir ve berefşan usullerine yerleştiği anlaşılmaktadır. Böylece farklı zamanlı usullerden (16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte, 24 zamanlı çenber, 28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan) oluşması nedeniyle asimetrik gibi görünse de lahnin iki eşit parçaya (cümleciğe) bölünerek simetrik hale geldiği anlaşılmaktadır.

Râhatü'l-ervâh Murabba'
Unutdurur gamin_en kâm(i)rânî söyletsen

Zencîr

Mehmed 'Adlî / Buhûrîzâde Mustafâ 'İtrî

(yâr) U - nut (nut) - du

20

24

kâm

28

let - sen

32

(kâm) (i)râ - nî söy -

(âh) (be)(lî)(be) - (lî) (be) - (lî)(câ) - (nîm) (a)(ce)(nâ) -

(nîm) ('ôm) - (rûm) (mî) - (rîm)

16

(let) - (son)

Râhatü'l-ervâh Zencîr Murabba' / Mehmed 'Adlî - Buhûrîzâde Mustafâ 'İtrî / 2

11 (yâr) Ze - bân (bân) -

12 keş (keş) -

13 me - keş -

14 gam

15 (gam) - ci - hâ - ni söy -

16 let - sen

17 (âh) (be)(lî)(be) - (lî) (be) - (lî)(câ) - (nim) (a)(ce)(nâ) -

18 (nim) (lîm) (rîm) (mî) (rîm)

19 (gam) (ci)(hâ) (hâ) - (ni)(söy) -

20 (let) - (sen)

Râhatü'l-ervâh Zencîr Murabba' / Mehmed 'Adlî - Buhûrîzâde Mustafâ 'İtrî / 3

21
(yâr) O - lur - (lur) - du

22
'Ad ('Ad)

23
li - (y)l zâ

24
(rîn) me-şak ka - tî

25
ma' - lûm

26
(âh) (be)(lî)(be) - (lî) (be) - (lî)(câ) - (nîm) (a)(ce)(nâ) -

27
(nîm) ('önm) (cînm) (mî) (cîm)

28
(âh) (âh) (me)(şak) (şak) - (ka)(tî) -

29
(ma') - (lûm)

Râhatü'l-ervâh Zencîr Murabba' / Mehmed 'Adlî - Buhûrîzâde Mustafâ 'Itrî / 4

(yâr) Şe - hâ (hâ) fe -
lek (lek)
de dîl - î
nâ
(nâ) - tû - vâ nı söy -
iet - sen
(âh) (be)(lî)(be) - (lî) (be) - (lî)(câ) - (nîm) (a)(ce)(nâ)
(nîm) (cîm) (dîm) (mî) (sîm)
(nâ) (tû)(vâ) (vâ) - (nî)(söy)
(iet) - (sen) Diden
SON

Şema 4.5 Rahatülervah - Mehmed 'Adlî / 'Itrî - Usul-Biçim şeması

Yukarıdaki notada (Şema 4.5) usul-biçim şemalarında simetrik-asimetrik, bütünleşik içyapılar şu şekilde gösterilmiştir:

Zencir usulünün halkaları olan beş usul, yukarıda kırmızı çerçeve ile işaretlenmiştir. Bu usullerden 16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte ve 24 zamanlı çenber, bütünün yarısı olan ilk 60 zamanı oluşturmaktadır; zencir usulünün ilk üç halkası ile oluşan ilk 60 zaman mavi çerçeve ile işaretlenmiştir.

28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan usullerinin birleşmesinden oluşan son 60 zaman ile usul tamamlanmaktadır; zencir usulünün son iki halkası ile oluşan son 60 zaman ise yeşil çerçeve ile işaretlenmiştir.

Yukarıdaki nota (Şema 4.5) incelendiğinde, lahin parçasının zencir usulünün bir ölçüsünde tamamlandığı, bu lahin parçasının iki kısımdan oluştuğu, ilk kısmın çenber usulünün sonunda bir kalışla ikinci kısma geçtiği, ikinci kısmın ise devrikebir ve berefşan usullerine yerleştiği anlaşılmaktadır. Böylece farklı zamanlı usullerden (16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte, 24 zamanlı çenber, 28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan) oluşması nedeniyle asimetric gibi görünse de lahnin iki eşit parçaya (cümleciğe) bölünerek simetric hale geldiği anlaşılmaktadır.

Nişâbürek Murabba'
Küşâde sînesi bilmem ki bir sehâsı mı var

Zencir

Enfî Hasan Ağa

(yâr) Kû şâ (şâ) - de

ne - si bil

ki bir (bir) se - hâ

si mî var

(câ)(num)(yâ) (le)(lel) (lî) (te)(re)(lî) (ye)(le)(lel) (lel) (lel) (lî)

(mî) - (rîm) (yâ) (lâ) (ve)(lel) (le)(le) (le) (le)(lel)

(vây) (yâr) (se)(hâ) (âh) (se)(hâ)

(sa) (ma) (vay) (hey) (câ) - (num)

Nişâbürek Zencîr Murabba' / Enfi Hasan Ağa / 2

(yâr) 'A - ceb (ceb) - dir
ol (ol)
şeh - i hüs
nün
bi - zê (zê) 'a - tâ'
sı mı var
(câ)(nım)(yâ) (le)(lel) (lî) (te)(re)(lî) (ye)(le)(lel) (lel) (lel) (lî)
(mî) (vîm) (yâ) (lâ) (ye)(lel) (le)(le) (le) (le)(lel)
(vây) (yâr) ('a)-(tâ') (âh) ('a)-(tâ')
(sî) (mî) (vâr) (hey) (câ)-(nım)

Nişâbürek Zencîr Murabba' / Enfi Hasan Ağa / 3

21 16/4 (yâr) Me - şâm (şâm) - ,

22 nef (nef) - , 20/4

23 ha - (y)î bâd ,

24 24/4

25 (yâr) he - vâ (vâ) - sı - nâ

26 28/4 (sî) - (nâ) tîv - bî

27 28/4 (câ)(nim)(yâ) (le)(lel) (lî) (te)(re)(lî) (ye)(le)(lel) (lel) (lel) (lî)

28 32/4 (mî) - (rîm) (yâ) (lâ) (yî)(lel) (le)(le) (le) (le)(lel)

29 32/4 (vây) (yâr) (he)(vâ) (âh) (he)(vâ)

30 16/4 (sî) - (nâ) (tîv) - (bî) (le)(y) (câ) - (nim)

Nişâbürek Zencîr Murabba' / Enfi Hasan Ağa / 4

(yâr) De - dim (dim) - se

zül (zül) -

fî - ne misk

Ho - ten (ten) ha-tâ'

si mi var

(câ)(num)(yâ) (le)(lel) (lî) (te)(re)(lî) (ye)(le)(lel) (lel) (lel) (lî)

(mî) - (rîm) (yâ) (tâ) (ye)(lel) (le)(le) (le) (le)(lel)

(vây) (yâr) (ha)-(tâ') - (âh) (ha)-(tâ') -

(sî) (mî) (var) (hey) (câ)-(num) SON

Şema 4.6 Nişabürek - ? / Enfi Hasan Ağa - Usul-Biçim şeması

Yukarıdaki notada (Şema 4.6) usul-biçim şemasında simetrik-asimetrik, bütünleşik içyapılar şu şekilde gösterilmiştir:

Zencir usulünün halkaları olan beş usul, yukarıda kırmızı çerçeve ile işaretlenmiştir. Bu usullerden 16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte ve 24 zamanlı çenber, bütünün yarısı olan ilk 60 zamanı oluşturmaktadır; zencir usulünün ilk üç halkası ile oluşan ilk 60 zaman mavi çerçeve ile işaretlenmiştir.

28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan usullerinin birleşmesinden oluşan son 60 zaman ile usul tamamlanmaktadır; zencir usulünün son iki halkası ile oluşan son 60 zaman ise yeşil çerçeve ile işaretlenmiştir.

Yukarıdaki nota (Şema 4.6) incelendiğinde, lahin parçasının zencir usulünün bir ölçüsünde tamamlandığı, bu lahin parçasının iki kısımdan oluştuğu, ilk kısmın çenber usulünün sonunda bir kalışla ikinci kısma geçtiği, ikinci kısmın ise devrikebir ve berefşan usullerine yerleştiği anlaşılmaktadır. Böylece farklı zamanlı usullerden (16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte, 24 zamanlı çenber, 28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan) oluşması nedeniyle asimetric gibi görünse de lâhnin iki eşit parçaya (cümleciğe) bölünerek simetric hale geldiği anlaşılmaktadır.

Bûselik Murabba'
Ne var bu mertebe ey şûh(ı) bî-amân_olacak

Zencîr **Kâmî / Kara İsmâ'il Ağâ**

(yâr) Ne var (var) bu
mer (mer) -
te - be ey (ey)
(oy) şûh
(şûh) (ı) bî - a-mân
(mân) o (o) - la - cak
(âh) (yel)(le)(lel) (lel) (lel) (le)(le) (le) (le)(lel) (lî)
(öm) (rüm) (yâ) (lâ) (ye)(le)(lel) (lel) (le) (le)(lel) (lî)
(yâr) (yâr_ı)(bî) (bî) - (a)-(mân)
(mân) (o) - (la)(cak) (hey) (câ)(num)

Bûselik Zencîr Murabba' / Kâmî - Kara İsmâ'il Ağa / 2

11 (yâr) Ha - râb (râb) (i) -

12 ker (ker) - 20

13 de - (y)i mülk (mülk)

14 (mülk) - i 24

15 (i) şe - kîb - i cân

16 (cân) - (o) - lu = cak 28

17 (âh) (yel)(le)(le) (le) (le) (le)(le) (le) (le)(le) (lî)

18 (âm) (rûm) (yâ) (lâ) (ye)(le)(le) (le) (le) (le)(le) (lî) 32

19 (yâr) (yâr) (şe)-(kîb) (kîb) - (i) (cân)

20 (cân) (o) - (la)(cak) (hev) (câ)-(nim) 16

Bûselik Zencîr Murabba' / Kâmî - Kara İsmâ'il Ağâ / 3

21
(yâr) E - lîn (lîn) - de
22
tîr (tîr) -
23
i ni - geh (geh)
24
kas
25
(kas) - dî bir Mû-sel
26
(sch) - - - - -
27
(âh) (yel)(le)(lel) (lel) (lel) (le)(le) (le) (le)(lel) (lî)
28
('öm) - (rîm) (vâ) (lâ) (ve)(le)(lel) (lel) (le) (le)(lel) (lî)
29
(yâr) (yâr) (i)(bir) (bir) (Mû)-(sel)
30
(sch) (mâ) (mâ) (hey) (câ)-(mm)

Bûselik Zencîr Murabba' / Kâmî - Kara İsmâ'il Ağa / 4

(yâr) O gam (gam) - ze

kâ (kâ)

fî - ri - nî (nî)

(nî) san

(san) - ma Mûs - li-mân

(mân) - (o) la - cak

(âh) (yel)(le)(le) (le) (le) (le)(le) (le) (le)(le) (lî)

(lîm) (sîm) (yâ) (lî) (yâ)(le)(le) (le) (le) (le)(le) (lî)

(yâr) (san)-(ma)(Mûs) (Mûs)-(lî)-(mân)

(mân) (o) - (lî)(cak) (lîy) (câ)-(mîm) SON

Şema 4.7 Buselik - Kâmî / Kara İsmâ'il Ağa - Usul-Biçim şeması

Yukarıdaki notada (Şema 4.7) usul-biçim şemalarında simetrik-asimetrik, bütünleşik içyapılar şu şekilde gösterilmiştir:

Zencir usulünün halkaları olan beş usul, yukarıda kırmızı çerçeve ile işaretlenmiştir. Bu usûllerden 16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte ve 24 zamanlı çenber, bütünün yarısı olan ilk 60 zamanı oluşturmaktadır; zencir usulünün ilk üç halkası ile oluşan ilk 60 zaman mavi çerçeve ile işaretlenmiştir.

28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan usullerinin birleşmesinden oluşan son 60 zaman ile usul tamamlanmaktadır; zencir usulünün son iki halkası ile oluşan son 60 zaman ise yeşil çerçeve ile işaretlenmiştir.

Yukarıdaki nota (Şema 4.7) incelendiğinde, lahin parçasının zencir usulünün bir ölçüsünde tamamlandığı, bu lahin parçasının iki kısımdan oluştuğu, ilk kısmın çenber usulünün sonunda bir kalışla ikinci kısma geçtiği, ikinci kısmın ise devrikebir ve berefşan usûllerine yerleştiği anlaşılmaktadır. Böylece farklı zamanlı usûllerden (16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte, 24 zamanlı çenber, 28 zamanlı devrikebîr ve 32 zamanlı berefşan) oluşması nedeniyle asimetric gibi görünse de lâhnin iki eşit parçaya (cümleciğe) bölünerek simetric hale geldiği anlaşılmaktadır.

Bûselik Murabba'
Gönül o turra-(y)ı müşkin-kemende düşmüştür

Zencîr

Nazîm Yahyâ Çelebi

(yâr) Gönül - (nûl) o

tur (tur)

ra - (y)ı müş

kin

ke (ke) - men - de düş (düş)

müş - dür (a) - (mân)

(âh) (ye)(le)(lel) (lel) (le) (le)(lel) (lel) (le) (le)(lel) (lî)

(te)(re)(lel) (lel) (lî) (le) (le)(lel) (lî) (vây)

(yâr) (yâr) (ke)(men) (men)-(de)(düş)

(müş) - (dür) (vây)

Bûselik Zencîr Murabba' / Nazîm Yahyâ Çelebi / 2

11 (yâr) Ga - rib (rîb) (î)

12 dâ (dâ) -

13 me 'a - ceb

14 kayd

15 ü (ü) ben - de düş (düş) -

16 müs - dür (a) - (mân)

17 (âh) (ye)(le)(le) (le) (le) (le)(le) (le) (le) (le)(le) (î)

18 (le)(re)(le) (le) (î) (le) (le)(le) (î) (vây)

19 (yâr) (kayd)(ü) (ben) (ben)-(de)(düş) -

20 (müs) - (dür) (vây)

Bûselik Zencîr Murabba' / Nazîm Yahyâ Çelebi / 3

21 (yâr) 'A - ceb (ceb) mi

22 ber (ber) 20/4

23 (ber) - ze - de - dâ - (dâ)

24 (dâ) 24/4

25 men - i nâz o (o)

26 lub yû - rû - se (a) - (mân) 28/4

27 (âh) (ye)(le)(lel) (lel) (le) (le)(lel) (lel) (le) (le)(lel) (lî)

28 (te)(re)(lel) (lel) (lî) (le) (le)(lel) (lî) (vây) 32/4

29 (yâr) (dâ) - (men) - (i)(nâz) (nâz) - (o)(lub)

30 (yû) - (rû) - (se) (vây) 16/4

Bûselik Zencîr Murabba' / Nazîm Yahyâ Çelebi / 4

31 (yâr) Ka - bâ' (bâ') - ((y)u)

32 'iş ('iş) -

33 ve o serv -

34 bü (bü) - len - de düş (düş) -

35 müş - dür (â) - (mân)

37 (âh) (ye)(le)(lel) (lel) (le) (le)(lel) (lel) (le) (le)(lel) (lî)

38 (le)(re)(lel) (lel) (lî) (le) (le)(lel) (lî) (vây)

39 (yâr) (yâr) (bü)-(len) (len)-(de)(düş) -

40 (müş) - (dür) (vây) Dileden SON

Şema 4.8 Buselik - Nazîm Yahyâ Çelebi - Usul-Biçim şeması.

Yukarıdaki notada (Şema 4.8) usul-biçim şemalarında simetrik-asimetrik, bütünleşik içyapılar şu şekilde gösterilmiştir:

Zencir usulünün halkaları olan beş usul, yukarıda kırmızı çerçeve ile işaretlenmiştir. Bu usullerden 16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte ve 24 zamanlı çenber, bütünün yarısı olan ilk 60 zamanı oluşturmaktadır; zencir usulünün ilk üç halkası ile oluşan ilk 60 zaman mavi çerçeve ile işaretlenmiştir.

28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan usullerinin birleşmesinden oluşan son 60 zaman ile usul tamamlanmaktadır; zencir usulünün son iki halkası ile oluşan son 60 zaman ise yeşil çerçeve ile işaretlenmiştir.

Yukarıdaki nota (Şema 4.8) incelendiğinde, lahin parçasının zencir usulünün bir ölçüsünde tamâmlandığı, bu lahin parçasının iki kısımdan oluştuğu, ilk kısmın çenber usulünün sonunda bir kalışla ikinci kısma geçtiği, ikinci kısmın ise devrikebir ve berefşan usullerine yerleştiği anlaşılmaktadır. Böylece farklı zamanlı usullerden (16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte, 24 zamanlı çenber, 28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan) oluşması nedeniyle asimetric gibi görünse de lahnin iki eşit parçaya (cümleciğe) bölünerek simetric hale geldiği anlaşılmaktadır.

Muhayyer Murabba'
Gönül düşüb ham-ı gevsû-(y)i vâre kalmışdır

Zencîr

Sırrî (Defterdâr) / Nazîm Yahyâ Çelebi

1 (yâr) Gö - nûl (nûl) dü -

2 süh 20/4

3 ham - ı gey (gey) -

4 sû 24/4

5 (y)i yâ (yâ) - re kal -

6 mış - ır (SÂZ) 28/4

7 (âh) (be)(lî)(yâ) - (rîm) ('îş) - (ve) - (bâ) - (zîm)

8 (serv) - (i) - (nâ) - (zîm) (câ) - (nîm)(a)(câ) - (nîm) 32/4

9 (gey) - (sû) - ((y)i)(yâ) (yâ)-(re)(kal) -

10 (mîş) - (dîr) (hey) (câ)-(nîm) 16/4

Muhayyer Zencîr Murabba' / Sırrî (Defterdâr) - Nazîm Yahyâ Çelebi / 2

11 (yâr) Ne - tî (tî) - ce

12 hâ -

13 tî - rim_ol (ol)

14 yâd

15 (i) gâ (gâ) - re kal

16 mîç - dîr

17 (âh) (be)(lî)(yâ) - (rim) ('îş) - (ve) - (bâ) - (zîm)

18 (serv) - (tî) - (nâ) - (zîm) (câ) - (nîm)(a)(câ) - (nîm)

19 (ol) (yâd) (i)-(gâ) (gâ)-(re)(kal)

20 (mîç) - (dîr) (hâv) - (câ)-(nîm)

Muhayyer Zencîr Murabba' / Sırrî (Defterdâr) - Nazîm Yahyâ Çelebi / 3

24
(yâr) 'A - ceb (ceb) mî

22
ol

23
bü - te cân

24
ver

25
mek is (is) - te-rim

26
(rim) Sır - rî (SÂZ)

27
(âh) (be)(lî)(yâ) - (rim) ('îş) - (ve) - (bâ) - (zîm)

28
(serv) - (î) - (nâ) - (zîm) (câ) - (nîm)(a)(câ) - (nîm)

29
(cân) (ver) - (mek)(îs) (is) - (te)(rim)

30
(Sır) - (rî) (bey) (câ) - (nîm)

Muhayyer Zencîr Murabba' / Sırrî (Defterdâr) - Nazîm Yahyâ Çelebi / 4

(yâr) Be - nim (nim) i -

şim

he - le Per (Per) -

verd

(i) - gâ (gâr') - e kal -

mis - dir

(âh) (be)(lî)(yâ) - (rim) ('iş) - (ve) - (bâ) - (zım)

(serv) - (i) - (nâ) - (zım) (câ) - (nim)(câ) - (nim)

(Per) - (verd) (i)-(gâ) (gâr')-(e) (kal)

(mîş) - (dîr) (hey) - (câ) - (nim) *Dilem* SON

Şema 4.9. Muhayyer - Sırrî (Defterdâr) / Nazîm Yahyâ Çelebi - Usul-Biçim şeması.

Yukarıdaki notada (Şema 4.9) usul-biçim şemalarında simetrik-asimetrik, bütünleşik içyapılar şu şekilde gösterilmiştir:

Zencir usulünün halkaları olan beş usul, yukarıda kırmızı çerçeve ile işaretlenmiştir. Bu usullerden 16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte ve 24 zamanlı çenber, bütünün yarısı olan ilk 60 zamanı oluşturmaktadır; zencir usulünün ilk üç halkası ile oluşan ilk 60 zaman mavi çerçeve ile işaretlenmiştir.

28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan usullerinin birleşmesinden oluşan son 60 zaman ile usul tamamlanmaktadır; zencir usulünün son iki halkası ile oluşan son 60 zaman ise yeşil çerçeve ile işaretlenmiştir.

Yukarıdaki nota (Şema 4.9) incelendiğinde, lahin parçasının zencir usulünün bir ölçüsünde tamamlandığı, bu lahin parçasının iki kısımdan oluştuğu, ilk kısmın çenber usulünün sonunda bir kalışla ikinci kısma geçtiği, ikinci kısmın ise devrikebir ve berefşan usullerine yerleştiği anlaşılmaktadır. Böylece farklı zamanlı usullerden (16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte, 24 zamanlı çenber, 28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan) oluşması nedeniyle asimetric gibi görünse de lâhnin iki eşit parçaya (cümleciğe) bölünerek simetric hale geldiği anlaşılmaktadır.

Nîkrîz Murabba'
Gelince çeşmine cânâ şarâb-ı nâb(ı) senin

Zencîr

Nazım Yahyâ Çelebi / Yûsuf Çelebi

(yâr) Ge - lin - ce

çeş (çeş)

mî - ne cân -

nâ

(yâr) şe - râb (râb) - ı nâb -

(nâb) (ı) se - nin

(yâ) (yâ) (le)(lel) (lel) (lel) (lel)

(lel) (lî) (yâ) (le) (le) (lel) (lî)

(yâr) (yâr) (şe) - (râb) (râb) - (ı) (nâb)

(nâb) (ı) (se) (nin)

16/4

Nîkrîz Zencîr Murabba' / Nazîm Yahyâ Çelebi - Yûsuf Çelebi / 2

The musical score is presented in a system of six staves, grouped into three pairs. Each pair is enclosed in a colored box (red, blue, and green respectively). The score is in 2/4 time and features a key signature of one sharp (F#). The lyrics are written in Turkish and Arabic script below the notes.

Staff 1 (Red box): Measures 11-12. Lyrics: (yâr) Nî - gâh -

Staff 2 (Red box): Measures 13-14. Lyrics: nâ (nâ) -

Staff 3 (Blue box): Measures 15-16. Lyrics: zîn - e - der

Staff 4 (Blue box): Measures 17-18. Lyrics: (yâr) le - mî (mî) ha - râb

Staff 5 (Green box): Measures 19-20. Lyrics: (râb) (î) se - nîn

Staff 6 (Green box): Measures 21-22. Lyrics: (yâ) (yâ) (le)(lel) (lel) (lel) (lel)

Staff 7 (Green box): Measures 23-24. Lyrics: (lel) (î) (yâ) (le) (le) (lel) (î)

Staff 8 (Green box): Measures 25-26. Lyrics: (yâr) ('â) - (le) - (mî) (mî) (ha) - (râb)

Staff 9 (Green box): Measures 27-28. Lyrics: (râb) (î) (se) - (nîn)

Nîkrîz Zencîr Murabba' / Nazîm Yahyâ Çelebi - Yûsuf Çelebi / 3

21 (yâr) O rûy -

22 âl' (âl') -

23 'a - rak (rak) -

24 rîz

25 (yâr) e - dip ha - râ

26 ret - i mey

27 (yâ) (yâ) (le)(lel) (lel) (lel) (lel)

28 (le) (î) (yâ) (le) (le) (le) (î)

29 (yâr) (yâr) (e)(dip) (dip) (ha)(râ)

30 (ha) - (râ) - (ret) (î) (mey)

Nikrîz Zencîr Murabba' / Nazîm Yahyâ Çelebi - Yûsuf Çelebi / 4

The musical score is presented in a series of staves, each with a red border. The lyrics are written below the notes. The score is divided into sections by color-coded borders: blue, red, green, and red.

Section 1 (Blue border):

- Staff 31: (yâr) Gül - i
- Staff 32: mâ (mâ) 20/4

Section 2 (Red border):

- Staff 33: lî - ni aç
- Staff 34: mis 24/4

Section 3 (Green border):

- Staff 35: (yâr) bu âb (âb) ū tâb
- Staff 36: (tâb) (î) se - nin 28/4

Section 4 (Red border):

- Staff 37: (yâ) (yâ) (le)(lel) (lel) (lel) (lel)
- Staff 38: (lel) (li) (ya) (le) (le) (lel) (li) 32/4
- Staff 39: (yâr) (yâr) (bu) (âb) (âb) (ū) (tâb)
- Staff 40: (tâb) (î) (se) (nin) 36/4

The score ends with the word "Dilem SON" in the bottom right corner.

Şema 4.10 Nikrîz - Nazîm Yahyâ Çelebi / Yûsuf Çelebi - Usul-Bîçim şeması

Yukarıdaki notada (Şema 4.10) usul-biçim şemalarında simetrik-asimetrik, bütünleşik içyapılar şu şekilde gösterilmiştir:

Zencir usulünün halkaları olan beş usul, yukarıda kırmızı çerçeve ile işaretlenmiştir. Bu usullerden 16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte ve 24 zamanlı çenber, bütünün yarısı olan ilk 60 zamanı oluşturmaktadır; zencir usulünün ilk üç halkası ile oluşan ilk 60 zaman mavi çerçeve ile işaretlenmiştir.

28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan usullerinin birleşmesinden oluşan son 60 zaman ile usul tamamlanmaktadır; zencir usulünün son iki halkası ile oluşan son 60 zaman ise yeşil çerçeve ile işaretlenmiştir.

Yukarıdaki nota (Şema 4.10) incelendiğinde, lahin parçasının zencir usulünün bir ölçüsünde tamamlandığı, bu lahin parçasının iki kısımdan oluştuğu, ilk kısmın çenber usulünün sonunda bir kalışla ikinci kısma geçtiği, ikinci kısmın ise devrikebir ve berefşan usullerine yerleştiği anlaşılmaktadır. Böylece farklı zamanlı usullerden (16 zamanlı çifte düyek, 20 zamanlı fahte, 24 zamanlı çenber, 28 zamanlı devrikebir ve 32 zamanlı berefşan) oluşması nedeniyle asimetrik gibi görünse de lâhnin iki eşit parçaya (cümleciğe) bölünerek simetrik hale geldiği anlaşılmaktadır.

4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir usulündeki murabbalarda usul/güfte-terennüm ilişkileri nasıldır?

Eserler incelendiğinde usulün ikinci yarısını oluşturan son 60 zamânın ilk usulü olan devrikebire ikai veya lafzi (bazı eserlerde hem ikai hem lafzi) bir terennüm, son usulü olan berefşana ise gerektiğinde kısa bir lafzi terennümden sonra mısraın sonundaki anlamlı bir bölümün yerleştirildiği görülmektedir.

Bu durumda, zencir usulüyle bestelenmiş terennümlü beste biçimlerinden murabbalarda 120 zaman, çifte düyek, fahte ve çenber usullerine ($16+20+24 = 60$ zamana) yerleştirilen her bir mısraın devrikebir ve berefşan usullerine ($28+32 = 60$ zamana) yerleştirilen terennümlerle tamamlanması sonucunda asimetrik usul dağılımının simetrik bir yapıya dönüştüğü görülmektedir. Bu eserlerde, her lahnin ikinci bölümlerinde yer alan ikai ve lafzi terennümlerden oluşan kısımlar 28 zamanlı devrikebir usulüne, yine lafzi terennüm olarak kullanılan güfte parçaları ise 32 zamanlı berefşan usulüne yerleştirilerek, -tıpkı ilk bölümlerdeki gibi- simetrik bölünmeler içinde asimetrik, ancak birbirleriyle olağanüstü uyumlu, bütünleşik içyapılar oluşturmaktadır.

Zencir usulünün, mısraların yerleştiği ilk 60 zamanı (çifte düyek, fahte ve çenber)

Zencir usulünün, terennümlerin yerleştiği son 60 zamanı (devrikebir ve berefşan)

Şema 4.11 Usul/Güfte-Terennüm şeması

'Uşşâk Murabba'
Bahâr(ı) geldi dahî seyr-i gülşen_eylemedik

Zencîr **Cezmî / Hâfız Pôst**

1 (yâr) Ba - hâr (hâr) (ı)

2 gel (gel) -

3 dî da - hî (hî)

4 seyr -

5 (seyr) - i gül - şen ey

6 (ey) - le - me - dik

7 (yen) (tir) (lâ) (tir) (ye)(le)(le) (le) (le) (lî)

8 (yâ) (lâ) (yel) (le) (lî)

9 (seyr) - (i) (gül) (gül) - (şen)

10 (ey) - (le) - (me)-(dik) (hey) (câ)-(nım)

Nota 4.1. Zencir murabballarda, zenciri oluşturan usul halkalarının gösterimi (her bir halka, kırmızı çerçeve içine alınmıştır).

'Uşşâk Murabba'
Bahâr(ı) geldi dahî seyr-i gülşen_eylemedik

Zencîr **Cezmî / Hâfız Pôst**

1 (yâr) Ba - hâr (hâr) (ı)

2 gel (gel) -

3 di da - hî (hî)

4 seyr -

5 (seyr) - i gül - şen ey

6 (ey) - le - me - dik

7 (yen) (tir) (lâ) (tir) (ye)(le)(lel) (lel) (lel) (lî)

8 (yâ) (lâ) (yel) (lel) (lî)

9 (seyr) - (i) (gül) (gül) - (şen)

10 (ey) - (le) - (me)-(dik) (hey) (câ)-(nım)

Nota 4.2. Zencir murabbalarda güfte-terennüm ilişkilerinin gösterimi (Zencir usulünün güftenin yerleştirildiği ilk 60 zamanı mavi çerçeve, terennümün yerleştirildiği son 60 zamanı ise yeşil çerçeve içine alınmıştır).

Eserler incelendiğinde usûlün ikinci yarısını oluşturan son 60 zamanın ilk usulü olan devrikebire ikai veya lafzi (bâzı eserlerde hem ikai hem lafzi) bir terennüm, son usulü olan berefşana ise gerektiğinde kısa bir lafzi terennümden sonra mısranın sonundaki anlamlı bir bölümün yerleştirildiği görülmektedir.

Bu durumda, zencir usulüyle bestelenmiş terennümlü beste biçimlerinden murabbalarda 120 zaman, çifte düyek, fahte ve çenber usullerine ($16+20+24 = 60$ zamana) yerleştirilen her bir mısranın devrikebir ve berefşan usullerine ($28+32 = 60$ zamana) yerleştirilen terennümlerle tamamlanması sonucunda asimetrik usul dağılımının simetrik bir yapıya dönüştüğü görülmektedir. Bu eserlerde, her lahnin ikinci bölümlerinde yer alan ikai ve lafzi terennümlerden oluşan kısımlar 28 zamanlı devrikebir usulüne, yine lafzi terennüm olarak kullanılan güfte parçaları ise 32 zamanlı berefşan usulüne yerleştirilerek, -tıpkı ilk bölümlerdeki gibi- simetrik bölünmeler içinde asimetrik, ancak birbirleriyle olağanüstü uyumlu, bütünleşik içyapılar oluşturmaktadır.

'Uşşâk Murabba'
Bahâr(i) geldi dahî seyr-i gülşen_eylemedik

Zencîr **Cezmî / Hâfız Pöst**

1 (yâr) Ba - hâr (hâr) (i)
2 gel (gel)
3 di da - hî (hî)
4 seyr
5 (seyr) - i gül - şen ey
6 (ey) - le - me - dik
7 (yen) (tir) (lâ) (tir) (ye)(le)(lel) (lel) (lel) (lî)
8 (yâ) (lâ) (yel) (lel) (lî)
9 (seyr) - (i) (gül) (gül) - (şen)
10 (ey) - (le) - (me) - (dik) (hey) - (câ) - (nım)

Nota 4.3. Zencir murabbalarda usul-güfte/terennüm-biçim ilişkilerinin tümünün gösterimi (iç içe renkli halkalar ile tüm ilişkiler gösterilmektedir).

Bu durumda zencir murabbaların 120 zamanlı her bir ölçüsünün biçim yönünden iki kısımdan oluştuğu, çifte düyek, fahte ve çenber usullerinden oluşan birinci kısma

mısranın bütününe; devriker ve bereşan usullerinden oluşan ikinci kısmına ise hem terennüm hem de güftenin hatırlatıcısı olarak mısra sonundaki anlamlı son bölümün yerleştirildiği tespit edilmiştir.

4.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir usulündeki murabbalarda hangi vezindeki güfteler, usule hangi dağılımlarla yerleştirilmiştir?

Bu bölümde önce güftelerin vezni tespit edilmiş, sonra güfteleri oluşturan hecelerin usule hangi dağılımlarla yerleştirildiği belirlenmiş, belirleme yapılırken Çevikoğlu'nun usul-vezin ilişkilerini incelediği yöntem ve oluşturduğu şemalar kullanılmıştır. Bu yöntemde, her birim zaman bir sütuna yerleştirilmek suretiyle usul ana kalıpları gösterilmekte, aruz vezinlerini oluşturan tefilelerin heceleri yeşil, mısraları oluşturan heceler ise kırmızı renkle vurgulanmakta; tefile ve hece tekrarları parantez içinde ve daha küçük punto ile gösterilmekte; ayrıca meddli, imaleli ve ulanmış heceler işaret edilmektedir. Terennüm heceleri gösterilmemektedir (Çevikoğlu, Mevlevîhânelerin faaliyette olduğu dönemde bestelenmiş Mevlevî Âyinlerinin usûl-arûz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi, 2010). Zencir murabbalarda mısraların anlamlı son bölümleri lafzi terennüm olarak kullanıldığından -vezinli oldukları için- şemalarda yer almaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi elimizde notası bulunan XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir usulündeki murabbaların tümü Müctes bahrinin *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* vezninde olup, tümünde vezin kalıbının ilk tefileleri çifte düyeke, ikinci tefileleri fahteye, üçüncü ve dördüncü tefileleri ise çenbere yerleştirilmiştir.

Şemalar karşılaştırıldığında, hecelerin usullerin zamanlarına yerleşimlerinin büyük ölçüde uyumlu ve mükemmel olduğu görülmektedir. Kelime sonlarındaki statik kalışlar ve manayı vurgulamaya yönelik küçük farklılıklar önemszenmeyecek seviyededir.

Zencîr - Müctes, mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Çifte Düyek

16
4

	me	fâ			(fâ)	'i	lün			(lün)
1.	Ba	hâr			(hâr)	_(ı)	gel			(gel)
2.	Ya	nî			(nî)	ce	ol			(ol)
4.	Bu	âh			(âh)	_ü	şek			(şek)
3.	me	fâ				'i	lün		(i)	(lün)
	Ye	ter				ye	ter		(ye)	(ter)

Fâhte

20
4

			fe 'i lâ			(lâ)			tün	
1.			dî dahî			(hî)			seyr	
2.			gü lef			(ef)			sûs	
4.			ve yîey			(ey)			şûh	
3.			fe 'i lâ			(lâ)			tün	
			si te min			(min)			bah	

Çenber

24
4

	(tün)	me	fâ		'i			lün		(lün)			fe		'i	lün	
1.	(seyr)	_i	gûl		şen			_ey		_(ey)			le		me	dik	
2.	(sûs)	_u	şî		ven			_ey		_(ey)			le		me	dik	
4.	(şûh)	_(ı)	sen		den			_ey		_(ey)			le		me	dik	
3.	(tün)	me	fâ		'i			lün		(lün)			fe		'i	lün	
	(bah)	tı	mız		dan			_et		_(et)			me		de	yiz	

Devrikebîr

28
4

Berefşân

32
4

(tün)		(me)	(fâ)		(fâ)	(i)		(lün)		(fe)	(i)	(lün)					
(seyr)		(i)	(göl)		(göl)	(şen)		(cy)		(le)	(me)	(dik)					
			(şî)		(şî)	(ven)		(cy)		(le)	(me)	(dik)					
			(sen)		(sen)	(den)		(cy)		(le)	(me)	(dik)					
(tün)		(me)	(fâ)		(fâ)	(i)		(lün)		(fe)	(i)	(lün)					
(bah)		(tı)	(mız)		(mız)	(dan)		(et)		(me)	(de)	(yız)					

Şema 4.12. Uşşak Zencir Murabba (Cezmî / Hâfız Pôst) Usul-Vezin şeması.

Yukarıdaki şema (Şema 4.12) incelendiğinde, vezin kalıbının ilk tefilesinin çifte düyeke, ikinci tefilesinin fahteye, üçüncü ve dördüncü tefilelerinin ise çenbere yerleştirildiği görülmektedir.

16										
4										
	me	fâ			(fâ)	'i	lün			(lün)
1.	Gel	_ey			(ey)	ne	sîm			(sîm)
2.	Ge	lir			(lir)	mi	kâ			(kâ)
4.	Ne	gû			(gû)	ne	cün			(cün)
	me	fâ			(fâ)	'i	lün			(lün)
3.	Şe	mîm			(mîm)	_i	zül			(zül)

20												
4												
1.		fe	'i	lâ			(lâ)			tün		
2.		i	sa	bâ			(bâ)			hatt		
4.		fî	le	(y)i			((y)i)			müşk		
		bü	şü	var			(var)			rûz		
3.		fe	'i	lâ			(lâ)			tün		
		fî	nâ				(â)			mâ		

24
4

(tün) me fâ (fâ) 'i lün (lün) fe 'i lün
1. (hatt) _i yâr (yâr) _ (i) dan (dan) ne ha ber
2. (müşt) _ (i) bâr (bâr) _ (i) dan (dan) ne ha ber
4. (rüz) _ (i) gâr (gâr) _ (i) dan (dan) ne ha ber
3. me fâ (fâ) 'i lün (lün) fe 'i lün
4. de dir (dir) me şâm (şâm) _i ü mîd

Devrikebîr

28

4

Berefşân

32

4

1.	(tün)	(me)	(fâ)	(fâ)	(‘i)	(lün)	(fe)	(‘i)	(lün)
2.	(hatt)	_(i)	(yâr)	(yâr)	_(i)	(dan)	(ne)	(ha)	(ber)
3.	(mûşk)	_(i)	(bâr)	(bâr)	_(i)	(dan)	(ne)	(ha)	(ber)
4.	(rûz)	_(i)	(gâr)	(gâr)	_(i)	(dan)	(ne)	(ha)	(ber)
5.	(lâ)	(tün)	(me)	(fâ)	(‘i)	(lün)	(fe)	(‘i)	(lün)
6.	(â)	(mâ)	(de)	(dir)	(me)	(şâm)	_(i)	(ü)	(mîd)

Şema 4.13. Isfahan Zencir Murabba (Nâbî / ‘İtrî) Usul-Vezin şeması.

Yukarıdaki şema (Şema 4.13) incelendiğinde, vezin kalıbının ilk tefilesinin çifte düyeke, ikinci tefilesinin fahteye, üçüncü ve dördüncü tefilelerinin ise çenbere yerleştirildiği görülmektedir.

Zencîr - Müctes, mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Çifte Düyek

16
4

	me	fâ			(fâ)	'i	lün			(lün)		
1.	Pi	yâ			(yâ)	le	ler			(ler)		
2.	Di	yâr			(yâr)	_i	hüs			(hüs)		
4.	Hi	râm			(râm)	_i	şî			(şî)		
	me	fâ			(fâ)	'i	lün					
3.	Ha	tâ			(tâ)	ya	tev			(tev)		

Fâhte

20
4

			fe	'i	lâ					(lâ)							
1.			ki	o	ruh					(ruh)							
2.			ne	gelir						(lir)							
4.			ve	le	rî					(rî)							
			fe	'i	lâ												
3.			be	o	rak												

Çenber

24
4

	me		fâ			(fâ)	'i	lün					(lün)	fe		'i	lün		
1.	(i)		âl'			(âl')	e	ter					(ter)	ge		ti	rîr		
2.	(i)		Cem			(Cem)	gü	her					(her)	ge		ti	rîr		
4.	tî		râ			(râ)	ne	ler					(ler)	ge		ti	rîr		
	me		fâ			(fâ)	'i	lün						fâ'			lün		
3.	(i)		'iş			('iş)	ve	per						dâ			zîn		

Devrikebîr

28
4

Berefşân

32
4

1.	(tün)	(me)	(fâ)	(fâ)	(i)	(lün)	(fe)	(i)	(lün)
2.	(sâr)	(i)	(âl')	(âl')	(e)	(ter)	(ge)	(ti)	(rir)
3.	(tün)	(me)	(fâ)	(fâ)	(i)	(lün)	(fe)	(i)	(lün)
4.	(bâr)	(i)	(Cem)	(Cem)	(gü)	(her)	(ge)	(ti)	(rir)
5.	(hâ)	(ti)	(râ)	(râ)	(ne)	(ler)	(ge)	(ti)	(rir)
6.	(lâ)	(tün)	(me)	(fâ)	(fâ)	(i)	(lün)	(fâ')	(lün)
7.	(rak)	(kâs)	(i)	(i's)	(i's)	(ve)	(per)	(dâ)	(zn)

Şema 4.14. Neva Zencir Murabba (Ahmed Muhtâr Efendi? / 'İtrî) Usul-Vezin şeması.

Yukarıdaki şema (Şema 4.14) incelendiğinde, vezin kalıbının ilk tefilesinin çifte düyeke, ikinci tefilesinin fahteye, üçüncü ve dördüncü tefilelerinin ise çenbere yerleştirildiği görülmektedir.

16												
4												
	me	fâ			(fâ)	'i	lün			(lün)		
1.	U	nut			(nut)	du	rur			(rur)		
2.	Ze	bün			(bün)	_ı	keş			(keş)		
4.	Şe	hâ			(hâ)	fe	lek			(lek)		
	me	fâ			(fâ)	'i	lün					
3.	O	lur			(lur)	du	'Ad			('Ad)		

20
4

1. fe, 'i lâ
ga mîn _en tûn
2. me keş î kâm
4. de dil î gam
3. fe ' lâ nâ
li (y) zâ rîn

24
4

(tün) me fâ
1. (kâm) -(ı) râ
2. (gam) ci hâ
4. (nâ) tû vâ
(tün) me fâ
3. (rın) me şak

'i lün
nı söy
nı söy
nı söy
'i lün
ka tî

fâ' lün
let sen
let sen
let sen
fâ' lün
ma' lûm

Devrikebîr

28
4

Berefşân

32
4

(tün)		(me)	(fâ)			(fâ)	(‘i)	(lün)				(fa’)			(lün)				
(kâm)		_(i)	(râ)			(râ)	(nı)	(söy)				(let)			(sen)				
(gam)		_(ci)	(hâ)			(hâ)	(nı)	(söy)				(let)			(sen)				
(nâ)		(tü)	(vâ)			(vâ)	(nı)	(söy)				(let)			(sen)				
		(me)	(fâ)			(fâ)	(‘i)	(lün)				(fâ’)			(lün)				
		(me)	(şak)			(şak)	(ka’)	(tî)				(ma’)			(lûm)				

Şema 4.15. Rahatülervah Zencir Murabba (Mehmed ‘Adlî / ‘İtrî) Usul-Vezin şeması.

Yukarıdaki şema (Şema 4.15) incelendiğinde, vezin kalıbının ilk tefilesinin çifte düyeke, ikinci tefilesinin fahteye, üçüncü ve dördüncü tefilelerinin ise çenbere yerleştirildiği görülmektedir.

Zencîr - Müctes, mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Çifte Düyek

16
4

me fâ (râ) 'i lün (râ) de cê (lün)

16										
4										
	me	fâ			(fâ)	'i lün				(lün)
1.	Kü	şâ			(şâ)	de sî				(sî)
2.	'A	ceb			(ceb)	dir _ol				(ol)
4.	De	dim			(dim)	se zül				(zül)
	me	fâ			(fâ)	'i lün				(lün)
3.	Me	şâm			(şâm)	_ı nef				(nef)

20
4

1. fe 'i lâ
ne si bìl
2. şeḥ_i hūs
4. fū ne mīsk
fe 'i lâ
3. ha (y)î bād

tün
mem
nün
î
tün
î

24
4

The musical notation consists of a single staff with a treble clef. The melody is written in a simplified manner, using eighth notes and quarter notes. The lyrics are written below the staff, aligned with the notes. The lyrics are in Portuguese and include accents.

me · fâ · (fâ) · 'i lün · fe · 'i lün
1. ki · bir (bir) se hâ sî mî var
2. bi · zê (zê) 'a tâ' sî mî var
4. Ho ten (ten) ha tâ' sî mî var
3. me fâ (fâ) 'i lün ('i lün) fa* lün
he vâ (vâ) sî nâ (sî nâ) tev bê

Çifte Düyek

Fâhte

Çenber

134

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32
1.			(tün)	(mc)	(fâ)			(fâ)	(i)	(lün)			(lün)			(fe)	(i)	(lün)														
2.				(ş)	(kîb)			(bî)	(a)	(mân)			(mân)			(o)	(la)	(cak)														
4.			(san)	(ma)	(Müs)			(Müs)	(li)	(mân)			(mân)			(o)	(la)	(cak)														
3.					(fâ)			(fâ)	(i)	(lün)			(lün)			(fa')		(lün)														
					(bir)			(bir)	(Mü)	(sel)			(sel)			(mâ)		(nâ)														

Şema 4.17. Buselik Zencir Murabba (Kâmî / Kara İsmâ'îl Ağa) Usul-Vezin şeması.

Yukarıdaki şema (Şema 4.17) incelendiğinde, vezin kalıbının ilk tefilesinin çifte düyeke, ikinci tefilesinin fahteye, üçüncü ve dördüncü tefilelerinin ise çembere yerleştirildiği görülmektedir.

[illegible]

Çifte Düyek

16
4

	me	fâ			(fâ)	'i	lün			(lün)
1.	Gō	nül			(nül)	o	tur			(tur)
2.	Ga	rīb			(rīb)	-(i)	dâ			(dâ)
4.	Ka	bâ			(bâ)	-(y)	'iș			('iș)
	me	fâ				'i	lün			(lün)
3.	'A	ceb			(ceb)	mi	ber			(ber)

Fâhte

20
4

1.
2.
4.
3.

fe
ra
me
ve
(lün)
(ber)

'i
(y)
'a
o
fe 'i
(ber)

lâ
müſ
ceb
serv
lâ
dâ

(lâ)
(dâ)

tün
kin
kayd
_î
(lâ)
(dâ)

Çenber

24														
4														
	me			(me)	fâ	'i	lün	(lün)			fâ'	lün		
1.	ke			(ke)	men	de	düş	(düş)			müş	dür		
2.	_ü			_(ü)	ben	de	düş	(düş)			müş	dür		
4.	bü			(bü)	len	de	düş	(düş)			müş	dür		
	tün	me	fâ		'i		(i)		lün		fe	'i	lün	
3.	men	_i	nâz		_o		(o)		lub		yü	rü	sê	

[illegible]

Fäfte

20
4

1. fe 'i lâ ham_ gey (lâ) (gey) tün sú

2. ti rim_ ol (ol) yâd

4. he le Per (Per) verd

3. fe 'i lâ tün
bü te cân ver

24												
4												
	me	fâ		(fâ)	'i	lün				fa'		lün
1.	_(y)i	yâ		(yâ)	re	kal				mış		dır
2.	_(i)	gâ		(gâ)	re	kal				mış		dır
4.	(i)	gâ		(gâr')	_e	kal				mış		dır
	me	fâ		(fâ)	'i	lün	(lün)			fa'		lün
3.	mek	_is		_(is)	te	rim	(rim)			Sır		rî

Zencîr - Müctes, mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Çifte Düyek

16
4

	me	fâ			'i		lün		(lün)		
1.	Ge	lin			ce		çeş		(çeş)		
2.	Ni	gâh			_ı		nâ		(nâ)		
4.	Gül	_î			ce		mâ		(mâ)		
	me	fâ			'i		lün		(lün)		
3.	O	rûy			_i		âl'		(âl')		

Fâhte

20
4

			fe 'ilâ				tün				
1.			mi ne câ				nâ				
2.			an_e der				'â				
4.			li ni aç				mı ş				
	fe	'i	lâ			(lâ)	tün				
3.	i	'a	rak			(rak)	rîz				

Çenber

24
4

	me	fâ		(fâ)	'i	lün	(lün)	fe 'i'lün			
1.	şe	râb		(râb)	_ı	nâb	(nâb)	_(i) se nin			
2.	le	mî		(mî)	ha	râb	(râb)	_(i) se nin			
4.	bu	âb		(âb)	ü	tâb	(tâb)	_(i) se nin			
	me	fâ	'i	lün			fe	'i	lün		
3.	_e	dip	ha	râ			ret	_i	me y		

4.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Zencir usulündeki murabbaların/eserlerin notaları nasıl yazılmalıdır?

Zencir murabbaların elde bulunan notaları incelendiğinde, usul biçim ile ilgili karmaşa ve belirsizlikler görülmektedir. Zencir murabbaların usul-biçim ilişkileri, usul-güfte/terennüm ilişkileri bugüne kadar ortaya konmadığından, eserlerin kavranmasını ve icra edilmesini kolaylaştıracak bir nota yazım şablonu oluşturulmamıştır. Usul bazı nüshalarda 120, bazılarında 60, bazılarında 4 zamanlı olarak gösterilmektedir. Birim zaman, bazı notalarda 2'lik nota ile, bazılarında 4'lük nota ile gösterilmiştir. Zenciri oluşturan halkalar, bazı notalarda eşit, bazılarında eşit olmayan ölçü bölünmeleriyle yazılmıştır.

Sözü geçen notalarda lahin parçalarının nerede başlayıp nerede bittiği anlaşılmamaktadır.

Diğer yandan güfteyi oluşturan mısralardaki vezinle ilgili özellikler (ulamalar, medler, imâleler vb.) ile hece tekrarları gösterilmemekte, bu durum güftenin anlaşılmasını ve icra esnasında mananın vurgulanmasını imkansız hâle getirmektedir.

İlerleyen sayfalarda zencir usulündeki murabbaların/eserlerin notalarının nasıl yazılması gerektiği hususunda bir nota yazım modeli anlatılacaktır.

Zencir 8. I S F A H A N B E S T E Buhari Zade İttri Erendi

Yargel e... ey ne si... si...
 Yar ga li... lir mi ka... ka...
 Yar na gu... gu na cu... cu...
 mi sa ba... ba...
 fi le i... i...
 bu gu va... va...
 ha... hat ti va...
 mi... miş ki ba...
 ru... ru zi sa...
 yak... da... dan
 bar... da... dan
 Sar... da... dan
 na... ha ber a ma... n servi na
 ne ha ber ha
 ne ha ber
 zim is... ve ba... zim dil nu
 va... zim o... him a da nim
 Ha... ti ya... yar
 Maş... ki ba... bar
 Ra... so... bar
 da... ne... ha
 ber hey o... nim hey o... nim

Nota 4.4. Isfahan Murabba TRT notası

Yukarıdaki notada zencir usûlü, 2'lik mertebe ile yazılmış 60 zamandan oluşmaktadır. Bu 60 zaman 2/2'lik 30 ölçüye bölünmüştür.

İsfahan beste
GEL EY NESİMİ SABÂ

Murabba Zincir (♩ = 40)

BUHURİ ZÂDE İTRİ EF.

YAR GEL EY
YAR GE Lİ

EY NE Sİ
LİR Mİ KA

Sİ KA

Mİ SA BA
Fİ LE İ

BA İ

BA MU

HAT-Tİ YA
BA MÜS Kİ BA

YAR BAR DAN DAN DAN NE HA BEA MAN

SERVİ NA ZİM İŞ VE BA ZİM DİL NÜ VA ZİM

CA NİM A CA NİM HA HAT-Tİ YAR YAR

DAN NE HA BER HEY CA Mİ

MEYAN YA SE Mİ Mİ ZÜL FÜNE A

A MA DE DİR DİR ME

SÂ SÂ Mİ Ü MİT SERVİ NA

ZİM İŞ VE BA ZİM DİL NÜ VA ZİM CA NİM

ACA NİM A MA DE DİR ME SÂ

Nota 4.5. İsfahan Murabba TRT notası

Yukarıdaki notada eserin usulü murabba zincir olarak gösterilmiştir. Zencir usulü, 2'lik merteye ile yazılmış 60 zamandan oluşmaktadır. Bu 60 zaman 2/2'lik 30 ölçüye bölünmüştür.

♩:120
Zencir 80

ISFAHAN MURABBA BESTE
Gel ey nesim-i saba

İtrî (1640, 1711)

Çifte düyek
Yargeley ne si si
Yargelir mi ka ka
Yaracgâ ne ün ün

Fahte
mi sa ba ba hat
fi le i i müşk
bü şü var var ru

Çenber
tı yar yar dan
ki bar bar dan
zi gar gar dan

Devr-i bil
ne ha ber a man servina zîm
ne ha ber a man servina zîm
ne ha ber a man servina zîm

Berevşan
ig ve ba zîm dil ne va zîm
ig ve ba zîm dil ne va zîm
ig ve ba zîm dil ne va zîm

ca nîm a ca nîm hat tî
ca nîm a ca nîm müş ki
ca nîm a ca nîm ru z zi

yar yar dan
bar bar dan
gar gar dan

ne ha ber hey ca nîm hey ca nîm
ne ha ha
ne ha ha

Nota 4.6. İsfahan Murabba TRT notası

Yukarıdaki nota 120 zamanlı yazılmış, çifte düyek usulü 8 + 8 / 4'lük 2 ölçüye, fahte usulü 4 + 6 + 6 + 4 / 4'lük 4 ölçüye, çenber usulü 4 + 4 + 6 + 6 + 4 / 4'lük 5 ölçüye, devrikebir usulü 6 + 4 + 4 + 6 + 4 + 4 / 4'lük 6 ölçüye, berevşan usulü ise 6 + 6 + 4 + 4 + 4 + 4 + 4 / 4'lük 7 ölçüye (toplam 24 ölçüye) bölünmüştür.

بسته اصفهانه کلای نسیم مباحظ یار دده نمبر

ای کل یار *ay kol-yar* نه سی *ne sy*

ای *ay* می سا با *mi sa ba* با *ba*

خه *ha* یا طی خط *hat ti ya* ری *ri*

دن *dén* دن *dén* نه *ne* مان آ خه *ha bér A man*

تا دوسر (نیم) *servi na* عش *xim* ده *vé* با *ba* نو دل دهر *xim-dil no*

دا *va* نیم *nim* دجا *dja* نیم *nim* آ دجا *A dja* نیم *nim*

خط *hat* طی *ti* یار *yar* یار *yar* دن *dén*

نه *ne* خه *ha* بعر *bér* هی دجا *hey dja* نیم *nim*

Nota 4.7. Isfahan Murabba -bir fasıl mecmuasında yer alan nota- (İsfahân Faslı, Kutmânîzâde Şamlı İskender, Evkaf Matbaası, İstanbul 1836, Fasikül nu. 21, s. 5-6) Eserin 4/4'lük ölçülere bölünerek yazılmış yukarıdaki notasında zencir usulü 4 zamanlı olarak gösterilmiştir.

ISFAHÂN BESTE

Usûlü : Zencîr

İTRÎ

YAR GEL EY NE SÎ SÎ

MÎ SA BÂ BÂ HA

HAT TI VÂ VÂR DAN

DAN NE HA BER A MAN

TERENNUM

SER VÎ NÂ ZİM İŞ VE BÂ

ZİM DİL NŪ VÂ ZİM CA NİM A CA NİM

HAT TI YAR YAR DAN

NE HA BER HEY CA NİM

MEYAN

YAR ŞE MÎ MÎ ZŪL

FŪ NE Â Â

Nota 4.8. Isfahan Murabba - Ekrem Karadeniz'in kitabında yer alan nota
Yukarıdaki notada eser 4/4'lük ölçülere bölünerek yazılmış, zencir usulü 4 zamanlı
olarak gösterilmiştir.

Uşşak Beste Hafız Post

Ağır
zincir

$\text{♩} = 80$ **1** Ş **2**

Be ha har ğe ğel
Ya ni ce ol ol
Bu a hü şe şek

3 **4**

di da hi hi
ğü le e ef
ve yi e ey

5

sey ri gül şen e
su si şu yun e
şu hi sen de den

6 ey le me dik yen tir

7 ey le me dik

8 la tir ye le lel lel li ya la yel

9 lel li sey ri gü

10 gül şen i le me dik

21 hey ca nım hey ca nım yar ye te ter

22 ye ter si te min ba

23 bah tı mız dan it me

24 de yiz yen tir la tir ye le lel lel

25 li ya la yel li bahtı mız

26 i it me de yiz heyca nım

163

Nota 4.9. Hâfız Post'un bestelediği uşşak zencir murabba. Nota üzerindeki numaralar satır başlarını göstermektedir.

Yukarıdaki nota incelendiğinde notanın, zencir usulünü oluşturan halkaların bazen satır başına, bazen satır ortasına gelecek şekilde yazıldığı görülmektedir.

Uşşak Beste Hafız Post

Ağır zincir

Be ha har ge gel
Ya ni ce ol ol
Bu a ha sa şalı

di da hi hi
gü le e ef
ve yi e ey

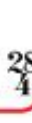
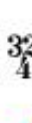
sey ri gül şa e
su si şu yur e
şu hi ses de den

ey le me dik yen tir
 ey le me dik
 ey le me dik
 la tir ye le lel lel li ya la yel
 lel li sey ri gü
 gül sen i le me dik
 hey ca nım hey ca nım
 yar ye te ter
 ye ter si te min be
 bah ti mız dan it
 de yis yen tir la bir ye le lel lel
 li ya la yel lel li bahtı mız
 me de yiz hey ca nım

163

Nota 4.10. Hâfız Post'un bestelediği uşşak zencir murabba. Çerçeveler usulleri ve biçime bağlı lahin bölünmelerini göstermektedir. Yukarıdaki notada Zenciri oluşturan halkaların, eşit olmayan ölçü bölünmeleriyle yazıldığı görülmektedir.

'Uşşâk Murabba'
Bahâr(ı) geldi dahî seyr-i gülşen_eylemedik

Zencîr	Cezmî / Hâfız Pöst
1 (yâr) Ba - hâr (hâr) (i) 2 gel (gel)	20
3 dî da - hî (hî) 4 seyr	24
5 (seyr) - i gül - şen ey 6 (ey) - le - me - dik	28
7 (yen) (tir) (lâ) (tir) (ye)(le)(le) (le) (le) (lî) 8 (yâ) (lâ) (yel) (le) (lî)	32
9 (seyr) - (i) (gül) (gül) - (şen) 10 (ey) - (le) - (me)-(dik) (hey) (câ)-(nım)	16

'Uşşâk Zencîr Murabba' / Cezmî - Hâfız Pôst / 2

11 (yâr) Ya nî (nî) - ce

12 ol (ol)

13 20 glü - le ef (ef) -

14 sûs

15 (sûs) u şî - ven ey

16 (ey) - le - me - dik

17 28 (yen) (tîr) (lâ) (tîr) (ye)(le)(le) (le) (le) (lî)

18 (yâ) (lâ) (vel) (le) (lî)

19 (yâr) (î)(şî) (şî) - (ven)

20 (ey) - (le) - (ma) - (dik) - (bey) - (câ) - (num)

'Uşşâk Zencîr Murabba' / Cezmî - Hâfız Pôst / 3

(yâr) Ye - ter ye -

ter (ye) - (ter)

20

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

248

249

250

251

252

253

254

255

256

257

258

259

260

261

262

263

264

265

266

267

268

269

270

271

272

273

274

275

276

277

278

279

280

281

282

283

284

285

286

287

288

289

290

291

292

293

294

295

296

297

298

299

300

301

302

303

304

305

306

307

308

309

310

311

312

313

314

315

316

317

318

319

320

321

322

323

324

325

326

327

328

329

330

331

332

333

334

335

336

337

338

339

340

341

342

343

344

345

346

347

348

349

350

351

352

353

354

355

356

357

358

359

360

361

362

363

364

365

366

367

368

369

370

371

372

373

374

375

376

377

378

379

380

381

382

383

384

385

386

387

388

389

390

391

392

393

394

395

396

397

398

399

400

401

402

403

404

405

406

407

408

409

410

411

412

413

414

415

416

417

418

419

420

421

422

423

424

425

426

427

428

429

430

431

432

433

434

435

436

437

438

439

440

441

442

443

444

445

446

447

448

449

450

451

452

453

454

455

456

457

458

459

460

461

462

463

464

465

466

467

468

469

470

471

472

473

474

475

476

477

478

479

480

481

482

483

484

485

486

487

488

489

490

491

492

493

494

495

496

497

498

499

500

501

502

503

504

505

506

507

508

509

510

511

512

513

514

515

516

517

518

519

520

521

522

523

524

525

526

527

528

529

530

531

532

533

534

535

536

537

538

539

540

541

542

543

544

545

546

547

548

549

550

551

552

553

554

555

556

557

558

559

560

561

562

563

564

565

566

567

568

569

570

571

572

573

574

575

576

577

578

579

580

581

582

583

584

585

586

587

588

589

590

591

592

593

594

595

596

597

598

599

600

601

602

603

604

605

606

607

608

609

610

611

612

613

614

615

616

617

618

619

620

621

622

623

624

625

626

627

628

629

630

631

632

633

634

635

636

637

638

639

640

641

642

643

644

645

646

647

648

649

650

651

652

653

654

655

656

657

658

659

660

661

662

663

664

665

666

667

668

669

670

671

672

673

674

675

676

677

678

679

680

681

682

683

684

685

686

687

688

689

690

691

692

693

694

695

696

697

698

699

700

701

702

703

704

705

706

707

708

709

710

711

712

713

714

715

716

717

718

719

720

721

722

723

724

725

726

727

728

729

730

731

732

733

734

735

736

737

738

739

740

741

742

743

744

745

746

747

748

749

750

751

752

753

754

755

756

757

758

759

760

761

762

763

764

765

766

767

768

769

770

771

772

773

774

775

776

777

778

779

780

781

782

783

784

785

786

787

788

789

790

791

792

793

794

795

796

797

798

799

800

801

802

803

804

805

806

807

808

809

810

811

812

813

814

815

816

817

818

819

820

821

822

823

824

825

826

827

828

829

830

831

832

833

834

835

836

837

838

839

840

841

842

843

844

845

846

847

848

849

850

851

852

853

854

855

856

857

858

859

860

861

862

863

864

865

866

867

868

869

870

871

872

873

874

875

876

877

878

879

880

881

882

883

884

885

886

887

888

889

890

891

892

893

894

895

896

897

898

899

900

901

902

903

904

905

906

907

908

909

910

911

912

913

914

915

916

917

918

919

920

921

922

923

924

925

926

927

928

929

930

931

932

933

934

935

936

937

938

939

940

941

942

943

944

945

946

947

948

949

950

951

952

953

954

955

956

957

958

959

960

961

962

963

964

965

966

967

968

969

970

971

972

973

974

975

976

977

978

979

980

981

982

983

984

985

986

987

988

989

990

991

992

993

994

995

996

997

998

999

1000

'Uşşâk Zencîr Murabba' / Cezmî - Hâfız Pôst / 4

(yâr) Bu âh (âh) ü
şek (şek) -
ve - yi ey (ey)
şûh
(şûh) (i) sen - den ey
(ey) - le - me - dik
(yen) (tir) (lâ) (tir) (ye)(le)(lel) (lel) (lel) (lî)
(yâr) (lâ) (yol) (lel) (lî)
(yâr) (i)(sen) (sen) - (den)
(ey) - (le) - (me)-(dik) (hey) (câ)-(mîm) SO/N

Nota 4.11: Tarafımızdan oluşturulan model ve zencir murabba notası yazım önerisi.

Finale nota yazım programı ile yazılan yukarıdaki örnek notadaki özellikler şöyle sıralanabilir:

Zencir usulündeki murabbalar dört ölçüden oluşmaktadır. Çalışmada 120 zamanlı her bir ölçünün bir sayfaya yazılmasının eserlerin biçim yönünden algılanmasını kolaylaştıracağı, bu düzenliliğin icraya olumlu katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Her sayfada zencir usulünü oluşturan beş halkanın eşit olarak dağıtılan zamanlarla ikişer satıra yazılması, böylece her sayfada on satır bulunması uygun olarak görülmüştür.

Notaların yazımında Çevikoğlu'nun yazım yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemde mısralar vezin özellikleri gösterilerek yazılmakta; medli heceler, tekrârlanan heceler ve terennüm heceleri parantez içinde gösterilmekte; ulamalar alt, hece sonuna kadar devam eden notalar ise üst bağlarla işaretlenmekte; kelimelerin Osmanlı söyleyişlerini hatırlatmak/vurgulamak maksadıyla -transliterasyon⁵² anlamında olmamak kaydıyla- ayn (‘), hemze (’) harfleri gösterilmektedir (Çevikoğlu, 2017, s. 251-264).

Örnek notada her usul bir ölçü olarak gösterilmiştir. Zencir usulünü oluşturan her halkanın bitiminde ölçü çizgisinden sonra bir sonraki halkayı oluşturan usulün zamanı ve mertebesi (usul rakamı) gösterilmiştir. Zencir usulünün tamamlandığı sayfa sonlarına çift ölçü çizgisi çekilmiştir.

⁵² Bir metnin yazıldığı alfabedeki harflerini, başka bir alfabede özel işaretler ile göstermek.

5. SONUÇ

Zencir usulündeki murabbaların gelenekten gelen yapısal özelliklerinin araştırıldığı bu çalışmada, eski ve yeni nazariyat kaynaklarındaki zencir usulü anlatımlarında uyumsuzluklar görülmektedir.

XVII. yüzyılda bestelenmiş zencir murabbaların, güfte/vezin, usul/biçim yönlerinden incelenmesi sonucunda:

- Eserlerin tümünde, her bir lahnin zencir usulünün bir ölçüsünde tamamlandığı, bu lahin parçasının iki kısımdan oluştuğu, ilk kısmın çenber usulünün sonunda tamamlandığı ve ikinci kısmın ise devrikebir ve berefşan usullerine yerleştirildiği,
- Eserlerin tümünün Müctes bahrinin *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* veznindeki beyitlerle bestelendiği,
- Eserlerin tümünde, Müctes bahrinin *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbının birinci tefilesinin (*mefâ'ilün*) çifte düyek usulüne, ikinci tefilesinin (*fe'ilâtün*) fahte usulüne, geriye kalan üçüncü ve dördüncü tefilesinin (*mefâ'ilün fe'ilün*) ise çenber usulüne yerleştirildiği,
- Eserlerin tümünde tefilelerin ve hecelerın usullerin zamanlarına, -bestekarların güftelerin manalarını vurgulamak maksadıyla yaptıkları bazı küçük uygulamalar dışında- aynı dağılımlarla yerleştirildiği,
- Eserlerin tümünde, devrikebir usulüyle bestelenen bölüme terennüm hecelerinin yerleştirildiği; bu terennümlerin büyük çoğunlukla ikai terennüm olduğu ancak lafzi terennümün de kullanılabildiği,
- Eserlerin tümünde, berefşan usulünde bestelenen bölüme lahnin ilk 60 zamanına yerleştirilen mısranın anlamlı bir bölümünün yerleştirildiği; bu bölüm kısa kaldığı takdirde baş tarafına usulün yapısına uygun olarak, genellikle “yâr” gibi lafzi terennüm hecelerinin yerleştirildiği,
- Berefşan usulünün son dört zamanına birer bağlantı cümleciğine yerleştirilen “hey cânım” lafzi terennümü ile sonraki hanelere geçildiği görülmüştür.

Zencir murabbaların güfte/vezin, usul/biçim özelliklerini nota üzerinde göstererek, icrayı kolaylaştıracağı düşünülen ve bu çalışmada öneri olarak sunulan nota yazım modelinin diğer büyük usuller için de oluşturulmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- 'Abdullâh, H. b. (tarih yok). *Kitâbü'l-Edvâr*. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revân Yazmaları Bölümü, nu. 1728.
- 'Adlî, M. (tarih yok). *'Adlî Dîvânı*. Kütahya Tavşanlı İlçe Halk Kütüphanesi, nu. 333 E 2150.
- Akatay, T. (2020). *III. Selim'in terkip ettiği Sûzî-dilâra ve Şevk-û Tarâb makamlarında bestelediği eserlerin makam, usûl ve form açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk Müzikleri Anabilim Dalı, Samsun.
- Akşit, T. (2019). *Türk Musikisi usul kalıplarının kavram ve terim olarak anlamları*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Isparta.
- Argun, A. (2011). *Dede Efendi, Zekâî Dede ve Dellâlzâde'nin Beste formunda, Zencîr usûlündeki eserlerinin usûl-arûz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anabilim Dalı Türk Sanat Müziği Bilim Dalı, Konya.
- Arslandaş, G. (1994). *Vecîhî, Hayâtı, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- 'Âsım. (tarih yok). *'Âsım Dîvânı*. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu: 894-1, Demirbaş nu: NEKTY05521.
- Aydın, M. (2019). *Türk Müziği edvarları ve nazariyat kitaplarında usûl anlayışı*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk Din Musikisi Bilim Dalı, İstanbul.
- Bâkî. (tarih yok). *Bâkî Dîvânı*. Üniv., Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu.894.35-1, Demirbaş nu. NEKTY01302.
- Başer, F. Â. (2013). *Türk Mûsikisinde Abdülbâkî Nâsır Dede*. İstanbul: Fatih Üniversitesi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (28. b.). Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, Clark, P., çev. Dede, Y., & Demir, S. (2015). *Karma Yöntem Araştırmaları Tasarımı ve Yürütülmesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çakır, A. (2014). Kutbüddin Şîrâzî'nin Dürretü't-Tâc'ında Devir ve Cem'i-Kâmiller. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 75-96.
- Çakır, M. S. (2018). *Yahyâ Nazîm Dîvânı*. Doktora Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Sivas.
- Çelebi, N. Y. (tarih yok). *Nazîm Yahyâ Çelebi Dîvânı*. Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi, Cod. Turc. 002.
- Çevik, A. E. (2021). *Beste formundaki eserlerin biçim, ezgi ve usûl açılarından incelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Türk Müziği Ana Bilim Dalı Türk Müziği Bilim Dalı.

- Çevikoğlu, T. (2010). *Mevlevîhânelerin faaliyette olduğu dönemde bestelenmiş Mevlevî Âyinlerinin usûl-arûz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi*. Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Bilimleri Bölümü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya.
- Çevikoğlu, T. (2017). *Yasaklı Âyîn: Hâşim Bey'in Sûzinâk Âyîn-i Şerîfi, Bir Hayâlin Peşinde*. Ankara: Edebiyat Ortamı Yayınları.
- Çevikoğlu, T. (2021). Halebli Dervîş 'Alî el-Mevlevî'nin Kürdîlihicâzkâr Âyîn-i Şerîfi. *Mevlana Araştırmaları* 7, 133-186.
- Dede, E. (tarih yok). *Esrâr Dede Dîvânı*. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu:894.35-1, Demirbaş nu: NEKTY10085.
- Dede, N. '-B. (tarih yok). *Tedkîk ü Tahkîk*. Süleymâniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa, nu.1242.
- Dilçin, C. (1983). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ezgi, S. (1985). *Nazarî ve Amelî Türk Musikisi*. İstanbul: Kâatçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi.
- Fuzûlî. (tarih yok). *Fûzûlî Dîvânı*. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu: 894-1, Demirbaş nu: NEKTY05465.
- Gargun, A. (2011). *Dede Efendi, Zekâî Dede ve Dallâlzâde'nin Beste formunda, Zencîr usûlündeki eserlerinin usûl-arûz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anabilim Dalı Türk Sanat Müziği Bilim Dalı, Konya.
- Gözcü, S. (2021). *III. Selim'in Ağır ve Yürük Semâilerinin usûl-arûz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anasanat dalı, Afyonkarahisar.
- Hatipoğlu, V. (2008). *Meslekteki müzik eğitimi veren kurumlarda Türk Müziği usûlleri öğretiminin değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Bursa.
- İnce, U. A. (2019). *Türk Müziği usûl eğitim-öğretiminde kullanılan yazılı kaynakların incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Müziği Anabilim Dalı Türk Müziği Bilim Dalı, Ankara.
- İskender, K. Ş. (1836). *İsfahân Faslı*. İstanbul: Evkaf Matbaası, Fasikül nu. 21.
- Kantemir, D. (tarih yok). *Kitâb-ı İlmi'l-Mûsikî alâ Vecihi'l-Hurûfât - İşâret-i Perdehây-ı Mûsikî*. İstanbul Üniversitesi Yazma Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Arel nu.100.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Katıtaş, D. S. (2019, Vol. 5). Karma yöntem araştırmalarına bütüncül bir bakış . *International Social Scienses Studies Journal SSS Journal* , 6250-6260.
- Kılıç, E. (2013). *Mecmûa-yı Letâîf fî Sandukati'l-Me'ârif*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı, İstanbul.
- Mazlum, M. M., & Mazlum, A. A. (2017, Vol. 4). Sosyal bilimlerde araştırma yönteminin belirlenmesi. *Route Educational and Social Science Journal*.
- Molla, İ. N. (tarih yok). *Nâşid Dîvânı*. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu: 894-1, Demirbaş nu: NEKTY01406.

- Nâbî. (tarih yok). *Nâbî Dîvânı*. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu: 894-1, Demirbaş nu: NEKTY01257.
- Nar, M. (2020). *Türk Müziği 2 ila 10 zamanlı usûllerde velvele analizi*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk Din Musikisi Bilim Dalı, İstanbul.
- Nedîm. (tarih yok). *Nedîm Dîvânı*. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu: 894-1, Demirbaş nu: NEKTY01339.
- Özkan, İ. H. (2000). *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri Kudûm Velveleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Öztuna, Y. (1990). *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi c. 1 (Cilt I-II)*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Öztuna, Y. (1990). *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi c. 2*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Sırrî. (tarih yok). *Sırrî Dîvânı*. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu:894.35-1, Demirbaş nu: NEKTY05540.
- Şâkir, Ç. (tarih yok). *Çûhâdârzâde Şâkir Dîvânı*. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu: 894-1, Demirbaş nu: NEKTY00309.
- Tashakkori, A., & Creswell, J. (2007, 1). The new era of mixed methods. *Journal of Mixed Methods Research*, 3-8.
- Tayyâr-zâde Atâ, H. A. (2010). *Osmanlı Saray Tarihi Târîh-i Enderûn*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Tura, Y. (2001). *Kitâbu 'İlmi'l-Mûsikî 'alâ vechi'l-Hurûfât - Mûsikîyi Harflerle Tesbît ve İcrâ İlminin Kitabı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ungay, M. H. (1981). *Türk Mûsikîsinde Usûller ve Kudûm Velveleleri*. İstanbul: -.
- Vehbî, S. (tarih yok). *Seyyid Vehbî Dîvânı*. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yer nu: 894-1, Demirbaş nu: NEKTY02866.
- Yarar, M. T. (2009). *Dilden Tele iki cilt*. Konya: Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Yavaşca, A. (2002). *Türk Müziğinde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.
- Yılmaz, N. (2019). *Beste formunda kullanılan Devr-i Kebîr, Remel ve Firengîfer usûllerinin karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Türk Müziği Anabilim Dalı, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Özüyılmaz, Bengü Didem
Uyruğu : T.C.
Medeni hali :
Telefon :
Faks : -
e-mail :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Lisans	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi	2002
Lise	Yıldırım Beyazıt Anadolu Lisesi	1995

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2002-2022	Ankara	Serbest Avukat

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Okumak, Resim, Seyahat

